

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Bc. JAKUB KRÁTKÝ

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav politologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jakub Krátký

Justiční reforma v Československu 1948 - 1953

Judicial reform in Czechoslovakia 1948 - 1953

Praha 2013

PhDr. Michal Pehr PhD.

Poděkování

Tímto bych chtěl co nejsrdečněji poděkovat panu PhDr. Michalu Pehrovi PhD. za odborné vedení a pomoc při zpracovávání mé diplomové práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 12. 2013

Podpis:.....

Jakub Krátký

Abstrakt

Tato práce pojednává o procesech, kterými prošly oblasti československé justice v období mezi roky 1948 a 1953. Tyto procesy vyústily v komplexní změnu celého právního řádu v Československu (ČSR) a v oblasti justice se nově vzniklému komunistickému režimu během tohoto období podařilo vybudovat pevný základ pro udržení svého mocenského monopolu. Bádáním nad proměnou československé justice, právního vzdělávání a advokacie se zabývala celá řada vynikajících badatelů v oblasti historie práva či soudobé historie, avšak jejich svobodná vědecká a publikační činnost byla umožněna až po pádu komunistického režimu a obnově demokracie v roce 1989. Důležitou součástí bádání nad podobami justiční reformy je analýza proměn právního řádu v podobě jednotlivých zákonů, na což je v rámci této práce kladen zvláštní důraz.

První kapitola pojednává především o osobě Alexeje Čepičky, který se významně podílel na reformách v oblasti justice a obrany v námi sledovaném období. Pochopení jeho úlohy v rámci transformace a sovětizace společnosti je klíčové pro porozumění dobových událostí. Druhá kapitola se komplexně zaměřuje na celý proces očisty veřejného sektoru skrze masové organizace loajální ke KSČ a na snahy o likvidaci katolické církve. Třetí kapitola dává čtenáři základní přehled o proměně celého právního řádu, s důrazem na nové ústavní zřízení a klíčové represivní zákony.

V následujících kapitolách je detailně popisována proměna celé československé justice, právního vzdělávání a otázka eliminace svobodné advokacie. Je v nich zároveň testována hypotéza této práce, která zkoumá trend eliminace klasického právního vzdělávání ve všech důležitých právních profesích po roce 1948. Potvrzení či vyvrácení pracovní hypotézy, spolu se shrnutím celé justiční reformy, je uvedeno v závěru práce.

Klíčová slova

Justice, Transformace režimu, Komunismus, Advokacie, Právní vzdělávání

Abstract

This work is introducing the processes which undergone in the Czechoslovak Justice during period of years 1948 and 1953. These processes resulted in complex change of the entire legal system in Czechoslovakia (CS). Newly established communist regime managed to build tight grip on power during the analyzed period of time. Changes of the justice, legal education and advocacy was analyzed by many excellent Czechoslovak scholars from area of law and contemporary history but their free publication was enabled after the fall of the communist regime in 1989. Important part of this work is analysis of the vital laws which was introduced during above mentioned period.

First chapter is about important politician Alexej Cepicka, who was an architect of the whole judicial reform. Understanding of his role in the transformation of the society is necessary to understand the historical events. The second chapter focuses on the whole process of purification the society through mass organizations loyal to the communists and attempts to annihilate of the Catholic Church. The third chapter gives us an overview of the legal system transformation, with an emphasis on the new Constitution and vital repressive laws.

In the following chapters, the transformation of the whole Czechoslovak justice, legal education and the issue of elimination of free legal services are described in details. In these chapters, the hypothesis of this paper, which examines the trend of elimination of the classical legal education in all important legal professions after 1948, is tested. Confirmation or rejection of the working hypothesis, together with a summary of the entire judicial reform, is the most important part of in the conclusion.

Keywords

The Justice, Regime Transformation, Communism, Advocacy, Legal education

Obsah

Úvod.....	15
1. Alexej Čepička.....	19
1.1 Před vstupem do vrcholové politiky.....	19
1.1.1 Studentská léta.....	20
1.1.2 Aktivita za Druhé světové války.....	21
1.2 Politický vzestup.....	21
1.2.1 Poslancem Národního shromáždění ČSR.....	22
1.3 Armádní reforma.....	23
1.3.1 Úloha armády.....	23
1.3.2 Čistky v důstojnických řadách.....	24
1.3.3 Dopady čistek v armádě.....	26
1.4 Konec Čepičkovy politické kariéry.....	27
1.4.1 Nucený odchod z vedení KSČ.....	28
2. Očista veřejného sektoru.....	29
2.1 Akční výbory.....	29
2.1.1 Rozsah čistek.....	30
2.2 Snaha o likvidaci katolické církve.....	31
2.2.1 Legislativa ve věcech církevních.....	32
2.2.2 Násilné akce proti církevním řeholníkům.....	33
3. Proměna právního řádu.....	35
3.1 Právní dvouletka.....	36
3.2 Ústava 9. května a její dopady.....	38
3.2.1 Příprava nové ústavy po roce 1945.....	39
3.2.2 Koncepce a dopady nové ústavy.....	40
3.2.3 Proces schvalování nové ústavy.....	42
3.3 Klíčové represivní zákony.....	43
3.4 Způsob formulace zákonů.....	45

4. Soudní reforma	47
4.1 Podoba justice před únorem 1948	48
4.1.1 Struktura soudů	48
4.1.2 Státní prokuratura	49
4.1.3 Ohýbání dosavadního trestního řádu	50
4.2 Lidové soudnictví	50
4.2.1 Zákony směřující ke zlidovění soudnictví	51
4.3 Struktura justice po únoru 1948	52
4.3.1 Proměna struktury soudů	53
4.3.1 Prokuratura a její úloha	54
4.4 Státní soud a Státní prokuratura	55
4.4.1 Státní soud	56
4.4.2 Státní prokuratura	56
4.5 Další proměna justice	57
4.6 Statistiky v rámci justice	58
4.6.1 Političtí vězni	58
4.6.2 Čistky mezi soudci	59
4.7 Shrnutí problematiky justice	59
5. Nové pojetí právní vědy a právního vzdělávání	62
5.1 Motivace k proměně vysokých škol	62
5.2 Situace na vysokých školách před únorem 1948	63
5.2.1 Spor o vliv ve studentských spolecích	63
5.3 Studenti v únoru 1948	64
5.3.1 Akční výbory na vysokých školách	65
5.3.2 Studenti dělnického původu	66
5.4 Studijní prověrky	66
5.4.1 Statistiky studijních prověrek	67
5.5 Proměna akademické obce	67

5.5.1 Nový vysokoškolský zákon z roku 1950.....	68
5.6 Reorganizace právnických fakult	69
5.6.1 Snaha o reorganizaci před únorem 1948	69
5.6.2 Úprava organizace zkoušek skrze nařízení vlády.....	70
5.7 Sovětizace právnických fakult	71
5.7.1 Nový systém organizace studia	72
5.8 Perzekuce studentů a učitelů právnických fakult	73
5.8.1 Marxistické předměty a politická školení	74
5.8.2 Kvantifikace studentů a učitelů na UK	75
5.9 Shrnutí problematiky právního vzdělávání	77
6. Reforma vedoucí k eliminaci advokacie	78
6.1 Předcházející organizace advokacie v ČSR	79
6.1.1 Změny organizace advokacie před únorem 1948.....	79
6.1.2 Období Třetí republiky.....	80
6.2 Dopad Druhé světové války na advokacii.....	81
6.2.1 Selektce kolaborantů mezi advokáty dle ideje veřejného zájmu.....	82
6.3 Advokacie po únoru 1948	84
6.3.1 Změny v organizaci advokátních komor	84
6.3.2 Problémy při kvantifikaci počtu advokátů	84
6.3.3 Kvantifikace perzekuovaných advokátů	85
6.3.4 Akční výbory advokátních komor	86
6.3.5 Zákon č. 322/1948 Sb.....	87
6.3.6 Další úpravy advokátního řádu	89
6.4 Definitivní eliminace svobodné advokacie	91
6.5 Shrnutí problematiky advokacie.....	92
Závěr.....	95
Seznam použitých zdrojů.....	98
Monografie	98

Sborníky	100
Odborné časopisy	101
Internetové zdroje.....	102
Stenoprotokoly z jednání Národního shromáždění	103
Zákony, presidentské dekrety a vládní nařízení	104
Zákony.....	104
Dekrety presidenta republiky	105
Nařízení vlády	105
Archiválie	106

Seznam zkratk

ADK - Absolventi dělnických kurzů

AV ČR - Akademie věd České republiky

AV NF - Akční výbor Národní fronty

ČAK - Česká advokátní komora

ČNB - Česká národní banka

ČR - Česká republika

CS - Czechoslovakia (Československo)

ČSAV - Československá akademie věd

ČsND - Československá národní demokracie

ČSNS - Československá strana národně sociální

ČSL - Československá strana lidová

ČSR - Československá republika

ČSSD - Československá sociální demokracie

ČT - Česká televize

ČVUT - České vysoké učení technické v Praze

Dr. - Doktor (Doctor)

GP - Generální prokuratura

ILO - Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization)

JUDr. - Doktor práv (Juris utriusque doctor)

KSA - Krajské sdružení advokátů

KSČ - Komunistická strana Československa

KSSS - Komunistická strana Sovětského svazu (Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuza)

KV KSČ - Krajský výbor Komunistické strany Československa

LM - Lidové milice

MV ČR - Ministerstvo vnitra České republiky

Muni - Masarykova univerzita Česká republika

NA - Národní Archiv v Praze

NF - Národní fronta Čechů a Slováků

NV - Národní výbor

NKVD - Lidový komisariát vnitřních záležitostí (Narodnyj komissariat vnutrennich děl)

OBZ - Obranné zpravodajství

PhD. - Doktor (Doctor)

PhDr. - Doktor filosofie (Philosphiae doctor)

PrF UK - Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

PŠP - Právnická škola pracujících

PTP - Pomocné technické prapory

SNB - Sbor národní bezpečnosti

SNR - Slovenská národní rada

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

StB - Státní bezpečnost

SVS - Svaz vysokoškolského studentstva

UK - Univerzita Karlova v Praze

ÚAP - Ústředí advokátních poraden v Praze

ÚAV NF - Ústřední akční výbor Národní fronty

ÚS - Ústavní soud Československé republiky

ÚSA - Ústřední sdružení advokátů

ÚV KSČ - Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VUT - Vysoké učení technické v Brně

Předmluva

Tématem justiční reformy na přelomu 40. a 50. let 20. století jsem se rozhodl zabývat, protože mě tato oblast oslovuje a považuji jí jako vhodné téma, kde se doplňuje rovina historická a rovina právní. Tato práce se bude z metodologického hlediska zaměřovat zejména na historické bádání ve formě analýzy zákonů a dalších zákonných nařízení. Dále pak budou použity archivních prameny a sekundární literatura, která již o tématu právní či politické historie pojednává nebo se zabývá proměnami struktury právního řádu jako takového. Tuto metodu mi doporučil vedoucí práce, PhDr. Michal Pehr PhD. a je hojně užívána badateli jako analytický nástroj při zkoumání v oborech právní a politické historie.

Podobným tématem se zabývá celá řada vynikajících odborníků a badatelů, kteří své práce mohli svobodně publikovat většinou až po pádu komunistického režimu po roce 1989. Dosavadní výzkum tématu justiční reformy po roce 1948 a právní historie je velmi rozsáhlý. Mezi nejhodnotnější práce v oblasti advokacie patří studie současného ústavního soudce Stanislava Balíka. Otázkou ústavního práva se zabývají zejména ústavní právníci Jan Kysela či Ján Gronsý. V oblasti historie práva jsou velmi hodnotná díla od právního historika Karla Malého. Detailní analýzou celé historické etapy komunistického režimu v ČSR se zabývá řada historiků, zvláště pak Karel Kaplan, Jiří Pernes či František Hanzlík, který se zaměřuje zejména na transformaci a historii armády.

Kvůli částečně odlišnému dějinnému vývoji v Česku a na Slovensku, a z toho plynoucích odlišnostech v právních řádech obou dnes již samostatných republik, se budu v této práci zabývat zejména justiční reformou v českých zemích. Situace na Slovensku se tak dotknu pouze okrajově.

Tato práce se snaží přinést nový náhled na bádání v oblasti proměny právního řádu v ČSR po únoru 1948, když zohledňuje hlavně otázku podoby právního vzdělání a jeho následnou politizaci. Tento aspekt nebyl v četných pracích, které se zabývají podobným tématem, doposud dostatečně zdůrazněn. Tato práce se zároveň pokouší představit čtenáři komplexní analýzu nejen samotné reformy justičního aparátu, ale také právního vzdělávání a advokacie.

Úvod

Při změně státního zřízení, kdy je zároveň měněna oficiální vládnoucí ideologie, musí rovněž dojít k adekvátní změně celého společenského uspořádání. Pokud k takové tranzici dochází uvnitř nějakého tradičně demokratického a svobodného geopolitického celku či komplexu, musí struktury nového systému alespoň částečně kopírovat tu stávající. Zachování určitého rámce právního státu a uspořádání dopomůže nové ideologii při její legitimizaci vůči sousedním státům a lokálním aktérům.

Pokud se nově vznikající režim snaží proniknout do všech sfér společnosti a řídit či přetvořit ji pomocí cílených a plánovaných zásahů, musí si k tomuto účelu vytvořit odpovídající represivní aparát, jehož legitimita bude podepřena adekvátní právní oporou. Režim, který se snaží o ovládnutí celé společnosti, bychom mohli nazvat totalitární. Například Brzezinski s Friedrichem ho definují na základě vládnoucí totalizující ideologie, která je zastupována jedinou stranou, v jejímž čele stojí většinou diktátor. Dohled nad společností je zajištěn pomocí rozvinuté tajné policie a celkově silného represivního aparátu. Vláda, tedy vládnoucí strana, pak indoktrinuje celou společnost pomocí kontrolovaných médií a organizací. Má rovněž monopol na držení všech zbraní a silových prostředků. Důležitým prvkem je rovněž centrálně řízené a plánované hospodářství.¹ Československo od února roku 1948 až do poloviny 50. let 20. století vyhovuje vesměs všem těmto charakteristikám. ČSR tedy můžeme označit za stát s totalitárním uspořádáním.

Během let se objevila celá řada teorií o nedemokratických režimech, která zavádí mnoho různých diferenciací a nutných kritérií pro umístění konkrétních režimů do různých kategorií či podkategorií, z čehož plynou určité nejasnosti při jejich zařazování. Jako problematické se rovněž jeví proměny, kterými konkrétní režimy procházely. Proto můžeme jednotlivé státy zařadit ve svém raném stádiu například do skupiny totalitárních režimů, avšak později splňují podmínky pro zařazení do kategorie post-totalitárních režimů. Mezi jednotlivými mysliteli tak může rovněž dojít ke sporům, kdy přesně došlo k rozhodujícím projevům změny zřízení, které by si žádaly přeřazení režimu do jiné kategorie.

---

¹ FRIEDRICH, Carl, BRZEZINSKI, Zbigniew: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. 1965, s. 21-23.

Významný je rovněž Linzův koncept autoritářských režimů, který klade důraz spíše na vedoucí mentalitu, než na oficiální ideologii. Lze konstatovat, že Linz tuto definici „ušil na míru“ frankistickému Španělsku. Juan Linz rovněž představuje své pojetí definice totalitarismu. Hovoří o oficiální ideologii, ve které je často přítomen určitý utopický prvek. Ona ideologie je jednak použita jako nástroj pro legitimizaci vlády té konkrétní strany a rovněž pro vysvětlení historického procesu a současné sociální reality. V této ideologii, která je intelektuálně propracovaná, není vyloučena ani určitá změna či posun. Totalitární režim rovněž usiluje o mobilizaci celé společnosti pro svůj záměr. Forma a intenzita mobilizace je podle Linze také určující prvek, zda se jedná o autoritářský či totalitární režim. Zatímco totalitární režim mobilizuje celou společnost do hloubky, autoritářský se omezuje spíše na masovou demonstraci jednoty lidu vůči diktátorovi. Intenzita autoritářské mobilizace je tedy přímo závislá na charismatu diktátora či vedoucích politických špiček. Rozpory uvnitř vládnoucí třídy se však mohou projevit v existenci monistického, nikoli však monolitického, centra moci.²

Za totalitární stát bychom tedy podle Linze mohli považovat Československo zhruba do 60. let 20. století. Poté by mohlo spadat do kategorie post-totalitárních režimů, které se postupně vyčerpaly (hlavně ideologicky), z čehož plynou určité formy uvolnění, které nebyly v československém měřítku zcela úspěšně realizovány. Giovanni Sartori by podle své typologie stranických systémů zařadil Československo do kategorie systémů s hegemonní stranou (ideologicko-hegemonní systém), ne však kategorie systému s jedinou stranou.³ K zařazení do této kategorie ho vede fakt, že Komunistická strana Československa nebyla jedinou stranou a formální existence ostatních stran byla více či méně umožněna.⁴

Pokud bychom tedy hledali stát, jehož režim si držel po celou dobu své existence kontinuální totalitární linii, našli bychom jich velmi málo. Bez pochyby tak lze označit nacistické Německo v letech 1933 až 1945, kde nedošlo k žádnému vyhasínání režimu a

---

² LINZ, Juan: *Totalitarian and Autiritarian Regimes*, s. 70-71

³ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a kol.: *Komparace politických systému I. - Základní modely demokratických systémů*. 2003, s. 55-57

⁴ SARTORI, Giovanni: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. 1976, s. 234-225.

vládnoucí ideologie. Tomuto režimu se rovněž podařilo „totálně“ kontrolovat celou společnost a plně jí indoktrinovat svou ideologií, která v sobě obsahovala jakýsi „duch ublíženosti“, což vedlo až k vypuknutí ničující Druhé světové války. Jediná sféra, která nebyla zcela kontrolovaná vládou, byla armáda. Té se podařilo podržet si určitou formu autonomie, avšak v posledních měsících války tuto částečnou nezávislost zcela ztratila.

Vláda v totalitárním či autoritářském státu však nemusí být vždy pouze otázkou jedné politické strany. Zvláště ve státech rozvojového světa se mohou u moci střídát vojenské junty, v jejichž čele stojí často generál (ten může získat zkušenosti a postavení například díky dřívější koloniální správě a armádě) či nějaká skupina vysokých důstojníků. Armáda je dobrý prostředek pro kariérní vzestup jedinců. Je přísně hierarchicky uspořádána, kompetence a pravomoci různých složek jsou většinou jasně vymezeny a hlavně stírá sociální a národnostní příslušnost vojáků, takže jsou si všichni vesměs rovni. Tyto vojenské režimy se nejvíce uplatnily v Latinské Americe, u moci se však dlouho neudržely a byly vystřídány například konkurenční důstojnickou frakcí.

Vraťme se však k situaci v poválečném Československu, kde si dominující Komunistická strana (KSČ) potřebovala vybudovat adekvátní oporu v represivním aparátu a modifikovat zákony, ve kterých chtěla pevně kodifikovat a vtisknout svou vůdčí roli. K tomuto upevnění napomohla jednak nová ústava z roku 1948, ale také tzv. Čepičkova armádní a justiční reforma.

Právě justiční reforma je hlavním tématem této práce. Na přetvoření právního prostředí v ČSR se pokusím ukázat, jak probíhala proměna české společnosti. Pro toto přetvoření byla velmi důležitá postava Alexeje Čepičky, který po únoru 1948 nejdříve zastával funkci ministra spravedlnosti, poté i funkci ministra národní obrany. Působil rovněž v celé řadě stranických institucí, kde zastával mnohdy velmi významné funkce, ze kterých byl však později odstraněn, jelikož upadl v nepřízeň nového vedení komunistické strany v druhé polovině 50. let.

Ve své práci se zaměřím zejména na analýzu změn právního řádu v oblasti justice a jejich dopady na soudy, právní vzdělávání a zejména pak na advokacii a to s důrazem na české země. Detailní analýza právních poměrů na Slovensku není součástí této práce, a to hlavně kvůli odlišnému vývoji české a slovenské části republiky v období Druhé světové války. Ve

své práci budu vycházet z hypotézy, která se zakládá na tvrzení, že komunistickému režimu se podařilo skrze justiční reformu, vedenou zejména Alexejem Čepičkou, z justice zcela vytlačit klasické právní vzdělání, jak soudců, tak především advokátů. Svobodný a rovnocenný přístup k právu na obhajobu před soudem je v rámci této hypotézy považován za základní stavební kámen tradičního pojetí justice a právního státu jako takového.

Klasické právní vzdělání budiž pro účel této práce definováno jako řádné vzdělání na právnické fakultě, tak jak bylo vyučováno před únorem 1948, a jehož součástí tedy není povinný politický základ ve formě marxistického učení. Na řádné vzdělání ve standardní délce pak musí navazovat požadovaná právní praxe, než se absolvent může stát plně kvalifikovaným soudcem či advokátem. Potvrzení či vyvrácení stanovené hypotézy je hlavním účelem této práce.

1. Alexej Čepička

Nově vznikající komunistický režim se potřeboval etablovat a přetvořit celou společnost dle ideje lidově demokratické republiky.⁵ Aby zůstala zachována integrita státu a posílena centrální kontrola, musela být tato idea socialistické společnosti vepsána do důležitých zákonů či dokonce do ústavních listin. Kvůli tomu bylo potřeba reformovat celý právní řád, do kterého měly být začleněny na první pohled nenápadné formulace, které však dovolovaly aparátu komunistické strany úplnou kontrolu nad celou společností a de facto umožňovaly perzekuci nepohodlných osob. Velké části tohoto úkolu se s nadšením zhostil věrný komunista s právním vzděláním Alexej Čepička. Na rozdíl od svých notoricky známých kolegů a věrných kádrů z vedení KSČ nebyl Čepička tolik známý a proto by bylo vhodné, abychom si v následující pasáži přiblížili jeho život, vzestup k moci, působení v rámci státního aparátu a ústup do pozadí.

1.1 Před vstupem do vrcholové politiky

Alexej Čepička se narodil 18. srpna 1910 v Kroměříži a zemřel 30. září 1990 v Dobříši. Pocházel ze sociálně slabých poměrů, a proto přirozeně inklinoval k levicovému smýšlení. Toto tvrzení je však poněkud zpochybnitelné. Beze sporu by pasovalo na Čepičkova otce, který vykonával pouze slabě placenou úřednickou práci na poště. Matka však měla jakousi „agenturu“, která zprostředkovávala domácí práce, jež vykonávali hlavně lidé dělnického původu u středostavovské klientely. Na daních odváděla relativně málo, avšak seznam jejich

---

⁵ Lidová demokracie je poněkud rozporuplný termín, který je úzce spjatý s režimy, které dle sovětského vzoru vznikly po Druhé světové válce. Tyto většinou nedemokratické režimy označují sebe sama za lidově demokratické, aby zdůraznily odlišnost od parlamentní či liberální demokracie, kterou vnímají jako "buržoazní". Státostrana zde v ideálním případě artikuluje zájmy lidu, avšak v realitě tento zájem tvoří pouze stranická elita a skrze represe ho vnucuje široké veřejnosti. Marxisté vnímají lidovou demokracii jak přechodovou fázi mezi "buržoazní" demokracií a vybudováním socialismu. Zdroj: HEYWOOD, Andrew: *Politologie*. Přel. Zdeněk Masopust. 2004, s. 96-97

klientek a 20% výše provize za zprostředkování dává živnou půdu pro případné spekulace o reálném stavu jejich rodinné pokladny.⁶

Jisté však je, že mladý Čepička byl ze sociálních důvodů osvobozen od školného na gymnáziu i na vysoké škole. Aby si Čepička mohl dovolit studia, musel mít dobré studijní výsledky. Po absolvování maturitní zkoušky s vyznamenáním se rozhodl pokračovat ve stopách svého strýce z matčiny strany, který býval dvorním advokátem v císařské Vídni. V roce 1929 tedy nastoupil ke studiu práv na Univerzitě Karlově v Praze. Neměl však dostatek peněz a proto musel nejdříve bydlet v Praze u bratra, který se zde snažil podnikat. Rovněž si na studia musel přivydělávat, k čemuž mu napomohl sportovní talent a dával tedy lekce v tenise.⁷

1.1.1 Studentská léta

Vzhledem ke svému původu začal sympatizovat s Komunistickou stranou Československa, jejímž členem se stal v roce 1929. Plně podporoval Gottwaldovo „stalinistické křídlo“, které se dostalo k moci po V. sjezdu KSČ a po celou dobu své politické kariéry se s ním plně ztotožnil.⁸ Komunistické myšlenky a ideály, které sdílel s dalšími kolegy na škole, se vehementně snažil propagovat v různých studentských spolcích. Pomocí Spolku pokrokového studentstva Milíč se mu dařilo agitovat a provádět osvětu ve své rodné Kroměříži.⁹ Právě kvůli participaci na různých levicových organizacích se dostal do sporu s pravicově smýšlejícími kolegy i s bratrem, od kterého se nakonec musel odstěhovat na studentskou kolej. Jeho osvětová činnost v rodném městě spočívala hlavně v realizaci besed, přednášek či divadelních představení, které často měly levicový nádech. Tyto aktivity mu brzy přinesly přízeň místní mládeže a hlavně dívek. Studium práv se mu podařilo dokončit v roce 1937.

---

⁶ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín: *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. 2008, s. 11-14

⁷ Tamtéž, s. 16

⁸ Tamtéž, s. 17

⁹ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Alexej Čepička - dobová dramata komunistické moci*. 2011, s. 8

Poté nastoupil jako právní koncipient v Rožnově pod Radhoštěm a od roku 1939 pak u JUDr. Josefa Vondráčka v Moravské Ostravě.¹⁰

1.1.2 Aktivita za Druhé světové války

Aktivita, kterou Čepička vyvíjel v období německé okupace, může působit rozporuplně. Někteří svědkové či spolubojovníci o něm hovoří jen v dobrém světle, jiní naopak. Nadále vykonával své povolání, ale určitá svědectví napovídají, že si při tom nepočínal zcela korektně a morálně. Přinutil prý jednu židovskou ženu, aby uhradila údajný dluh jiné třetí osobě.¹¹ Jeho kolega Pluhař rovněž později uvedl, že ho Čepička vystavil krajnímu nebezpečí, když po něm žádal, aby ukryl jím doporučeného účastníka odboje, který byl však již prozrazen gestapu. Na tajné schůzce došlo ke střelbě a Pluhař byl následně zraněn. Celá aféra se táhla až do konce roku 1942, kdy byl Čepička zatčen a později, tedy v červnu 1943, převezen do koncentračního tábora v Osvětimi.¹² Zde se prý Čepička těšil, na lokální poměry, nebývale dobrému přístupu ze strany dozorců. Mohl dokonce dostávat balíky z domova. V únoru 1944 se dostal do tábora v Buchenwaldu. Pobyť v tamním táboře přežil a po osvobození americkou armádou se mohl postupně vrátit domů, do Kroměříže.¹³

1.2 Politický vzestup

Bezprostředně po příjezdu do Kroměříže se ujal funkce předsedy národního výboru. Ihned po získání této funkce začal přetvářet celou kroměřížskou společnost v socialistickém duchu. Pokračoval v organizaci kulturních akcí či zřídil komisi, která se měla ve městě vypořádat se zrádci a kolaboranty. Dokonce se snažil ovlivnit okresní soudce, aby nesledovali literu zákona, ale brali v úvahu pouze svévolné příkazy ze strany národních výborů. Tento úkon či

---

¹⁰ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 25

¹¹ Tamtéž, s. 30

¹² KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit., s. 8

¹³ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 45-46

dokonce zastrašování bylo nakonec vyhodnoceno jako možný podnět k trestnímu stíhání.¹⁴ V takovýchto krocích bychom mohli spatřovat prvky lokálního „diktátora“, který se snažil o totalizující vliv své strany na společnost. Pomocí všech možných prostředků se snažil o likvidaci kritiků z jiných stran, či dokonce z vlastní KSČ.

1.2.1 Poslancem Národního shromáždění ČSR

Po volbách v květnu 1946 se Čepička stal poslancem Národního shromáždění. V dubnu 1947 byl zvolen předsedou KV KSČ (Krajský výbor KSČ) v Olomouci a v prosinci téhož roku prvně zasedl do vlády, kde mu bylo svěřeno ministerstvo vnitřního obchodu. Byl totiž dosazen na místo stranického kolegy, který nevládal zajistit dostatek textilu, který by byl dostupný pro veřejnost. Čepička se snažil vážnou situaci řešit pomocí zřízení „státní rozdělovný textilu“, čímž došlo k faktickému znárodnění velkoobchodů s textilem.¹⁵

Ještě před začátkem svého ministerského angažmá se nejspíš zapletl do tzv. "krčmáňské aféry", což byl de facto neúspěšný pokus o atentát na tři nekomunistické ministry ve vládě (Jan Masaryk, Prokop Drtina a Petr Zenkl), kteří odmítali komunisty navrženou „milionářskou daň“. Jim byly doručeny krabičky s výbušninou, které byly údajně odeslány z Olomoucka. Na jejich výrobě se měli podílet tamní komunisté či osoby jim loajální a právě Čepička měl v okolí významný vliv.¹⁶ O jeho skutečném podílu na této aféře však nejsou žádné přesvědčivé důkazy. Několik jeho stranických kolegů však bylo na základě podezření vyloučeno z orgánů strany či se muselo vzdát mandátu poslance.¹⁷ Spor o zapletení komunistů

---

¹⁴ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 63-69

¹⁵ KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit. s. 8

¹⁶ HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945-1950*. 2003, s. 172

¹⁷ Více o tzv. "krčmáňské aféře" ve zdroji: DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Smrt pro tři ministry*. 2000

do této aféry se vedl jednak v tisku, ale také na půdě Národního shromáždění, a to během poslaneckých interpelací, což naznačují například i stenoprotokoly z konce ledna 1948.¹⁸

Působením Alexeje Čepičky během února 1948 a v čele ministerstva spravedlnosti nebude věnována zvláštní kapitola, jelikož jeho aktivity je detailně rozebrány v několika dílčích pasážích kapitol: 2. *Očista veřejného sektoru* a 3. *Proměna právního řádu*.

1.3 Armádní reforma

Alexej Čepička se později, a to nejen díky svým úspěchům při řešení situace ohledně vztahu s církví, nekomunistickými politickými stranami, zájmovými hnutími či při vytvoření odpovídajícího právního řádu pro nově vzniklou diktaturu, stal chráněncem Klementa Gottwalda. Velmi mu k tomu napomohl i sňatek s Martou Gottwaldovou, dcerou Klementa Gottwalda. Jejich sňatek však byl kritizován několika spolustraníky. Na jaře roku 1950 byl z postu ministra národní obrany odvolán generál Ludvík Svoboda a jeho funkci překvapivě přebíral Alexej Čepička.¹⁹ S nasazením jeho vlastním, začal přetvářet i československou armádu podle sovětského vzoru. Pomocí několika vln čistek byl zredukován důstojnický sbor, a za cenu ztráty profesionality a nejspíš i bojeschopnosti byli vyloučeni či dokonce uvězněni a popraveni důstojníci a následně nahrazeni kádrově vyhovujícími dělníky a rolníky, kteří však neprošli žádnou armádní školou.

1.3.1 Úloha armády

Armáda se začala přetvářet podle sovětského vzoru, což znamenalo její orientaci na možný budoucí konflikt s imperialistickým západem. Tomuto Stalinovu požadavku byl podřízen i průmysl, který se začal orientovat hlavně na zbrojení. Armáda začala získávat prioritní postavení ve společnosti. Vybuďovala si síť vlastních institucí, jako byl rozhlas či divadlo.

---

¹⁸ Stenoprotokol z 90. a 91. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/index.htm> (citace 8. 12. 2013)

¹⁹ KAPLAN, Karel: *Sověťští poradci v Československu 1949-1956*. 1993, s. 70

Celá společnost měla být rovněž podle sovětského vzoru militarizována. Pro dostatečné zabezpečení rychlého tempa výroby válečného materiálu musela být vytvořena pomocná jednotka, která také sloužila jako nástroj mimosoudní perzekuce. Jedná se o Pomocné technické prapory (PTP),²⁰ které byly složeny z politicky nespolehlivých mužů a sloužily jako pracovní síla, která byla zneužívána k nejtěžší práci.²¹ Existence těchto praporů neměla oporu ani v tehdejších zákonech, jelikož se de facto jednalo o nucenou práci, teoreticky by porušovala i Mezinárodní úmluvu o nucené nebo povinné práci z roku 1930.²² Tato smlouva však byla ratifikována až v roce 1957 a v září 1950, kdy vznikly složky PTP, nenabyla dosud právní platnosti.²³

1.3.2 Čistky v důstojnických řadách

Selekce a eliminace příslušníků armády, kteří nebyli plně oddáni komunistickému režimu, zasáhla velké množství armádních stavů. Podobně jako v advokacii, což bude rozebráno v dalších pasážích této práce, se selekce nevhodných příslušníků armády odehrávala jak v období před, tak i po únoru 1948. Avšak teprve po plném uchvácení moci komunisté převzali přímou kontrolu nad resortem národní obrany a k selekci demokraticky smýšlejících příslušníků armády mohlo dojít oficiální a tím pádem i masovější cestou. Již v období před únorem 1948 byla velké části důstojníků, kteří sloužili v prvorepublikové armádě či se

---

²⁰ O problematice využití armádních složek coby nástroje politické perzekuce pojednává detailně zdroj: BÍLEK, Jiří: *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. 2002

²¹ ŠACH, Jan: Formování velitelského sboru československé armády po roce 1945. In *Prezentace na Sympoziu ke Dni válečných veteránů v Plzni dne 10. listopadu 2010*. *Ministerstvo obrany České republiky* (online). Dostupné na URL: http://www.veterani.army.cz/dok/ref/velitele45_89.doc (citace 12. 11. 2013)

²² Mezinárodní úmluva o nucené nebo povinné práci byla schválena Mezinárodní organizací práce (ILO) v Ženevě v červnu 1930. V ČSR byla ratifikována až na konci října 1957 a vstoupila v platnost o rok později, tedy na konci října 1958.

²³ Úmluva Mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci. *Český helsinský výbor* (online). Dostupné na URL: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004011901> (citace 8. 9. 2013)

zúčastnili války pod vlajkou západních mocností, odmítnuta možnost vrátit se do nově se formující armády. Jako oficiální důvod bylo často uváděno jejich údajné „přestárnutí“.²⁴

Po únoru 1948 došlo k mnohem masovější selekci a persekuci příslušníků armády. Represe probíhaly postupně ve čtyřech vlnách. Celkem v nich bylo z řad armády vyloučeno 57 generálů, 207 plukovníků, 511 podplukovníků, 634 majorů. Celkově se jednalo o 2 965 důstojníků z celkového stavu 13 335 důstojníků, kteří do konce prosince roku 1949 museli opustit řady armády. Poté, co resort národní obrany převzal Alexej Čepička, nechal propustit ještě necelé dva tisíce důstojníků a celkový počet propuštěných důstojníků se do konce prosince 1950 vyšplhal na 4 835.²⁵

Nejrozsáhlejší čistky probíhaly pod záštitou Bedřicha Reicina (1911-1952), náměstka ministra národní obrany Ludvíka Svobody, který zodpovídal za věci osobní a tím pádem se ujal čistky v armádních stavech. Zároveň byl také ředitel Obranného zpravodajství (OBZ)²⁶ a navíc byl agentem sovětské NKVD (Lidový komisariát vnitřních záležitostí). Po nástupu Čepičky na ministerstvo národní obrany v dubnu 1950 se dostal do sporu s ministrem a v únoru 1951 byl zatčen a později odsouzen v procesu s Rudolfem Slánským a dalšími údajnými spiklenci v rámci KSČ k trestu smrti. Reicin byl popraven v prosinci 1952.²⁷

K eskalaci situace v armádě došlo již v první vlně čistek a to během několika týdnů po únorovém uchvácení moci komunisty, když bylo ze služebního poměru propuštěno 27 generálů a mezi nimi i Heliodor Píka, Karel Janoušek, Alois Liška, Karel Kuttelwascher či František Moravec. Během následujícího měsíce pak bylo propuštěno zhruba dalších 800 důstojníků armády. Perzekuce většinou končila propuštěním ze služby a málokdy se jednalo o zatčení. V průběhu druhé vlny začaly být represe tvrdší, když byl v květnu 1948 zatčen

---

²⁴ HANZLÍK, František. Op. cit., s.73

²⁵ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 223

²⁶ Obranné zpravodajství (OBZ) byla vojenská rozvědka armády ČSR, která vznikla v lednu 1945 a zanikla v dubnu 1946.

²⁷ LICHNOVSKÝ, Milan: Bedřich Reicin a Československá Armáda. (1948-1952). In *Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky*. 1995, s. 81-117

Heliodor Píka (odsouzen k trestu smrti a popraven v červnu 1949).²⁸ V této fázi muselo řady ozbrojených sil opustit na dva tisíce důstojníků. Vedle stále častějších soudních řízení a vysokých trestů mezi 15 a 20 lety žaláře pro odsouzené, byla tato fáze typická celou řadou provokací ze strany režimu a státní moci.

Třetí vlna čistek v armádě probíhala od března do září 1949 a zaměřila se hlavně na piloty, kteří za války sloužili v ozbrojených složkách západních států. Drtivá většina z nich byla z armády propuštěna. Často byli také obviňováni z protistátní činnosti, do které byli rovněž vtaženi civilní osoby z různých, režimu nepohodlných, institucí jako byl Sokol či Junák. Tato fáze úzce souvisela s tehdejší snahou o likvidaci či indoktrinaci a následné obrození spolků a zájmových hnutí. Během této fáze také častěji padaly rozsudky smrti či doživotní tresty. Čtvrtá vlna čistek pak probíhala v několika dílčích vlnách od podzimu 1949 až do roku 1953. V této fázi byly procesy řízení hlavně přímo ze strany Sovětů a to skrze síť jejich politických a vojenských poradců. Tyto procesy už ztrácely veškerou logiku a utvářely prostředí strachu pramenícího z absolutní nejistoty. "Obětí" této formy čistek se stal i sám jejich dřívější strůjce Bedřich Reicin.

1.3.3 Dopady čistek v armádě

Celkově bylo během 40. a 50. let popraveno 30 důstojníků.²⁹ Ideologická a politická zátěž těchto čistek je nesmírná, avšak existuje zde i další aspekt a to vojensko-pragmatický rozměr masového propouštění důstojníků. Při značné míře nadsázky lze pochopit ideologickou motivaci komunistů a aktérů reprezentující státní moc, avšak jejich počínání s sebou přináší i onen vojenský a tedy čistě pragmatický rozměr celé věci. Přes vysokou míru a tempo zvyšování materiální modernizace a mechanizace ozbrojených složek, ke kterému došlo na přelomu 40. a 50. let, nelze přehlédnout proces proměny důstojnického sboru. Velké množství zkušených důstojníků bylo nahrazeno novými vojáky bez patřičného armádního vzdělání, z čehož plyne nedostatečná kvalifikace pro výcvik řadových branců. Eliminace tradiční

---

²⁸ HANZLÍK, František. Op. cit., s. 208

²⁹ Politická perzekuce v letech 1945 - 1989. *Ministerstvo obrany České republiky* (online). Dostupné na URL: http://www.veterani.army.cz/htm/3_3.html (citace 10. 10. 2013)

vojenské aristokracie či elity, která byla základním stavebním kamenem armády během První republiky, tak znamenala pokles úrovně celého armádního sboru. Bezprostředně po únoru 1948 muselo armádu opustit zhruba 1 100 důstojníků a do konce roku 1948 bylo z armády vyloučeno celých 28% důstojníků.³⁰

Proces proměny velení armády i nadále pokračoval. V roce 1952 z celkového počtu důstojníků jich celých 82% vstoupilo do armády až po únoru 1948. Fakt, že od únorového převratu byla vyzdvihována politická angažovanost a dělnicko-rolnický původ nad osobními vojenskými schopnostmi, měl za následek úpadek kvality důstojnického sboru a tím i celé armády.³¹

1.4 Konec Čepičkovy politické kariéry

Po smrti Stalina nastoupil do čela KSSS (Komunistická strana Sovětského svazu) Nikita Chruščov, který nebyl Čepičkovým sympatizantem, a proto ho nechal v roce 1956 odstranit z vedoucích funkcí a na postu ministra národní obrany byl nahrazen Bohumírem Lomským.³² Vliv na to měla i skutečnost, že krátce po smrti Stalina zemřel i Klement Gottwald, jehož chráněncem byl Alexej Čepička. Po návratu z Moskvy musel Gottwald ulehnout k léčení a Čepička byl velmi často s ním. Dokonce si přivedl i vlastního armádního doktora, který se snažil umírajícího presidenta zachránit. Čepička doufal, že Gottwald přežije, čímž by si i nadále podržel velmi silného spojence. Samozřejmě hrálo svou roli i rodinné příbuzenství obou soudruhů. Nejdříve se spekulovalo o tom, že bude Čepička odvolán z postu ministra obrany již v roce 1954, ale kvůli obavě z opětovné militarizace Západního Německa, došlo k posílení národní obrany a výměna šéfa resortu by mohla způsobit oslabení

---

³⁰ KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit., s. 51

³¹ Politická perzekuce v letech 1945 - 1989. *Ministerstvo obrany České republiky* (online). Dostupné na URL: http://www.veterani.army.cz/htm/3_3.html (citace 10. 10. 2013)

³² KAPLAN, Karel: *Sovětské poradci v Československu 1949-1956*. 1993. Op. cit., s. 80

obranyschopnosti. Proto bylo též rozhodnuto, že 30 tisíc branců bude v roce 1955 prodlužovat svou vojenskou službu o rok.³³

1.4.1 Nucený odchod z vedení KSČ

Na konci dubna roku 1956 však již musel Čepička rezignovat na své stranické funkce a byl odvolán prezidentem Zápotockým z čela resortu obrany.³⁴ Poté byl umístěn aparátem Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) na místo předsedy Úřadu pro vynálezy a normalizaci, což znamenalo pro Čepičku strmý pád z výsluní moci. Čepička se poté sám stal terčem určitých persekucí ze strany režimu a v červnu 1958 mu byl odebrán Řád Klementa Gottwalda, který mu byl udělen "za budování socialistické vlasti" v květnu 1955.³⁵

Jeho rodina byla neustále sledována a původ jeho majetku (zvláště pak rodinného domu v Senohrabech) byl několikrát prošetřován. Nakonec byl v roce 1963 vyloučen z řad KSČ. Od té doby žil v ústraní. Zemřel v roce 1990. Jeho žena Marta, rozená Gottwaldová, ho přežila o 8 let.³⁶

---

³³ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 281.

³⁴ O této skutečnosti informovalo Rudé právo den po jeho odvolání, tedy 26. dubna 1956.

³⁵ KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit., s. 202

³⁶ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 290-298.

2. Očista veřejného sektoru

Po přiblížení si některých důležitých osobností a jejich zásadního významu pro proměnu celé společnosti a také právního systému se můžeme dále věnovat konkrétním změnám právního řádu a institucím, skrze které se nový komunistický režim snažil etablovat ve společnosti a uchopit pevně centrální kontrolu nad všemi složkami společnosti.

2.1 Akční výbory

V únoru 1948 přišla vládní krize, která kulminovala v odstoupení nekomunistických ministrů ze svých postů. Hned následující den po podání demisí nekomunistických členů kabinetu, tedy 21. února 1948, bylo rozhodnuto o vytvoření Akčních výboru Národní fronty (AV NF), do kterých měli být delegováni komunisté a výrazně levicově smýšlející lidovci, sociální demokraté, národní socialisté či nestraníci.³⁷ K jejich založení vyzval přímo na lidovém shromáždění na Staroměstském náměstí předseda vlády Klement Gottwald. Právě Čepička dostal za úkol agitovat u svých přátel z koncentračního tábora či u nekomunistických poslanců. Dne 23. února 1948 došlo k ustavující schůzi Ústředního Akčního výboru Národní fronty (ÚAV NF).³⁸ Klement Gottwald trval na tom, aby se této schůze osobně zúčastnil i ministr národní obrany, generál Ludvík Svoboda. Svůj požadavek mu dal jasně najevo tím, že jeho participaci na budoucí vládě podmínil účastí na výše zmíněné schůzi.

Akční výbory však vznikly nelegálně a proto se Svoboda dostavit nechtěl. Právě Čepička dostal za úkol, aby generála přivedl. Za předsedu Ústředního akčního výboru NF byl zvolen Antonín Zápotocký a Čepička získal důležitou funkci generálního tajemníka, místopředsedou se pak stal Rudolf Slánský (v té době zastával i funkci generálního tajemníka KSČ). Postupem

---

³⁷ KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit., s. 49

³⁸ Únor., Národní archiv (dále NA) Praha, fond 347/2 Ústřední Akční výbor Národní fronty (dále ÚAV NF) Praha. 1948 - 1955, inv. č. 1, ka 1

času nastala vhodná chvíle, zbavit se nekomunistických členů této organizace a rovněž nekomunistických členů národních výborů.³⁹

Pro legitimizaci těchto kroků inicioval Čepička vznik zákona č. 213/1948 Sb. „o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů“.⁴⁰ Ten dával de jure možnost, aby se lidé, kteří se cítili dotčení činností či spíše čistkami AV NF, odvolali proti rozhodnutím jednotlivých AV NF přímo k ÚAV NF.⁴¹ Při ústředí pak vznikla odvolací komise, které měla za úkol řešit tyto stížnosti a případně revidovat (tedy zrušit, zmírnit či dokonce zpřísnit) rozhodnutí jednotlivých akčních výborů. Úspěšnost těchto snah o nápravu křivdy a odvolání se proti postupu akčních výborů však byla pouze zhruba 20%.⁴²

2.1.1 Rozsah čistek

Díky aktivitě akčních výborů bylo z různých státoporných funkcí odstraněno až 250 tisíc lidí. Jiří Pernes uvádí, že skrze čistky "postihly akční výbory na 250 000 lidí! Z národních výborů všech stupňů odstranily 59 000 až 60 000 členů nekomunistických stran, funkce v odborových organizacích muselo jejich přičiněním opustit více než 20 000 nepohodlných členů, z tělovýchovné organizace Sokol odvolaly asi 15 000 funkcionářů, někteří skončili ve vězení. Přibližně 11 000 úředníků muselo odejít ze zaměstnání vzhledem ke své předúnorové politické příslušnosti, ze 600 ředitelů znárodněných podniků jich své místo opustilo 294, tedy takřka polovina. Vzápětí je následovalo bližší nezjištěné množství příslušníků Státní bezpečnosti a Sboru národní bezpečnosti (tehdejší policie), především těch, kteří sloužili již v letech první Československé republiky."⁴³ Kromě toho bylo hned během března 1948 zbaveno svého volebního práva téměř 66 tisíc osob, čímž si komunisté chtěli pojistit vítězství v

---

³⁹ HANZLÍK, František: Op. cit., s. 176

⁴⁰ Zákon č. 213/1948 Sb. "o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů" byl přijat na konci července 1948 a začal platit na počátku srpna téhož roku.

⁴¹ GRONSKÝ, Ján: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II.*, 1999, s. 294

⁴² Ústřední akční výbor NF., NA Praha, fond 357/2 ÚAV NF Praha. 1948 - 1955, inv. č. 47, ka 100

⁴³ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 111

nadcházejících parlamentních volbách v květnu 1948. Historik Karel Kaplan uvádí, že čistky skrze akční výbory zasáhly až 280 tisíc lidí.⁴⁴

Čistky skrze akční výbory se rovněž týkaly blíže neurčeného množství příslušníků Sboru národní bezpečnosti (SNB). Ani armáda nezůstala nezasázena a musela propustit téměř 30% důstojnického sboru. Kvůli množící se kritice těchto čistek, která se hromadila v zahraničním tisku, byla zavedena cenzura a omezen dovoz tisku s ciziny. Dalším krokem, nezbytným pro upevnění nové úlohy KSČ, bylo zrušení ostatních politických stran. Těm byla nakonec přiřknuta „nová úloha“, jejíž podstatou byla participace na reorganizované Národní frontě (NF).⁴⁵

2.2 Snaha o likvidaci katolické církve

Komunisté potřebovali zpacifikovat rovněž katolickou církev, která by mohla narušovat jejich hegemonii. Protože církev může bezprostředně ovlivnit smýšlení velkého počtu lidí, bylo nutné vytvoření církevní komise při ÚAV NF, které předsedal právě Čepička. Uvnitř KSČ však nebyl jednotný názor, jak řešit vztah státu a církve. Zatímco umírněnější řešení, reprezentované Slánským, Švermovou či dokonce Gottwaldem, spočívalo spíše v zachování statu quo, radikální Čepička chtěl vztahy co nejdříve vyhrotit a vtáhnout či indoktrinovat část duchovních jako členy KSČ. Podobné církevní komise či oddělení vznikla i v rámci ÚV KSČ či StB (Státní bezpečnost).⁴⁶

---

⁴⁴ KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit., s. 51

⁴⁵ Akční výbory., NA Praha, fond ÚAV NF Praha. 1948 - 1955, inv. č. 43, ka 82

⁴⁶ Církevní otázka (OC)., NA Praha, fond 357/2 ÚAV NF. Praha. 1948 - 1955, inv. č. 13, ka 32

2.2.1 Legislativa ve věcech církevních

Velmi důležitý je zákon č. 218/1949 Sb. "o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem"⁴⁷ a zákon č. 217/1949 Sb. "kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní".⁴⁸ Oba výše zmíněné zákony byly schváleny společně a proto jejich dopady na svobodu vyznání a činnosti duchovních můžeme více méně posuzovat také společně. Vedení orgánu na kontrolu církve se opět ujal Alexej Čepička a to dle rozhodnutí presidenta republiky Gottwalda, který měl pravomoc do čela tohoto orgánu jmenovat libovolného člena kabinetu.⁴⁹

Vznik této organizace znamenal faktické podřízení církve státu, jelikož církevní hodnostáři měli dohlížet na to, aby "se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratické republiky".⁵⁰ Kodifikace svobody vyznání, která následuje hned za touto citovanou pasáží je pouhá formalita a má budít zdání, že komunistický režim deklaruje de jure i de facto svobodu vyznání pro občany. Podřízení církví státu pak záhy dovršilo vládní nařízení č. 219/1949 Sb. "o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem", které umožňovalo kontrolním orgánům (podřízeným přímo vládě), aby určily, na které funkce v rámci církevní a duchovní činnosti a jejich jmenování bude dohlížet přímo vláda.⁵¹

---

⁴⁷ Zákon č. 218/1949 Sb. "o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem" byl schválen v polovině října 1949 a vstoupil v platnost na počátku dubna 1949. Zákon formálně platil až do konce roku 2012 a to až do zrušení zákonem č. 428/2012 Sb. "o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi)", který byl schválen na počátku prosince 2013 a vstoupil v platnost od ledna 2013.

⁴⁸ Zákon č. 217/1949 Sb. "kterým se zřizuje Státního úřadu pro věci církevní" byl schválen v polovině října 1949 a nabyl platnosti ihned po svém schválení.

⁴⁹ KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit., s. 19

⁵⁰ § 3, zákon č. 217/1949 Sb.

⁵¹ Nařízení vlády ČSR č. 219/1949 Sb., ze dne 18. října 1949, „o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem", vstoupilo v platnost od počátku listopadu 1949.

Napjatou situaci vyostřil rovněž tzv. „číhošťský zázrak“. Pohnutí kříže o třetí neděli adventní, tedy 11. prosince 1949, na oltáři kostela Nanebevzetí Panny Marie v Číhošti, dalo záminku ke stíhání místního faráře Josefa Toufara, který nakonec zemřel na následky zranění, které mu byly způsobeny během věznění a vyšetřování StB.⁵² Toufar byl obviněn, že spolu s dalšími církevními představenými křížem úmyslně pohnul. Na téma tohoto zázraku byl natočen krátkometrážní propagandistický film s názvem "Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení" od režiséra Přemysla Freimana, který měl duchovního před celým národem ukázat jako podvodníka.

2.2.2 Násilné akce proti církevním řeholníkům

Toto však Čepičkovi nestačilo a zorganizoval skrze StB, které pomáhali příslušníci SNB, StB a LM (Lidové milice) procesy a zatýkání mnichů z mužských řádů. Padlo dokonce několik trestů doživotí. Plán na likvidaci mužských řeholních řádů dostal krycí jméno „Akce K“. V první vlně represí a zatýkání v noci z 13. na 14. dubna 1950 přepadla policie 75 klášterů a internovala 876 mnichů. Ve druhé etapě, která se odehrála koncem dubna téhož roku, policie zatkla 364 řeholníků z 69 klášterů. Snaha o likvidaci řeholních řádů však narazila na tvrdý odpor na Slovensku. Když se Lidové milice snažily obsadit klášter Podolíneč, jeden příslušník vážně postřelil občana z davu věřících, který bránil policii ve vstupu do konviktu.⁵³ Aby byla církev kompletně podrobena, musely na řadu přijít rovněž ženské řeholní řády. Jejich likvidace v rámci „Akce Ř“ byla složitější o fakt, že mnoho jeptišek velmi tvrdě pracovalo ve školství, zdravotnictví a sociálních službách. Proto nemohlo dojít k jednorázovým akcím a likvidace byla vedena postupně. Většina řádových sester byla poté převedena do průmyslové a zemědělské výroby.⁵⁴

---

⁵² Více o tzv. "číhošťském zázraku" ve zdroji: RÁZEK, Adolf: 672 hodin vazby pátera Josefa Toufara. *Policie České republiky* (online). Dostupné na URL: www.policie.cz/soubor/672-hodiny-vazby-patera-toufara.aspx (citace 5. 10. 2013)

⁵³ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 140

⁵⁴ KAPLAN, Karel: Politická perzekuce za komunistického režimu v Československu. In GEBAUER, František: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989. Statistický přehled*. 1993, s. 29

Během dubna roku 1950 odešel Alexej Čepička z funkce ve Státním úřadu pro věci církevní, a to v rámci přesunu tohoto loajálního komunistického reformátora z resortu spravedlnosti a k tomu přílehlých a příbuzných institucí, zejména pak při ÚV KSČ či ÚAV NF, do resortu národní obrany, který ještě čekal na reformu a proměnu v duchu lidově demokratických idejí. Ve vedoucí funkci pro dohled nad církvemi ho v roce 1951 nahradil bývalý předseda poválečné vlády a sociální demokrat Zdeněk Fierlinger,⁵⁵ který v této funkci působil do roku 1953.⁵⁶ Během 50. let 20. století pak dohled nad církvemi přechází z formálně nezávislé instituce přímo na ministerstvo školství a kultury. Tento autoritářský kontrolní relikv přetrvává v našem právním řádu a byrokratické správě dodnes. Právní řád ve věcech církevních byl tedy reformován směrem ke větší centralizaci moci, a proto byl dle vládního nařízení č. 19/1956 Sb.⁵⁷ zrušen Státní úřad pro věci církevní a jeho agenda přešla přímo pod ministerstvo školství a kultury.

---

⁵⁵ Zdeněk Fierlinger (1891-1976) byl premiérem ČSR od dubna 1945 do července 1946. Původně byl členem Československé sociální demokracie (ČSSD), avšak později inicioval její sloučení s KSČ. O mocenském boji uvnitř ČSSD sepsal publikaci. Více ve zdroji: FIERLINGER, Zdeněk: *Zrada československé buržoazie a jejich spojenců*. 1951

⁵⁶ PERNES, Jiří, POS. PÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 141

⁵⁷ Nařízení vlády ČSR č. 19/1956 Sb. " o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy " bylo schváleno v polovině června 1956 a vstoupilo ihned v platnost.

3. Proměna právního řádu

Po převzetí moci komunisty bylo nutné, aby byla jmenována nová vláda. Po Prokopu Drtinovi,⁵⁸ který se pokusil o sebevraždu, převzal resort spravedlnosti Alexej Čepička. Ihned po nástupu do funkce proklamoval tyto tři priority. První bylo odstranění domnělých škod, které byly způsobeny protilidovou justicí. Druhou prioritou byla těsná spolupráce s SNB. Třetím bodem jeho programu se stalo očistění právního řádu, který není vhodný pro podmínky lidové demokracie. Zřízením „kabinetu“ a „šestky“ se mu podařilo nastolit státní dohled nad justicí a očistit resort ministerstva spravedlnosti od politicky nepohodlných osob. Oba tyto orgány měly zabezpečit, aby justice dodržovala směr, který vytyčila komunistická strana. Aby mohl Čepička zastávat všechny své funkce efektivně, vsadil na spolupráci s Karlem Klosem.⁵⁹ Ten se snažil prosadit tvrdou linii do reformující se justice. Dalším náměstkem na ministerstvu spravedlnosti se stal Milan Kloss,⁶⁰ který si Čepičku získal tím, že jednak pocházel také z Kroměříže a také se velmi angažoval v olomoucké oblasti při komunistickém převzetí moci v únoru 1948. Kloss, ač bývalý vězeň v koncentračním táboře, se nechvalně proslavil propagací krutých trestů při svých inspekcích po různých pracovních a

---

⁵⁸ Prokop Drtina (1900-1980) byl ministrem spravedlnosti v letech 1946 - 1948 za Českou stranu národně sociální (ČSNS). Zároveň byl blízkým spolupracovníkem presidenta Edvarda Beneše. Od března 1948 do prosince 1953 byl nejdříve držen ve vazbě a poté odsouzen k 15 letům odnětí svobody. Na počátku 60. let byl omilostněn a následně rehabilitován. Před svou smrtí podporoval disent. Více ve zdroji: KOUTEK Ondřej: *Prokop Drtina. Osud Československého demokrata*. 2011

⁵⁹ Karel Klos (1909-1982) se stal v roce 1938 soudce a ve své profesi pokračoval i za německé okupace. V roce 1945 vstoupil do KSČ a účastnil se retribučních soudů. V únoru 1948 získal funkci náměstka na ministerstvu spravedlnosti a dohlížel na práci Státního soudu a Státní prokuratury. O roku 1953 ztrácí postupně vliv, až je nakonec v roce 1955 vyloučen z KSČ. Více ve zdroji: VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena a kol.: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.*, 2003

⁶⁰ Milan Kloss (1920) absolvoval v roce 1945 právnické vzdělání a začal působit na Národním výboru v Kroměříži. Zde se nejspíš seznámil s Čepičkou a v dubnu 1948 se stal jeho tajemníkem na ministerstvu spravedlnosti se zaměřením na vězeňství a vězeňskou stráž. V roce 1952 přestoupil na ministerstvo národní obrany, kde zůstal až do roku 1977, kdy byl propuštěn ze služby. Více ve zdroji: TOMEK, Prokop: *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989*. 2000

internačních táborech. Čepička si ho natolik oblíbil, že s ním pak odešel i na ministerstvo národní obrany.

V souladu s programovým prohlášením obrozené vlády, které bylo Národnímu shromáždění předloženo 10. března 1948, byl celý právní řád postupně přeměněn dle sovětského vzoru, a to v souladu s lidově demokratickou ideou. Tato idea byla ukotvena ve všech důležitých zákonech a legislativních zákonech, často pak doplněná o požadavek sledování státního zájmu, který však diktovala komunistická strana. Asi nejvýznamnějším důsledkem proměny právního řádu bylo několik vln rozsáhlých čistek téměř ve všech složkách i sférách veřejných institucí. Změny však neměly pouze personální charakter, ale týkaly se i proměny organizace a hlavně kontroly těchto institucí.

Obrozená vláda chtěla splnit primární cíl, který vycházel již z voleb v roce 1946, a to přípravu nové ústavy. Vláda pak dále chtěla konsolidovat (znárodnit) národní hospodářství či zlepšit situaci pro živnostníky a pro zemědělce (zavést jednotnou daň, revidovat pozemkovou reformu). Z politického hlediska chtěla rekonstruovaná vláda odstranit reakci ze všech složek Národní fronty a to skrze ÚAV NF, jehož činnost měla být vládou pečlivě sledována a limitována. V otázce mezinárodní politiky byla jasně deklarována vůle začlenit se pevně do vznikajícího tábora lidových demokracií dle sovětského vzoru.⁶¹

3.1 Právní dvouletka

Částečný odklon právní vědy od teorie k praxi je pro tzv. právní dvouletku, mezi rokem 1949 a 1951, typický. Úkolem tohoto programu byla kodifikace všech důležitých odvětví práva.⁶² Výsledky této kodifikační činnosti však nebyly vždy jednotné a z pohledu dnešní doby nepřípustné. Například občanské právo si podrželo i určité faktické prvky, které

---

⁶¹ Programové prohlášení vlády ČSR ze dne 10. března 1948. *Vláda České republiky* (online), Dostupné na URL: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-2/ppv-1948-gottwald2.pdf> (citace 8. 12. 2013)

⁶² Kodifikace pracovního práva však proběhla až v roce 1965 a to v zákoně č. 65/1965 Sb., "zákoník práce", který byl schválen na konci června 1965 a v platnost vstoupil od počátku ledna 1966.

můžeme vidět i v prvorepublikovém právu. Proto můžeme v ústavě 9. května najít ukotvená občanská práva a svobody, které se příliš neliší od znění, které známe z ústavy z roku 1920. Pravým opakem pak je trestní právo, které se stalo obětí bezhlavého novátorství, které si kladlo za cíl změnit veškeré předpisy dle sovětského vzoru. Samotný název dvouletka pramení z toho, že toto období reforem právního řádu vzniklo přímo na objednávku vlády, které dávalo resortu spravedlnosti zhruba 2 roky na provedení důležitých změn celého právního řádu. Pro tyto účely vznikly na ministerstvu spravedlnosti komise, do kterých byli kromě odborníků zváni i proletáři přímo z továren. Ve výsledku pak do konce roku 1950 vznikla celá řada zákonů, které sloužily k upevnění pozic režimu ve všech složkách společnosti.

Právní dvouletku však můžeme chápat nejen z hlediska ideologické snahy o politizaci justice a celého právního řádu, ale také jako unifikační snahu, která si dala za cíl nejen přiblížit československé právo ke své nové sovětské předloze, ale také harmonizovat právní řád na českém a slovenském území republiky či v rámci všech složek společnosti.

Vzhledem k odlišnému dějinnému vývoji na obou územích republiky během Druhé světové války, došlo k částečné odluce a disharmonii právních řádů obou částí společného státu. V období po ustavení moci Slovenské národní rady (SNR) na osvobozeném území slovenské části ČSR, což bylo de facto od září 1944, vydávala SNR řadu právních nařízení, které se například týkali organizace advokacie na slovenském území.⁶³ Je třeba podotknout, že ve slovenském právním řádu stále platily i určité relikty z uherského právního uspořádání.⁶⁴ Z tohoto hlediska lze unifikaci a harmonizaci práva do určité míry vnímat i jako pragmatický a modernizační nástroj, který si dával za cíl větší funkčnost a přehlednost právního řádu. O podobnou unifikaci právního řádu napříč všemi zemskými jednotkami Československé republiky se s určitou mírou úspěchu pokoušely vlády již za První republiky, určité odlišnosti však, přetrvaly až do sjednocení právního řádu v rámci právní dvouletky. Pro

---

⁶³ KEREČMAN, Peter, MANIK, Rudolf: *História advokacie na Slovensku*. 2011, s. 443-446

⁶⁴ Uherský právní řád *Opus Tripartitum iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae adnexarum* (zkráceně *Tripartitum*) formálně platil na Slovensku jako občanský zákoník od roku 1517 až do přijetí nového trestního zákoníku roku 1950.

tento účel sloužilo ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy, často nazývané ministerstvem unifikací, které fungovalo až do roku 1950.⁶⁵

3.2 Ústava 9. května a její dopady

Všechny úpravy právního řádu vycházely z tzv. ústavy 9. května. Během období tzv. Třetí československé republiky platila formálně prvorepubliková ústava ČSR, která byla přijata 29. února 1920. Právní řád stavěl na tezi o právní kontinuitě období první a třetí republiky, tento princip měl však celou řadu úskalí. Jednalo se například o zavedení nového pojmu prezidentských dekretů, které v některých případech byly považovány za ústavní. Asi největší problém však skýtala modifikace samotného politického systému, co se týče institucionálního nastavení zastupitelské demokracie a způsobu jejího obsazování. Prvorepubliková ústava z roku 1920 tak počítala s dvoukomorovým Národním shromážděním, což však nebylo vůbec reflektováno při konstrukci Prozatímního národního shromáždění v říjnu 1945 či Ústavodárného národního shromáždění po volbách v červnu 1946.

Způsob přidělování mandátů do obou podob poválečného Národního shromáždění rovněž zjevně neodpovídal ideám a formulaci v ústavě z roku 1920, protože byl porušen princip rovnosti participace a zastoupení při volbách do Ústavodárného národního shromáždění a podoba Prozatímního národního shromáždění nebyla vůbec odvozena od řádných voleb.⁶⁶ Je potřeba podotknout, že totéž platilo také v případě obsazování mandátů v Revolučním národním shromáždění v období 1918 až 1920.

---

⁶⁵ BALÍK, Stanislav: Pokus o unifikaci advokátního řádu v první československé republice. *Masarykova univerzita. Právnická fakulta*. (online). Dostupné na URL:

<http://www.law.muni.cz/edicni/dp08/files/pdf/historie/balik.pdf> (citace 22. 10. 2013)

⁶⁶ BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, ZOLNER, Jan, ŠEDO, Jakub: *Politický systém v Českých zemích 1848-1989*. 2011, s. 123

3.2.1 Příprava nové ústavy po roce 1945

Vláda si proto dala za cíl, aby došlo k zásadním změnám a to v podobě vydání zcela nové ústavy, která by ve svém znění definovala zcela nové politické státoprávní zřízení směrem k lidově demokratické republice. Přestože bylo celé politické a stranické spektrum po roce 1945 značně zredukováno, a to na podnět Košického vládního programu a dekretů presidenta republiky, nedošlo během existence Třetí republiky ke shodě nad novou podobou základního ústavního uspořádání. Došlo naopak k tomu, že byly paralelně připravovány tři odlišné ústavní předlohy, které vycházely z pojetí tří v té době nejvýznamnějších stran: lidovecké, národně socialistické a komunistické. Právě poslední jmenovaná předloha byla po komunistickém převratu v únoru 1948 upřednostněna a na ostatní dvě nebyl brán vůbec zřetel.

Do procesu tvorby nové ústavy nezasahovali pouze politici, ale samozřejmě také široký okruh odborníků z právního prostředí. Asi nejvýznamnější příspěvek do této diskuse podal jeden z tvůrců doposud platné ústavy z roku 1920 Alfréd Meissner.⁶⁷ Navrhoval významné změny, které by posílily stabilitu budoucích vlád a ukázněnost poslanců. Odmítal kopírování sovětského ústavního či institucionálního modelu a zároveň byl proti posílení pravomocí presidenta republiky. Další sociální demokrat Ivan Dérer⁶⁸ rovněž přispěl do diskuse, když podporoval dosavadní zemský systém a centralizaci republiky.⁶⁹ Vyšlo rovněž i několik publikací a sborníků, do kterých přispívala elita tehdejší právní obce. Nejdůležitější byla ročenka *Problémy nové československé ústavy*, která vznikla při Masarykově univerzitě v

---

⁶⁷ Alfréd Meissner (1871-1950) byl prvorepublikový ministr spravedlnosti a sociální péče. Byl členem ČSSD a podílel se na přípravě ústavy z roku 1920.

⁶⁸ Ivan Dérer (1884-1973) byl slovenský právník, prvorepublikový ministr spravedlnosti a opakovaně také ministr unifikací. Byl odpůrcem Fierlingerova křídla v ČSSD, která prosazovala sloučení s komunistickou stranou. V polovině 50. let byl krátce uvězněn a později i rehabilitován. Více ve zdroji: DÉRER, Ivan: *Antifierlinger I., Politické paměti 1945-1949*. 1993

⁶⁹ DÉRER, Ivan: *Košický vládní program a nová ústava*. 1946, s. 39-46

Brně v roce 1947. Úsilí právních vědců však přišlo vniveč, jelikož nová ústava spíš kopírovala politické zájmy KSČ, než odborné názory vědců v oblasti ústavního práva.⁷⁰

Za komunisty se kromě politiků podíleli na přípravě nové ústavy také právníci, jako třeba poslanec Národního shromáždění a člen KSČ Vladimír Procházka.⁷¹ Ten se později podílel i na přípravě socialistické ústavy z roku 1960. Jeho příspěvky do diskuse byly hluboce protkány ideou lidovosti, které se měl podřídít celý ústavní systém. Mělo dojít k podřízení veškerých složek státního aparátu přímo pod vůli lidu a nic nemělo stát nad posvátnou vůli lidu, kterou ale chtěli formulovat a artikulovat právě a pouze komunisté. Socioekonomický dopad na společnost by tak byl značný, protože tento návrh počítal se značným omezením soukromého vlastnictví, práva na podnikání a všech charakteristik, které jsou typické pro kapitalismus. V rovině justiční by pak byl dopad rovněž značný, jelikož byl vyřčen požadavek na zrušení Ústavního soudu (ÚS), protože nic nemělo stát nad úroveň parlamentu, který zastupuje vůli a moc lidu.⁷²

3.2.2 Koncepce a dopady nové ústavy

Jak již název nové československé ústavy napovídá, byla vydána v květnu roku 1948. Z toho vyplývá, že podléhala ještě kontrasignaci presidenta republiky, kterým byl stále Dr. Edvard Beneš. Ten jí však odmítl podepsat a krátce na to na počátku června 1948 odstoupil ze své funkce.⁷³ Ústava, jež platila mezi 9. květnem 1948 a 11. zářím 1960, byla počátkem 60. let nahrazena ústavou Československé socialistické republiky.

---

⁷⁰ MARŠÁLEK, Pavel: Proměny české právní vědy 1945-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 2004, s. 37-38

⁷¹ Vladimír Procházka (1895-1968) byl právník a dlouholetý člen KSČ. Zaměřoval se zejména na studium sovětského práva a ekonomiky. Od roku 1946 do roku 1954 byl poslancem Národního shromáždění.

⁷² ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina: Fiktivní, nebo reálná ústava. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 2009, s. 127-129

⁷³ FIALA, Petr, HOLZER, Jan, MAREŠ, Miroslav, PŠEJA, Pavel: *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1999, s. 45

Poúnorová ústava se skládala celkem z 10 kapitol.⁷⁴ Již v její důvodové zprávě bylo jasně proklamováno, že přebírá všechna znění ústavní listiny z roku 1920, která se týkají politického systému. V reálu však došlo k četným změnám. Byl zrušen senát, jelikož se v období První republiky ukázal jako zbytečná instituce. Stejný osud potkat také ústavní soud, jehož zánik však byl v souladu s ideou svrchovanosti lidu. Další úprava se rovněž týkala Národního shromáždění, konkrétně jeho vztahu s vládou a prezidentem republiky. Byl vznesen požadavek, aby se každá vláda těšila plné důvěře sněmovny, což fakticky vyloučilo možnost existence úřednického kabinetu. Celkově byl nastaven systém, který preferoval širokou a snadnou spolupráci mezi kabinetem, sněmovnou a prezidentem. Jednotliví ministři tak dostali možnost vydávat vlastní nařízení, z čehož plyne, že kromě odpovědnosti vlády jako celku existovala i odpovědnost jednotlivých vedoucích resortů. Ústava rovněž v kapitole VI. hovoří o zachování existujících Národních výborů a jejich dělení. Vznáší též požadavek na zlidovění celé státní správy a soudnictví, který vychází jednak z požadavků vedení KSČ ale také ÚAV NF.⁷⁵

Občanská práva a svobody byly i nadále kotveny v ústavě, konkrétně v první kapitole. Svoboda slova, pohybu či shromažďování, doplněné o práva na soukromí majetek, vyznání a podobně sice napovídají, že práva občanů nemusí být dotčena, avšak realita byla poněkud jiná. Celá řada doplňujících zákonů stanovila protirežimní aktivity jako přečiny a občané byli velmi často tvrdě trestáni za porušení těchto zákonů, které upevňovaly vedoucí úlohu KSČ ve společnosti a legalizovaly tak její svévůli.

Zřejmě nejdůležitější změnou nové ústavy byla tři nová pojetí základních pilířů společnosti. Prvním je definice zdroje moci. Ten už nepochází z československého národa, ale nově z československého lidu. Tím pádem došlo i k popření principu dělby moci na 3 obligátní sektory. Druhým je nové pojetí hospodářství, které má sloužit výhradně lidu, z čehož plyne nutnost jeho znárodnění v duchu kolektivizace.⁷⁶ Třetí novinkou je změna

---

⁷⁴ GRONSKÝ, Ján. Op. cit., s. 246-283

⁷⁵ Ústava., NA Praha, fond 357/2 ÚAV NF. Praha. 1948 - 1955, inv. č. 60, ka 120

⁷⁶ GRONSKÝ, Ján. Op. cit., s. 283

vztahu mezi Čechy a Slováky.⁷⁷ Oba národy jsou považovány za vzájemné bratry a rovnocenné partnery, čímž se upevní národní jednota. Posílení slovenského vlivu bylo také ztvrzeno tím, že budou zachovány slovenské národní orgány a zřízena Slovenská národní rada a Sbor pověřenců.

3.2.3 Proces schvalování nové ústavy

Novou ústavou vtiskli komunisté republice i novou lidově demokratickou ideu. Definici, společně s její obhajobou, představili komunisté zejména během parlamentních jednání na počátku května 1948, která předcházela samotnému procesu schválení ústavy. Při tomto obhajování se slova chopil především výše zmíněný poslanec KSČ Vladimír Procházka. Ten se při 112. schůzi Ústavodárného národního shromáždění, dne 7. května 1948 vyjádřil o lidové demokracii takto: "Toto státní zřízení považujeme za nový, vyšší typ demokracie, blízký ovšem nebo blížící se nejvyššímu typu demokracie, jaký dosud v dějinách lidstva známe, demokracii sovětské. Proč je lidová demokracie vyšším typem demokracie než ta, kterou jsme znali v republice předmnichovské a kterou známe ze západních zemí? Dosavadní demokracie, kterou bych nazval demokracií politickou, parlamentární, se týkala jen některých sfér státního života, především tvorby zákonů a demokratických práv občanů. Její hlavní chybou bylo a je, že nechávala stranou, že se skoro nedotýkala sféry hospodářských vztahů, která je, jak víme z výsledků vědeckého bádání, rozhodující. Následek je, že i dobré věci, které politická, parlamentní demokracie přinesla, byly tím znehodnoceny nebo převráceny v pravý opak. V theorii rozhodoval souhrn občanstva, lid, v praxi však rozhodovala nepočetná vrstva velkých vlastníků. Říkáme-li tedy "lidová demokracie", neznamena to ještě socialismus, který je společenským řádem beztřídní společnosti jako ve Svazu sovětských socialistických republik, ale znamená to - a to již je velmi mnoho - že jsme navždy skoncovali s tou velkou společenskou lží, s tou falší, která dává lidu právo, aby si jednou za šest let zvolil

---

⁷⁷ PEŠKA Pavel: Úvahy nad popřením ústavnosti v letech 1948-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 2004, s. 205.

zástupce do parlamentu, ale rozhodování o všech důležitých věcech vyhrazuje hrstce vykořisťovatelů."⁷⁸

Samotné schválení ústavy na půdě parlamentu bylo již formalitou, což naznačují i dobové protokolární záznamy. Předcházela mu celá řada vystoupení a závěrečný projev před samotným hlasováním přednesl přímo předseda vlády Klement Gottwald, který zdůraznil nutnost přijetí nového ústavního uspořádání. Hlasování se pak změnilo v demonstraci jednoty tehdejšího zákonodárského sboru, když pro přijetí ústavy bylo všech přítomných 246 poslanců. Nikdo nebyl proti ani se nedržel hlasování. K přijetí by však postačila třípětinová většina všech poslanců.⁷⁹

3.3 Klíčové represivní zákony

Velmi důležitý byl zákon č. 33/1948 Sb. "o obnově retribucí".⁸⁰ Čepička tak dal komunistické straně možnost jmenovat různé členy lidových soudů. Rovněž mu to otevřelo cestu k prosazení dalších zákonů, které zpětně dovolily ospravedlnit a legalizovat kroky, které podnikl Ústřední akční výbor. Pro režim bylo nezbytně nutné evidovat a posléze zakročit proti nepřítelům socialismu, kteří se shromáždili a prezentovali například při sokolském sletu v červenci 1948. Tehdejší zákon však neznal žádný odpovídající předpis, podle kterého by mohl být někdo odsouzen na smrt či k dlouholetému trestu odnětí svobody bez odpovídajících důkazů. Proto komunisté potřebovali nový zákon, který by umožnil ukládat velké tresty za opozici vůči režimu. Tuto možnost našli v zákoně č. 231/1948 Sb. „na ochranu lidově

---

⁷⁸ Řeč poslance Vladimíra Procházky (KSČ). Stenoprotokol ze 112. schůze Ústavodárského Národního shromáždění republiky Československé. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/112schuz/s112001.htm> (citace 8. 12. 2013)

⁷⁹ Stenoprotokol ze 114. schůze Ústavodárského Národního shromáždění republiky Československé. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/114schuz/index.htm> (citace 8. 12. 2013)

⁸⁰ Zákon č. 33/1948 Sb. "o obnově retribucí" byl schválen na konci března 1948 a vstoupil v planost na počátku dubna téhož roku.

demokratické republiky“.⁸¹ Oproti původnímu zákonu na ochranu republiky z roku 1923 už nemohl být trest smrti udělen jen za vojenskou zradu, ale také za vyzvědačství či velezradu. V období mezi rokem 1948 a 1953 bylo na základě tohoto zákona nebo přímo odvozeného zákona popraveno 189 lidí. Dalších zhruba 50 lidí bylo popraveno v procesech, ve kterých nebyla zjevná politická motivace.⁸²

Část soudců však odmítla tento nový zákoník respektovat a jako reakci na něj posléze opustili justici. Oni a další však byli nahrazeni nově vyškolenými a loajálními komunistickými prokurátory, kteří na sebe vzali rozhodující moc při soudním jednání. Problém s nedostatkem kvalifikovaných a loajálních právníků řešil režim tím, že je rekrutoval z řad dělnictva. Byli vyškoleni pomocí Právnícké školy pracujících (PŠP), kde za 1 rok získali dostatečné vzdělání, které spočívalo hlavně v naprosté oddanosti straně a implementaci rozhodnutí vedení KSČ. Takto vyškolený personál pak působil jako soudci, prokurátoři či členové okresních bezpečnostních „trojek“ nebo krajských „pětek“. V jejich rámci zasedli nejvyšší lokální pracovníci z StB, SNB, KSČ, Národního výboru a dále pak krajský prokurátor.⁸³

Další způsob, jak mohl režim perzekuovat či dokonce postupně likvidovat nepohodlné osoby, bylo jejich zatčení a umístění na těžké práce do pracovních táborů. Tyto nechvalně známé praktiky umožňoval zákon č. 247/1948 Sb. "o táborech nucené práce".⁸⁴ Pomocí tohoto právního předpisu mohli komunisté poslat na těžké práce či dokonce pomalou likvidaci skrze nelidské zacházení téměř kohokoli, jelikož k takové akci nebylo zapotřebí žádného soudního rozhodnutí. Postačilo pouze rozhodnutí tříčlenné komise, které sestavovaly Národní výbory (NV). Důvodem, proč byl občan potrestán zařazením do pracovního tábora mohla být například i pouhá skutečnost, že inkriminovaná osoba vlastnila nějaký majetek či měla známé

---

⁸¹ LETZT, Róbert: 231. In *Pamät' národa*. 2006, s. 42-49

⁸² LIŠKA, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*, 2006, s. 41-162

⁸³ Tamtéž, s. 33

⁸⁴ Zákon č. 247/1948 Sb. "o táborech nucené práce" byl schválen na konci října 1948 a vstoupil v platnost v polovině listopadu téhož roku.

nebo příbuzné v cizině (mimo socialistický tábor). Celkově prošlo pracovními tábory téměř sto tisíc lidí!⁸⁵

3.4 Způsob formulace zákonů

Nejtypičtějším rysem téměř všech zákonů, které pod taktovkou komunistické strany vznikly na konci 40. a během 50. let je na první pohled nenápadné sousloví, které vyžaduje od jedinců či instituce "oddanost lidově demokratickému zřízení" či "směřuje k socialismu". Na první pohled to může kopírovat definice typu "pokud není porušen veřejný zájem", což můžeme znát ze zákonů v období ohrožení republiky na podzim roku 1938 či po znovunabytí svobody po květnu 1945, avšak dopady této všudypřítomné fráze byly mnohem významnější. Díky inkorporaci tohoto požadavku do úlohy institucí, což bylo většinou doplněno i klauzulí o podřízenosti určité instituce pod nějaký resort kabinetu, mohl režim kontrolovat jak činnost instituce, tak i obsazení jejich členů a výkonných orgánů. Mnohem větší dopad však měla tato formulace ne na úlohu institucí, ale na úkoly jednotlivých občanů, po kterých tak de facto požadovala plnou politickou loajalitu, jinak jim hrozil trest a to často i ten nejvyšší. Ba co hůře, na tyto fráze, jejichž význam nebyl nikde pevně kodifikován, si vyšetřující orgán či jiná složka státní moci mohla doslova ušít obvinění téměř na kohokoli, kdo byl politicky nepohodlný pro režim. Tento ideologizující požadavek v té době vkládali komunisté snad do každého důležitého zákona a na jeho základě pak perzekuovali široké masy obyvatelstva.

Čepička a jeho oddaní náměstci nadále pokračovali v přetváření právního řádu, který byl v mnoha aspektech pro lidově demokratický stát nevhodný. S řadou doporučení přispěl do diskuse o tvorbě nové podoby trestního zákona č. 86/1950 Sb., který navazuje na zákon č. 231/1948 Sb.⁸⁶ Ohledně samotné formy nového zákona se Alexej Čepička osobně vyjádřil takto: „Zákony musíme dělat co nejširší a směrnice tlučouti podrobnosti orgánům, aby

---

⁸⁵ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Op. cit, s 130-131

⁸⁶ Zákon č. 86/1950 Sb. "trestní zákoník" byl schválen v polovině července 1950 a vstoupil v platnost od srpna téhož roku.

široké formulace využily.⁸⁷ Z této citace lze zcela jasně vyvodit tvrzení, že se tehdejší ministr spravedlnosti snažil apelovat na své kolegy, aby vytvořili dostatečně stručné a zároveň široké právní normy, aby jich mohl co nejlépe využít a přetvořit si pro své potřeby například resort vnitra a SNB. Samotné trestní sazby a šíře skutkových podstat pro konkrétní trestné činy se velmi rozšířily a proto nový zákon umožňoval udělit tvrdé tresty za činy, které dříve nebyly trestány skoro vůbec anebo jen velmi malou trestní sazbou. Je zde jasně vidět snaha o právní kodifikaci persekuce či přímé likvidace politických soupeřů či kritiků režimu a vládní linie KSČ. Během svého dvouletého působení v čele resortu spravedlnosti se Alexeji Čepičkovi podařilo splnit veškeré požadavky, které na něj strana kladla, a proto se mohl brzy vydat reformovat resort národní obrany.

---

⁸⁷ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 162

4. Soudní reforma

Po získání mocenského monopolu pro KSČ v rámci politické sféry si chtěl komunistický režim zajistit stabilní a dlouhotrvající moc skrze úplnou proměnu právního řádu a jeho přeorientování na socialistické právo. Aby režim zajistil to, že jeho mocenský monopol nemůže být nijak zpochybněn, bylo zapotřebí reformovat i všechny složky státních institucí. Pro zajištění takového stavu bylo zapotřebí zcela proměnit charakter celé justiční soustavy a do jednotlivých složek soudnictví dosadit osoby řádně indoktrinované komunistickou ideologií. Tyto osoby věrné režimu pak měly velmi rychle nahradit dosavadní elitu soudců a právníků, která své vzdělání a zkušenosti z právní praxe čerpala hlavně z období první republiky. Novým lidovým soudcům a prokurátorům ale chyběla pro výkon svého povolání elementární právní kultura a skrze letité zkušenosti získaný smysl pro spravedlnost.

Část původních soudců však i nadále v řadách justice zůstala a ideu lidové demokracie přijala za svou, čímž jim byla umožněna další limitovaná činnost. Jejich domněnka, že soudní moc zůstane zachována ve své nezávislé formě, se ale po velmi krátké době rozplynula. Režim nechtěl postavit novou justici na těchto "přeběhlících" a chtěl si vychovat nové ideově mnohem spolehlivější kádry z řad dělnictva a rolnictva.

Stejně jako ostatní právní a jiné odborné profese, i soudnictví utrpělo během Druhé světové války značné personální škody. Dilem to bylo způsobeno fyzickou likvidací části soudců, kteří byli židovského původu a to ze strany nacistických okupantů či úbytek způsobený nuceným odsunem německého a maďarského etnika po osvobození republiky. Navíc během války byly vysoké školy buď uzavřeny, nebo na nich nešlo svobodně studovat a proto se československá justice potýkala s nedostatkem kvalitního personálu a k plnému obsazení jí v roce 1945 chyběla skoro polovina soudců.⁸⁸

---

⁸⁸ KÜHN, Zdeněk: Socialistická justice. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 2009, s. 825

4.1 Podoba justice před únorem 1948

Jedním z důležitých aspektů celé justiční reformy byl, kromě reformy právního řádu, vzdělávání či advokacie i citelný zásah do podoby soudů. Došlo nejen k významným personálním změnám, ale komunistický režim se uchýlil i k reorganizaci celé struktury soudů.

Ani ministerstvo spravedlnosti nebylo výjimkou, když zde v dobách únorové vládní krize vznikl akční výbor, který si dal za cíl vyčistit ministerstvo od protilidových sil. Do čela resortu spravedlnosti byl instalován již mnohokrát zmíněný Alexej Čepička, který se ukázal jako schopný komunista a zároveň měl blízké styky přímo se stranickým vedením. Při nástupu do ministerského postu sliboval rychlé a prudké změny, které hodlal prosadit pomocí svých náměstků. Kromě personální obměny chtěl rovněž prosadit velmi úzkou spolupráci s SNB.

4.1.1 Struktura soudů

Ještě před únorem 1948 přetrvávala podoba prvorepublikového právního řádu, který byl však notně posílen díky retribučním dekretům presidenta republiky z roku 1945. Spravedlnost byla často vykonávána skrze retribuční soudy a velké pravomoci ležely v rukou SNB, který postupem času komunisté úplně ovládli.⁸⁹ Další dekrety se pak týkaly úpravy organizace soudnictví, které z důvodu nedostatku soudců po osvobození republiky měnily podmínky pro povinný odchod do výslužby či se týkaly přímo soudů nejvyšší instance, když byl v červnu 1945 zřízen skrze dekret č. 17/1945 Sb. Národní soud.⁹⁰ Tento soud měl charakter soudu trestního a stát při jeho slyšení zastupovali národní prokurátoři. Dílčí změnou prošla i struktura vojenského soudnictví.⁹¹

---

⁸⁹ KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*. 1993, s. 128-129

⁹⁰ Dekret presidenta republiky "o Národním soudu" č. 17/1945 Sb. byl vyhlášen v polovině června 1945 a platit začal na počátku července téhož roku.

⁹¹ VLČEK, Edvard: Vývoj prokuratury v letech 1945-1990. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 2004, s. 385-386

Zároveň však existovaly prvorepublikové soudy, jako byly Volební soud (v rámci Nejvyššího správního soudu, s úkolem ověřovat výsledky voleb) a soud Ústavní. Právě jeho existence začala komunistům postupem času velmi vadit a požadovali jeho zrušení. Argumentem k tomu byla nadřazenost lidu, skrze volený parlament, a to všem státním a mocenským složkám. I tato skutečnost přispěla k tomu, že činnost Ústavního soudu byla po roce 1945 velmi malá.

Další soudy přetrvávaly ve svém klasickém rozdělení na "trestní a civilní soudy řádné, soudy specializované a soudy rozhodčí. Právním základem se pochopitelně stala československá ústava v roce 1920, která ve své čtvrté hlavě obsahovala principy vlastní demokratickému právnímu státu, jako nezávislost soudců, zákonnost, veřejnost a ústnost řízení, zásadu odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, oddělení soudnictví od správy, právo každého občana na to, aby o něm rozhodoval zákonný soudce atd. Soudnictví mohly vykonávat pouze řádné soudy, jen mimořádně, pokud šlo o řízení trestní, povolovala ústava i zavedení soudů výjimečných, ale to jen v případech zákonem stanovených a na stanovenou dobu. Tím byly vyloučeny trvalé mimořádné soudy i soudy zřízené ad hoc."⁹² Vzhledem k tomu, že po osvobození republiky byla navracena zpět území, o které Československo přišlo v roce 1938, musela být dekretem presidenta republiky, konkrétně č. 79/1945 Sb. "o zatímní úpravě soudnictví v České a Moravskoslezské zemi",⁹³ poněkud upravena působnost některých okresních soudů, a to zvláště v oblasti Moravy a Slezska a posléze upravena či zrušena působnost soudů německých.

4.1.2 Státní prokuratura

System státních zástupců či národních prokurátorů byl již dříve podřízen skrze generálního prokurátora ministerstvu spravedlnosti. Díky tomu, že ministerstvo spravedlnosti nebylo ovládáno přímo komunisty (ministrem byl národní socialista Prokop Drtina), činnost

---

⁹² SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona: Vývoj organizace soudnictví v letech 1945-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 2004, s. 344

⁹³ Dekret presidenta republiky "o zatímní úpravě soudnictví v České a Moravskoslezské zemi" č. 79/1945 Sb. byl vyhlášen na konci září 1945 a platit začal na začátku října téhož roku.

prokurátorů sledovala více linii litery zákona než politickou objednávku. Prokurátoři tak často přihlédli k okolnostem dle zákonně získaných důkazů, ať již byly ve prospěch či neprospěch obžalovaných.

Původní struktura prokuratury se skládala z okresních, krajských a zemských pracovišť, které pak podléhaly generální prokuratuře. Téměř totožný systém státního zastupitelství známe i dnes, jen jsou zemská státní zastupitelství nazývána vrchními. Je potřeba zdůraznit, že při soudním přelíčení neměli prokurátoři žádnou moc nad obžalovaným.

4.1.3 Ohýbání dosavadního trestního řádu

Asi největším problémem pro komunisty byla skutečnost, že politicky motivované stíhání nepohodlných osob bylo nutno rozhodovat dle doposud platné právní normy, kterou stanovil zákon č. 50/1923 Sb. "na ochranu republiky".⁹⁴ Ten značně snižoval šanci někoho nepohodlného odsoudit k vysokému či nejvyššímu trestu. Z toho důvodu bylo nejdříve potřeba zveličít dopad údajné trestné činnosti na veřejný zájem a poté v co nejkratší době přijmout nový zákon na ochranu republiky. K tomu došlo až v říjnu 1948 a to skrze nechvalně známý zákon č. 231/1948 Sb. V praxi tak soudci nesoudili na základě shromážděných důkazů, ale pouze dle série nepodložených dedukcí. Kvůli skutečnosti, že právní řád ještě bezprostředně po únoru 1948 nedovoľoval komunistům plně využít potenciál justice coby nástroje pro politickou perzekuci, četnost těch nejpřísnějších trestů nebyla tak vysoká, jako tomu bylo ke konci roku 1948. Než byl schválen nový zákon v říjnu 1948, v politicky motivovaných kauzách bylo odsouzeno více než 5 tisíc osob.⁹⁵

4. 2 Lidové soudnictví

Jak již bylo zmíněno výše, komunistický režim se bezprostředně po uchopení moci musel v oblasti justice potýkat se dvěma klíčovými problémy. První byl celkový nedostatek soudců,

---

⁹⁴ Zákon č. 50/1923 Sb. "na ochranu republiky" byl schválen v polovině března 1923 a vstoupil v platnost od počátku května téhož roku.

⁹⁵ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 153

zvláště pak těch absolutně loajálních. Druhým problémem byla absence jasné legislativní opory pro možnou persekuci či dokonce likvidaci oponentů režimu a to skrze legislativní nařízení o ochraně republiky, které komunisté zdědili z roku 1923. Urychleně proto začali pracovat na novém a nechvalně známém zákoně na ochranu lidově demokratické republiky, který se podařilo dokončit a schválit v říjnu 1948. Úspěšný samovládce však již dle teorie slavného Machiavelliho musí klíčové represe provádět bezprostředně po uchopení moci a s důslednou razancí, jinak se mu nepodaří zlikvidovat opozici a neupevní si mocenský monopol.

4.2.1 Zákony směřující ke zlidovění soudnictví

Počáteční fázi represí tak bylo potřeba alespoň formálně zlegalizovat a najít pro ni oporu v dosavadních zákonech. Proto se komunisté rozhodli obnovit účinnost některých retribučních dekretů z roku 1945, týkajících se zejména soudnictví. Již měsíc po uchopení moci byl schválen zákon č. 33/1948 Sb. "o obnově retribucí", čímž byla obnovena možnost svolat mimořádné lidové soudy na nejrůznějších úrovních. V nich pak kromě dosavadních soudců z povolání zasedali další členové poroty, kteří byli přizváni z řad lidu. Právě na tyto lidové soudce komunisté spoléhali asi nejvíce, protože byli delegováni skrze mechanismus, který začínal na příslušných národních výborech a končil v rukou ministra spravedlnosti. Soudce z povolání či veřejné žalobce, kteří měli participovat na těchto mimořádných lidových soudech, pak jmenoval přímo šéf resortu spravedlnosti, v té době již Alexej Čepička. Platnost dekretů byla prodloužena do konce roku 1948 a v tu dobu již komunisté tušili, že se jim podaří zcela zlidovět soudnictví skrze řádný zákon, což nakonec těsně zvládli. De jure však nový zákon o lidovém soudnictví začal platit až od února 1949 a proto během celého ledna 1949 neexistoval přímý právní podklad, který by zcela legalizoval podíl lidových soudců na výkonu moci soudní v Československu.

Asi nejzásadnější změnu do československého právního řádu přinesl zákon č. 319/1948 Sb. „o zlidovění soudnictví“,⁹⁶ který zaváděl do praxe nechvalně proslulé soudce z lidu, kteří

---

⁹⁶ Zákon č. 319/1948 Sb. "o zlidovění soudnictví" byl schválen na konci prosince 1948 a začal platit od února 1949.

doplňovali soudce z povolání. Vzhledem k faktu, že v soudním senátu jich byla nadpoloviční většina, lze jejich existenci považovat za jakousi pojistku pro dodržování stranické vůle, což ještě více podtrhuje tendenci o politizaci justice a zrušení její faktické nezávislosti na moci výkonné.

Zlidovění soudnictví bylo zakotveno již v čerstvě platící květnové ústavě, která umožňovala, že právě soudci z lidu se smí spolupodílet na výkonu soudní moci a to spolu se soudci z povolání. Skutečnost, že jim chybělo požadované právní vzdělání a z něj plynoucí zkušenosti v právním prostředí, byla plně kompenzována jejich ideovou spolehlivostí.

Pro ilustraci tehdejšího stavu nám poslouží statistika, která uvádí, že počátkem roku 1950 bylo evidováno téměř 37 tisíc soudců z lidu. V reálu tak došlo k devalvaci celé justice a značné proliferace laiků do soudní moci.⁹⁷ Nešlo však pouze o počet soudců z lidu či absolventů PŠP, ale spíše o jejich váhu v rámci celého justičního aparátů. To že v rámci poroty převládali lidoví soudci ještě podtrhuje skutečnost, že téměř pětina z absolventů PŠP zastávala vysoký post předsedy okresních soudců. Zbylí pak zastávali nejčastěji funkci okresního prokurátora, která v rámci komunistické justice byla mnohdy důležitější, než pozice samotného soudce.

4.3 Struktura justice po únoru 1948

Bezprostředně po únoru 1948 museli komunisté přetvořit celý justiční aparát do podoby legálního nástroje pro očištění veřejného sektoru a eliminaci osob, které stály v opozici vůči jejich mocenskému monopolu. Učinili tak skrze komplexní reformu justice, do které dosadili ideově spolehlivé osoby a to hlavně z řad lidu. Podařilo se jim rovněž sjednotit organizaci justice napříč celým Československem a tím skrze větší centralizaci posílit dohled nad veškerým rozhodováním a činností soudců. Zneužití justice, jako nástroj perzekuce a eliminace opozice, je z historického hlediska neomluvitelné, avšak v trendu unifikace lze spatřovat i jistá pozitiva.

---

⁹⁷ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 159

4.3.1 Proměna struktury soudů

Bezprostředně po únoru 1948 začali komunisté podnikat nezbytné kroky k proměně celé justice v mocnou a hlavně pak legální zbraň pro boj se svými politickými odpůrci. Legalita perzekuce však nebyla zcela uskutečněna, jelikož v prvních měsících po uchopení moci ještě stále platila ústava z roku 1920 a poválečné dekrety presidenta republiky nebo nařízení SNR na Slovensku, které se týkaly úpravy soudní moci, již pozbyly své platnosti. Proto se jako nejlepší variantou jevila možnost prodloužit platnost těchto dekretů a nařízení do doby, než se podaří proměnit ústavní listinu a reformovat povahu soudnictví.

V rámci schválení plánu na zlidovění justice přišlo i nařízení, které mění organizaci soudnictví. Tímto nařízením byl zákon č. 320/1948 Sb. "o územní organizaci krajských a okresních soudů".⁹⁸ Občanskoprávní spory tak řešily okresní, krajské soudy či Nejvyšší soud. Majetkové spory v rovině občanské řešily soudy okresní, a pokud byl účastníkem řízení nějaký národní podnik, pak se muselo přelíčení odehrávat na úrovni krajských soudů. Další specifika pak mohl upravit přímo ministr spravedlnosti. Během řízení před soudy první instance nebyli účastníci povinni nechat se zastupovat advokátem, pokud nebyl spor veden o vyšší finanční částku. Toto však již neplatilo v případě odvolacích soudů.

Státní zástupce v osobě generálního prokurátora mohl podat stížnost na průběh procesu, ve kterém se domníval, že nebyl dodržen zákon. V tomto případě si podával stížnost přímo k Nejvyššímu soudu. Takováto stížnost pak mohla být vyřizována libovolně dlouho a rozsudek Nejvyššího soudu, zda byl či nebyl v průběhu řízení porušen zákon, padl na jednání, které mělo formu pouze ústního jednání s generálním prokurátorem. Slyšení pak nebyl přítomen nikdo jiný. V případě stížností na soudce a zaměstnance justičního aparátu pak existovaly kárné soudy, které byly začleněny do struktury okresních a krajských soudů.

Celkové změny ve struktuře soudů na počátku roku 1949 znamenaly větší centralizaci a snazší politický dohled nad činností soudců. Byly zrušeny dosavadní zemské soudy a významnou proměnou prošla i organizace okresních a krajských soudů, když jejich sídla byla přizpůsobena sídlům okresních a krajských národních výborů. Mnohem větší význam má

---

⁹⁸ Zákon č. 320/1948 Sb. "o územní organizaci krajských a okresních soudů" byl schválen na konci prosince 1948 a vstoupil v platnost od počátku února roku 1949.

však proliferace laiků do justice ve formě soudců z lidu, kteří byli postaveni na úroveň soudců z povolání, a navíc jim v rámci soudních senátů byla zaručena majorita. Tím bylo pojištěno dodržování stranické linie v rámci rozhodování soudů a došlo tím de facto k politizaci justice, která se tak stala nástrojem režimu pro perzekuci či dokonce likvidaci politicky nepohodlných osob. Celá reforma struktury soudů však přinesla i trend unifikace a zjednodušení celé justice, když byla zrušena celá řada doposud existujících soudů, jako byly soudy obchodní, pracovní pojišťovací, hornické. To vše dopomohlo lepší kontrole nad výkonem moci soudní.⁹⁹

4.3.2 Prokuratura a její úloha

Podobně jako tomu bylo u soudů, i prokuratura prošla významnými změnami. Největší změna se však zakládá na tom, že prokuratura jako taková zastupovala u soudu stát a proto byla přímo podřízena ministerstvu spravedlnosti. Samotné ovládnutí tohoto resortu pak implikuje skutečnost, že se i prokuratura stala politickým nástrojem v rukou komunistů. Název prokuratura pramení z legislativy o zlidovění soudnictví, kdy došlo k utvoření společného názvu pro všechny státní zastupitelství. Tím se stala prokuratura.

Struktura prokuratury kopírovala strukturu tehdejších soudů, takže při okresním soudu existovala okresní prokuratura a při soudu krajském byla zřízena krajská prokuratura. Na špičce celé organizace státních zástupců stála Generální prokuratura (GP) a v jejím čele generální prokurátor. Stejně jako v případě soudů byla zrušena zemská oddělení a přešla pod okresní a krajská pracoviště. Proces centralizace dohledu nad justicí se týkal i prokuratur a proto se jejich sídla kryla se sídly soudů a tím pádem i národních výborů.

Od roku 1950 pak prošly kompetence GP lehkou proměnou a to skrze nařízení ministra spravedlnosti č. 67/1950 Sb. " Zákon o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon)".¹⁰⁰ Ustavení a pověření osoby generálního prokurátora náležela přímo prezidentu republiky a jmenování okresních a

---

⁹⁹ SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. Op. cit., s. 349-354

¹⁰⁰ Zákon č. 67/1950 Sb. "o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon)" byl schválen v polovině května 1950 a vstoupil v platnost zpětně k počátku dubna 1950.

krajských prokurátorů připadlo do pravomocí ministra spravedlnosti. Prokurátoři se tak stali nástrojem na dohled nad celým socialistickým právním řádem a významně se posílala jejich úloha v rámci justice. Jejím úkolem pak bylo sledovat, zda je v rámci justice konáno a rozhodováno v zájmu státu. Během roku 1952 se funkce prokuratury ještě posiluje a to skrze ústavní zákon č- 64/1952 Sb., který bude zmíněn dále. Pro prokuraturu to v reálu znamenalo, že byl zaveden jednotný systém prokuratury dle sovětského vzoru a paralelně s tím byly zrušeny doposud aktivní správní, finanční a vojenské prokuratury.¹⁰¹

V rámci významného posílení úlohy prokurátorů během soudních přelíčení vzrostl v reálu i jejich podíl na rozhodovací moci a tím i spoluodpovědnosti za osudy lidí, kteří byli odsouzeni v politicky motivovaných procesech. Celá struktura prokuratur spadala formálně i fakticky přímo pod ministerstvo spravedlnosti, což de jure samo o sobě neznačí porušení tehdejších předpisů ani nekazí pověst Československa jako právního státu. Avšak právě významná rozhodovací role prokurátorů znamená, že právě skrze strukturu prokurátorů mohly politické špičky na ministerstvu spravedlnosti, které bylo plně pod kontrolou Alexeje Čepičky a jeho věrných náměstků, zcela rozhodovat o výsledku celého soudního líčení.

Tato reálná politizace celé justice se příliš nemění ani postupným vyjmutím kompetencí k návrhu na udělení hrdelního trestu od složek Státní prokuratury, které spadaly přímo pod Státní soud, do kompetencí Generální prokuratury, která však také byla plně v moci komunistů. K reálnému uvolňování totálního strachu ze zvláště režimu, které na přelomu 40. a 50. let padlo přímo za obět' téměř dvě stovky lidí, došlo až s postupnými proměnami režimu ve druhé polovině 50. let.¹⁰²

4.4 Státní soud a Státní prokuratura

Aby bylo dosaženo ještě větší centralizace a dohledu nad rozhodováním soudů, bylo potřeba zřídit zcela novou instituci, která by tento dohled, a to hlavně v rovině politické,

---

¹⁰¹ VLČEK, Edvard. Op. cit., s. 387-389

¹⁰² LIŠKA, Otakar a kol. Op. cit., s. 30

dokázala zajistit. Šlo hlavně o dohled nad jednotnou formou uplatňování nejdůležitějších represivních zákonů. Proto byl v rámci schvalovacího procesu nechvalně známého zákona č. 231/1948 Sb. přijat i zákon další, který by právně podchytil vznik této kontrolní instituce. Proto byl přijat zákon č. 232/1948 Sb. "o Státním soudu".¹⁰³ Ten měl své hlavní sídlo v Praze a dále pak dvě pobočky a to v Brně a Bratislavě.

4.4.1 Státní soud

Státní soud byl velmi významná instituce, která měla za úkol realizovat soudní podobu důležité části perzekuce a veškeré části likvidace osob nepohodlných režimu. Pod jeho kompetence spadalo celé území Československa. Dohled nad ním byl přímo v rukou ministra spravedlnosti. Skládal se ze soudců z povolání, kteří byli jmenováni vládou, konkrétně ministrem spravedlnosti a národní obrany. Dále pak ze soudců z lidu, kteří byli jmenováni vládou na období jednoho roku a to na návrh krajských národních výborů. Soudcem z lidu se mohl stát téměř kdokoli, kdo nebyl zároveň ústavním činitelem a dosáhl či nepřesáhl určitý věk. Do rozhodovacích kompetencí Státního soudu spadaly veškeré případy, kde zákon na ochranu lidově demokratické republiky stanovuje trest smrti či trest odnětí svobody nad hranicí deseti let. Do jeho rozhodovací pravomoci spadali zároveň i osoby, které dříve spadaly pod jurisdikci vojenských soudů. K přidělení nějakého případu k projednání před Státním soudem mohlo dojít i na základě žádosti veřejného žalobce a proto byla pro účely zastupování státu při Státním soudu zřízena Státní prokuratura.

4.4.2 Státní prokuratura

V rámci Státní prokuratury působilo takové množství prokurátorů a víceprokurátorů, kolik schválila vláda a to na návrh ministrů spravedlnosti a národní obrany. Na přechodné období, které však nebylo blíže specifikováno, mohli výše zmínění ministři přidělit ke Státní prokuratuře některé z vysokých úředníků svých resortů. Prokurátoři byli podřízeni přímo pod ministra spravedlnosti.

---

¹⁰³ Zákon č. 232/1948 Sb. "o Státním soudu" byl schválen na počátku 1948 a vstoupil v platnost po několika týdnech od svého schválení. Činnost Státního soudu pak byla zastavena v lednu 1953.

4.5 Další proměna justice

Ke komplexní revizi justice pak došlo ještě v průběhu první poloviny 50. let. Tím také došlo k úplné centralizaci veškerého soudnictví v Československu. Byly spojeny organizace občanského i vojenského soudnictví v rámci jedné soustavy, které byl nadřazen jeden Nejvyšší soud. Soudy vojenské byly totiž původně v rámci justice nezávislé nad soudy občanskými, což plyne z trestního řádu z roku 1950.¹⁰⁴

Ústavní zákon č. 64/1952 Sb. "o soudech a prokuratuře"¹⁰⁵ byl doplněn provádějícím zákonem č. 66/1952 Sb. "o organizaci soudů".¹⁰⁶ Zákon hovoří pouze o dvou druzích soudů a to konkrétně o soudech obecných a zvláštních. Mezi soudy obecné patří lidové a krajské soudy a dále pak soud Nejvyšší. Mezi zvláštní soudy pak soudy vojenské a rozhodčí. Touto revizí organizace justice byl zároveň zrušen nechvalně známý Státní soud a jeho pravomoc přešla na krajské soudy. Pravomoce Státní prokuratury přešly na Generální prokuraturu.

Další významnou změnou, která byla představena v rámci ještě většího zlidovění soudnictví a ideje absolutní moci v rukou lidu, byl mechanismus, skrze který byli soudci i soudci z lidu voleni v rámci národních výborů. K této změně ale došlo až v roce 1957 a to skrze zákon č. 36/1957 Sb. "o volbách soudců a soudců z lidu lidových a krajských soudů a o úpravě některých jejich poměrů".¹⁰⁷ Pravomoc jmenovat předsedy soudů však i nadále zůstala v rukou ministra spravedlnosti.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ Zákon č. 87/1950 Sb. "o trestním řízení soudním (trestní řád)" byl schválen v polovině července 1950 a začal platit od srpna téhož roku.

¹⁰⁵ Ústavní zákon č. 64/1952 Sb. "o soudech a prokuratuře" byl schválen v polovině listopadu 1952 a vstoupil v platnost od počátku ledna 1953.

¹⁰⁶ Zákon č. 66/1952 Sb. "o organizaci soudů" byl schválen v rámci schvalovací procedury ústavního zákona č. 64/1952 Sb. v polovině listopadu 1952 a vstoupil v platnost také od ledna 1953.

¹⁰⁷ Zákon č. 36/1957 Sb. "o volbách soudců a soudců z lidu lidových a krajských soudů a o úpravě některých jejich poměrů" byl schválen na konci července 1957 a vstoupil ihned v platnost.

¹⁰⁸ SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. Op. cit., s. 355-359

4.6 Statistiky v rámci justice

Výkonnost československého soudnictví jako takového rostla po roce 1945 velmi rychle. Nejednalo se však pouze o případy, které byly motivované politicky či v rámci národnostní odplaty za křivdy během okupace. Rostl celkový počet odsouzených za veškeré přečiny. V roce 1945 evidovala správa věznic v ČSR zhruba 16 vězňů a o rok později to bylo již více než 19 tisíc. Na počtu kolem 20 tisíc se počet odsouzených k odnětí svobody zhruba stabilizoval a to až do první poloviny roku 1948. Po převzetí moci komunisty pak následoval prudký nárůst počtu uvězněných až k číslu 36 tisíc počátkem roku 1951. Na začátku ledna 1953 pak československá justice nechala uvěznit rekordních 42 021 osob. Pro porovnání, za období První republiky zadržovaly československé věznice průměrně okolo 7 400 vězňů.¹⁰⁹

4.6.1 Političtí vězni

Statistika politických vězňů více méně kopírovala trend, který dominoval československému vězenství jako celku. Pro porovnání lze uvést i počet politických vězňů za první republiky, kdy jich československá justice v roce 1938 zadržovala celkem 22. Prudký nárůst tohoto počtu byl zřejmý opět po ustavení mocenského monopolu KSČ, když v dubnu 1949 bylo celkem 6 790 politických vězňů. Zcela alarmující však byl stav k počátku roku 1951, když věznice u nás zadržovaly z politických důvodů 15 130 osob, což dokonce tvořilo zhruba 42% veškerých uvězněných osob v Československu.

Tento vysoký poměr, spolu s necelými dvěma sty politickými popravami, může být považován za jasný důkaz, že československá justice se na přelomu 40. a 50. let stala nástrojem perzekuce či dokonce eliminace opozice a osob politicky nepohodlných pro tehdejší komunistický režim. Výmluvná je zároveň i statistika Vězeňské stráže, která v roce 1955 čítala zhruba čtyři a půl tisíce pracovníků a plných 86,9% jich bylo přímo členy vládnoucí KSČ. Oproti tomu za První republiky disponovala Vězeňská stráž jen necelými osmi stovkami dozorců.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ LIŠKA, Otakar a kol. Op. cit., s. 37

¹¹⁰ Tamtéž, s. 37

Spolu s trendem nárůstu počtu vězňů a v jejich rámci i nárůstu poměrů osob odsouzených z politických důvodů, lze pozorovat i trend významného poklesu počtu udělených milostí od presidenta republiky. Za období První republiky bylo odsouzeno k popravě zhruba 430 osob a trest byl vykonán pouze ve 20 či 21 případech. Milost pak z těchto odsouzených dostala drtivá většina. Poměr omilostněných odsouzených na smrt tak činil více než 95%. Oproti tomu v námi zkoumaném období mezi roky 1948 a 1953 bylo celkem popraveno 234 lidí (z čehož bylo 186 popraveno na základě politicky motivovaných procesů). President Gottwald pak udělil milost pouze v 18 případech. Podíl omilostněných odsouzených na smrt byl v tomto případě pouhých 7%. Dalších 94 osob bylo popraveno mezi roky 1953 a 1957 a zhruba polovina z nich kvůli politicky motivovaným procesům. Tehdejší president Antonín Zápotocký pak udělil pouze dvě omilostnění.¹¹¹

4.6.2 Čistky mezi soudci

Oproti jiným zkoumaným profesím či lépe řečeno rolím v rámci právního prostředí, kterými byli posluchači právnických fakult a advokáti, se čistky v rámci samotné justice zdaleka nedotkly tolika osob. Bezprostředně po únoru 1948 totiž bylo propuštěno něco kolem dvou stovek soudců, což činí zhruba 10% z dobových soudcovských stavů, to je v porovnání s kolegy advokáty mnohokrát méně.¹¹² Dle zprávy kádrového odboru ministerstva spravedlnosti z 5. září 1950 bylo v rámci "očisty" justičního aparátu bezprostředně po únoru 1948 propuštěno 239 zaměstnanců, z toho bylo 159 soudců a státních zástupců.¹¹³

4.7 Shrnutí problematiky justice

I přes skutečnost, že v rámci justice proběhla organizační reforma, směřující k větší centralizaci justice, dále pak vlna čistek, která byla následována další vlnou dosazování kádrově spolehlivých soudců a prokurátorů sice dělnického původu, avšak nevalného

---

¹¹¹ LIŠKA, Otakar a kol. Op. cit., s. 36-37

¹¹² KÜHN, Zdeněk. Op. cit., s. 825

¹¹³ PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín. Op. cit., s. 148-149

vzdělání, zůstala velká část soudců, kteří do služeb justice nastoupili již před únorem 1948, stále v řadách justice. Mnoho z nich si chtělo podržet své těžce získané pozice, které byly často vykoupeny dlouholetou praxí a intenzivní právní činností. Skutečnost, že krátce po převzetí moci komunisty bylo z řad justice odstraněno jen něco okolo 10% soudců, znamená, že tradiční právní vzdělání ve své klasické formě, tedy bez nutného marxistického ideového základu, jak byla právní věda vyučována po roce 1948, ze soudních síní zcela nezmizelo. Zcela jistě bylo v osobách stávajících soudců velmi potlačeno, jelikož museli podstoupit různá ideová školení a prověrky.

Naopak vysoká míra personální kontinuity v justici po změně režimu znamenala i to, že celá řada soudců se snažila zalíbit nově etablovanému režimu a při rozhodování v soudní síni se řídili spíše politickým a ne právním pohledem na věc. Režim soudcům s dlouholetou praxí příliš nevěřil a nařadil jejich stavy četnými zástupci z lidu, a dokonce stanovil takové limity, že počty lidových soudů, které bylo mnohem snazší politicky indoktrinovat, převažovaly v porotách nad profesními soudci. Avšak na ně zcela nezanevřel a svěřoval jim dokonce důležitou úlohu v některých politických procesech se stranickými špičkami, jako například v procesu s Rudolfem Slánským. Proto je hypotéza o úplném vypuzení klasického právního vzdělání ze soudních síní na přelomu 40. a 50. let 20. století částečně vyvrácena a to navzdory tomu, že požadavek na budoucí soudce v podobě řádného právnického vzdělání ve standardní délce, na které navazuje odpovídající právní praxe, rozhodně splněn nebyl.

Díky trendu unifikace a redukce struktury soudů napříč celým Československem bylo dosaženo mnohem větší centralizace a tím pádem i snazší a efektivnější kontroly nad dodržováním stranické linie. Změnila se nejen struktura a personální obsazení soudů, ale i jejich funkce v rámci společnosti. Staly se tak spíše nástrojem politické perzekuce a konzervace mocenského monopolu, než prostředkem pro vymáhání práv v občansko-právní rovině. Ve sporech mezi občany jejich úlohu do značné míry přebraly spíše všudypřítomné orgány přímo podléhající pod komunistickou stranu. Právě skrze ně, a tedy mimosoudně, pak občané mohli řešit své spory s jinými občany, což se jim často dařilo a to hlavně díky snaze komunistické strany o udržení vysoké míry kázně mezi svými členy či členy jiných organizací v rámci Národní fronty. To bylo samozřejmě podmíněno tím, že velké procento populace bylo

členy některé organizace, skrze které je režim mohl nepřímo donutit k poslušnosti a tím pádem i ke smíru ve sporu s jiným občanem.

5. Nové pojetí právní vědy a právního vzdělávání

Pro komunisty bylo velmi důležité, aby přetvořili jednak právní systém, ale také celou právní vědu jako takovou a přizpůsobit či přiblížit ji sovětskému vzoru.¹¹⁴ Z těchto důvodů byla brzy po převratu provedena rozsáhlá kádrová čistka na vysokých školách a na právnických fakultách v Praze a Brně nevyjímaje. Velká část nepohodlných akademiků byla vyloučena z fakulty a těm, kterým bylo dovoleno zůstat, bylo znemožněno svobodně přednášet. Koncem roku 1951 však byli vyloučeni i tito pracovníci. Adekvátní náhradu si režim našel v proškolených právnících, kteří však měli pouze praktické vzdělání a důraz byl kladen spíše na politickou loajalitu, než na profesní znalosti a zkušenosti, které lze získat jen dlouholetou činností, což právě platí asi nejvíce v oborech práv a medicíny.¹¹⁵ Právě situace na právnických fakultách, s důrazem na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy (PrF UK) v Praze, bude v následujících částech této práce blíže rozebrána. Dílčí popis situace na právnické fakultě Masarykovi univerzity v Brně bude rovněž součástí této kapitoly.

5.1 Motivace k proměně vysokých škol

Za motivací o reformu systému vysokoškolského vzdělávání, a to nejen v právním oboru, nestála jen snaha o politické zpracování a všudypřítomnou výchovu loajálních a politicky oddaných studentů, ale další motivaci můžeme spatřovat ve snaze o selekci studentů dle třídní příslušnosti. Tento poněkud naivní způsob, který je však v komunistické ideologii vitální, preferoval studenty z dělnických a rolnických poměrů a znesnadňoval či dokonce zakazoval studium pro uchazeče, kteří pocházeli z rodin patřící do tradiční prvorepublikové elity, která stavěla spíše na střední třídě a administrativních zaměstnancích státní správy. Mezi studenty zároveň již tradičně vznikají různé skupiny s politickými ambicemi, které neodlučitelně patří k celé ideji vysokoškolského prostředí, stojící převážně na seminárním způsobu výuky. I když tyto skupiny uvědomělých studentů bývají tradičně spíše levicového zaměření,

---

¹¹⁴ LITSCH, Karel: Proměny právnického studia 1945-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 2004, s. 90

¹¹⁵ MARŠÁLEK, Pavel. Op. cit, 2004, s. 38

komunistickému režimu se zejména v počátečních fázích etablování režimu nehodila žádná hypotetická opozice v řadách utvářející se budoucí generace, a to bez ohledu na to, v jaké části pravo-levého stranického spektra se nacházela.

5.2 Situace na vysokých školách před únorem 1948

V průběhu podzimu 1947 můžeme sledovat postupné vyostřování politického konfliktu v Československu. Spory byly stále častěji přenášeny z půdy Ústavodárného Národního shromáždění také do nejrůznějších tiskovin a periodik, které vydávaly jednotlivé stranické centrály tak i soukromá sdružení. Jádrem těchto sporů byla obava KSČ, že v důsledku postupného vyhasínání poválečného nadšení mezi občany, dojde i k poklesu jejich revolučních nálad a tím pádem k překřížení plánů stranických špiček o převzetí moci mírovou cestou a to skrze získání absolutní většiny poslaneckých mandátů v nadcházejících volbách.¹¹⁶ Parlamentní volby v květnu 1946 totiž komunistům přiřkly pouze 31% mandátů a zkrácené dvouleté funkční období dočasného parlamentu, který měl za cíl vytvoření ústavy, se již chýlilo ke konci. Kvůli tomu se na půdě našich vysokých škol rozjela na podzim 1947 propagandistická akce, která se snažila vtáhnout do politického života budoucí inteligenci a studentské spolky.¹¹⁷

5.2.1 Spor o vliv ve studentských spolcích

Vývoj situace na vysokých školách se komunistům přestával líbit a kvůli tomu se začala situace opět vyostřovat. Tehdejší ministr informací Václav Kopecký (KSČ)¹¹⁸ se proto pokoušel do názorového konfliktu vtáhnout v červnu 1947 nově zvoleného rektora Karlovy

---

¹¹⁶ FIALA, Petr, HOLZER, Jan, MAREŠ, Miroslav, PŠEJA, Pavel. Op. cit., s. 42

¹¹⁷ POUSTA, Zdeněk: Univerzita Karlova v letech 1947-1953. In HAVRÁNEK, Jan, POUSTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV 1918-1990*. 1998, s. 263-265

¹¹⁸ Václav Kopecký (1897-1961) byl významný komunistický politik a stoupenec tvrdého stalinistického křídla. Ve 30. letech byl poslancem Národního shromáždění a jako novinář přispíval do Rudého práva. Mezi roky 1945 a 1953 působil jako ministr informací ve všech vládách ČSR poté se stal ministrem kultury.

univerzity (UK) JUDr. Karla Engliše¹¹⁹ a snažil se vyvolat či povzbudit revoluční nálady v řadách studentstva. Studenty však pobouřil faktickým nařčením, že studentstvo jako celek jedná proti lidu a to již od roku 1939. Proti počínání ministra Kopeckého se zvedla velká vlna nevole a rektor Engliš byl následně podpořen i vedoucími představiteli ostatních univerzit a mnoha studentských spolků v Československu.

Příčinou počínání komunistů byla nejspíš pro ně nepříznivá situace, kdy ve vedení studentských spolků začínali ztrácet vliv. Mezi nejvýznamnější studentský spolek na PrF UK patřil například Všehrd, který si nesl dlouhou tradici, a proto byl komunisty označován na nejvíce reakční.¹²⁰ V čele Svazu vysokoškolského studentstva (SVS) získaly počátkem roku 1947 větší vliv jiné politické strany, zvláště pak sekce mladých členů Československé strany národně sociální (ČSNS) a Československé strany lidové (ČSL). Od komunistů se postupně začali odklánět i studentští příznivci Československé sociální demokracie (ČSSD). Pozice studentských příznivců KSC byly ještě více oslabeny po valné hromadě SVS v lednu 1948.¹²¹

5.3 Studenti v únoru 1948

Jako tomu bylo již dříve, ale i později, v našich dějinách, stali se studenti hybateli dějinných změn a nebáli se upozornit na nebezpečné praktiky nedemokratických režimů. Podobně tomu bylo i během politických událostí v únoru 1948, když studenti otevřeně manifestovali proti nástupu KSC k monopolu moci a protestovali i proti svolání generální

---

¹¹⁹ Karel Engliš (1880-1961) stál na opačné části politického spektra než komunisté, když býval členem národně-konzervativní strany Československá národní demokracie (ČsND) a za První republiky byl opakovaně ministrem financí. Stal se rovněž předsedou bankovního výboru a později guvernérem Národní banky československé. Obě tyto funkce v řízení centrální banky jsou navzájem téměř ekvivalentní, jen se jejich název proměnil v čase a to jako reakce na separaci Národní banky od struktur ministerstva financí v dubnu 1926. Zdroj: Přehled představitelů ČNB a jejich právních předchůdců. *Česká národní banka* (online). Dostupné na URL: http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv_cnb/archiv_cnb_guverneri.html (citace 5. 11. 2013)

¹²⁰ Všehrd. Spolek českých právníků. Historie. *Všehrd. Spolek českých právníků* (online). Dostupné na URL: <http://www.vsehrd.cz/cs/vsehrd/o-nas/> (citace 5. 11. 2013)

¹²¹ POUSTA, Zdeněk: Univerzita Karlova v letech 1947-1953. Op. cit., s. 272-274

stávky. Nejvíce aktivní byli studentští sympatizanti ČSNS, kteří dne 23. února zorganizovali mohutný průvod na Pražský hrad za prezidentem Benešem. Oproti přímému vedení demokratických politických stran, které se držely spíše vyčkávací a klasické ústavní strategie, studenti zvolili agresivnější taktiku a plně vnímali závažnost situace. V té době však již komunisté kontrolovali represivní složky, včetně SNB a zanedlouho začala vlna zatýkání vůdčích osobností studentstva.

5.3.1 Akční výbory na vysokých školách

Situace na konci února 1948 nabrala velmi rychlého spádu, když ještě před převzetím moci komunisty informoval rektor UK Karel Engliš tehdejšího ministra školství Zdeňka Nejedlého, že by, dle pokynů jeho resortu, byl ochoten rezignovat na post rektora, a taky tak hned 26. února učinil.¹²²

Na výzvu k zakládání akčních výborů ve všech důležitých sférách společnosti, došlo k založení obdobných orgánů také v rámci mnoha fakult na vysokých školách. Na ministerstvu školství tak vznikla funkce zmocněnce pro akční výbory na vysokých školách. Prostřednictvím tohoto komunikačního kanálu byly obousměrně podávány žádosti a příkazy vedoucí k zákazu činnosti či vyloučení nepohodlných studentů a učitelů z fakult. Procesem očistky procházely i orgány jednotlivých fakult a vědeckých pracovišť, přičemž na uvolněné pozice byli postupně dosazováni jedinci loajální novému režimu a to často lidé, kteří vůbec nepocházeli z prostředí vysokých škol. Akční výbory a jím nadřazené stranické orgány tak mohly rozhodovat o veškerých věcech týkajících se organizace studia i orgánů vysokých škol. Pod jejich schválení spadala kontrola budoucích absolventů před přípuštěním ke státní

---

¹²² Zdeněk Nejedlý (1878-1962) byl významným českým historikem a filozofem s levicovým smýšlením. Po roce 1945 se významně angažoval v politice, když vytvořil ideologický rámec pro komunistické hnutí coby nedílnou součást českého národa od nepaměti a tím významně překroutil četné etapy české historie a použil mnohé odkazy ve prospěch totalitárního smýšlení. Byl ministrem školství, práce či bez portfeje. Zasedal v orgánech ÚV KSČ a významně se podílel na vzniku Československé akademie věd a Svazu československo-sovětského přátelství.

zkoušce či možnost odnětí vysokoškolského titulu. Základním stavebním kamenem akčních výborů na univerzitách byli studenti komunisté.¹²³

5.3.2 Studenti dělnického původu

Tím, že akční výbory získaly rozhodující vliv na vysokých školách, otevřel se prostor pro proliferaci laiků a snížení kvality fakult. Zároveň ale došlo k postupnému otevírání možností ke studiu i pro osoby dělnického původu, což je samo o sobě pozitivní. V reálu bylo cílem těchto snah zbořit tradiční koncepci vysokých škol coby prostoru pro intelektuální elitu. Navíc osoby dělnického či jiného původu nebyly nikdy de jure limitovány v možnosti studia na vysoké škole (pomineme-li období nacistické okupace a proces vypořádávání se s ním) a reálným limitem pro ně byly pouze mentální determinanty propojené se sociálním statutem jedince.

Oslavy 600. výročí založení UK na počátku dubna 1948 se bohužel již konaly v atmosféře útlaku akademických svobod a zároveň znamenaly poslední veřejné vystoupení v té době ještě úřadujícího presidenta Edvarda Beneše před jeho smrtí.

5.4 Studijní prověrky

Dle zadání Rudolfa Slánského, tehdejšího předsedy ÚV KSČ, z listopadu 1948, bylo potřeba "nemilosrdně vyčistit střední a vysoké školy od reakčních studentů". Tohoto úkolu se snažilo dosáhnout ministerstvo školství, v čele se Zdeňkem Nejedlým, pomocí tzv. studijních prověrek. Došlo ke změně disciplinárních řádů univerzit a resort školství získal pravomoc vyloučit ty studenty, kteří zneužívají svobody studia či studují nápadně dlouho.

K samotným prověrkám pod dohledem Vysokoškolského výboru KSČ došlo v průběhu ledna 1949 a to skrze komise či subkomise, jejichž podobu určovaly akční výbory. Na právnické fakultě UK v Praze bylo svoláno celkem 30 subkomisí. Kritérium pro úspěšné absolvování prověrky bylo většinou odvozováno od majetku studentů a jejich rodičů, či zda jejich rodiče změnilы po únoru 1948 zaměstnání, lépe řečeno, zda ho byli nuceni změnit po nátlaku komunistů. Na výše zmíněné právnické fakultě UK byly některé subkomise při

---

¹²³ POUSTA, Zdeněk: Univerzita Karlova v letech 1947-1953. Op. cit., s. 279-282

selekcí studentů tak horlivé, že musel zasáhnout i příslušný výbor KSČ a zvrátit rozhodnutí subkomise, která vylučovala některé velmi perspektivní studenty a to jen na základě jejich majetku. Tento případ svědčí o nejasnostech a odlišných výkladech pojmu "prověrky" i v rámci aparátu KSČ.¹²⁴

5.4.1 Statistiky studijních prověrek

Ze všech fakult UK byla čistkami nejvíce zasažena právě právnická fakulta, ve které byl před únorem patrný silný vliv studentů loajálních k demokratickým stranám. Zde muselo opustit řady studentů více než 1400 jedinců, což představovalo 42,4% všech studujících. Pomyslný rekord mezi "nejvíce reakční fakultou" u nás však drželi jejich kolegové z právnické fakulty Masarykovi univerzity v Brně, která v důsledku prověrek na počátku roku 1949 přišla až o 45,5% svých posluchačů. Ani necelá polovina zbylých studentů práv si další studium v Brně příliš neužila, jelikož jejich fakulta byla červnu 1950 zcela zrušena a to na základě nařízení vlády. Naopak počet vyloučených studentů pedagogické fakulty Masarykovi univerzity dosáhl pouze 6%.¹²⁵

Z údajů UK vyplývá, že celkově studijní prověrka na počátku roku 1949 diskvalifikovala ze studia 2 665 posluchačů, ke kterým můžeme připočítat dalších 939, kteří se k prověrkám vůbec nedostavili. Celkově se jedná tedy o 3 604 studentů, což tvořilo 24,3% všech studentů UK. Každý čtvrtý student tedy nemohl nadále pokračovat ve svém studiu.¹²⁶

5.5 Proměna akademické obce

V souladu s již popisovanou snahou režimu o výchování zcela nové a politicky loajální generace pracující inteligence se režim, a to zcela dle obligátních komunistických idejí, inspiroval v třídní stratifikaci společnosti. V budování této nové beztřídní společnosti se proto

---

¹²⁴ POUSTA, Zdeněk: Univerzita Karlova v letech 1947-1953. Op. cit., s. 294-295

¹²⁵ Masarykova univerzita. Historický přehled. *Masarykova univerzita Česká republika* (online). Dostupné na URL: <http://www.muni.cz/history/summary?lang=cs> (10. 11. 2013)

¹²⁶ POUSTA, Zdeněk: Univerzita Karlova v letech 1947-1953. Op. cit., s. 296

nejdříve spolehnul na třídu dělníků a rolníků, z jejichž řad chtěl rekrutovat budoucí elitu národa. V souladu s tímto požadavkem KSČ došlo v lednu 1949 k založení několika státních kurzů pro přípravu dělnictva ke studiu na vysokých školách, což de facto mělo podobu internátní školy na období půl kalendářního roku a mělo nahradit celé gymnazijní vzdělání. Absolventi těchto přípravných kurzů pak většinou odcházeli studovat technické obory, nejčastěji pak strojní inženýrství a to na technikách jako např. České vysoké učení technická (ČVUT) v Praze či Vysoká škola technická Dr. Edvarda Beneše, což je dnešní Vysoké učení technické (VUT) v Brně.¹²⁷

Bylo by však mylné domnívat se, že všichni tito studenti byli bez výhrady komunisty v té nejtvrděší stalinistické formě. Celá řada z nich pod vlivem nově nabitých vědomostí a společenských styků se stala přívrženci pozdějších reforem. Drtivou většinou dělnických a rolnických studentů ale můžeme považovat za spolehlivé stranické kádry.

Téměř plnou oddaností si ale stranický aparát mohl být jistý u studentů a absolventů Právnické školy pracujících, která spadala přímo pod resort ministerstva spravedlnosti.¹²⁸

5.5.1 Nový vysokoškolský zákon z roku 1950

Asi největší legislativní změnou, která ovlivnila všechny vysoké školy, kromě vojenských, byl zákon č. 58/1950 Sb. "o vysokých školách".¹²⁹ Ten v reálu zavádí přímé podřízení fakult pod ministerstvo školství, kdy je vláda mohla libovolně zakládat, rušit, přejmenovávat či slučovat, k čemuž byl založen Státní výbor pro vysoké školy. Tento výbor například určoval, kolik uchazečů jaká škola určitý rok přijme a to vzhledem k hospodářským a politickým požadavkům států. Vysokým školám dával za povinnost vychovávat jedince věrné a oddané lidově demokratickému zřízení a socialismu. Nově už absolventi nedostávali akademický

---

¹²⁷ Historie VUT v Brně. *Vysoké učení technické v Brně* (Online). Dostupné na URL: <http://www.vutbr.cz/zivot-na-vut/fakta-o-vut/historie-vut/> (citace 11. 11. 2013)

¹²⁸ KRYSTUFEK, Zdeněk: Komunistické právo v Československu. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 2009, s. 932

¹²⁹ Zákon č. 58/1950 Sb. "o vysokých školách" byl schválen v polovině května 1950 a vstoupil v platnost na počátku června téhož roku.

titul, ale pouze diplom s oborem, který vystudovali a to pak určovalo jejich specializaci (např. promovány právníci či filosofové). Tato situace přetrvala až do roku 1966, když se pak opět začaly udělovat tituly za úspěšné absolvování studia. V souladu s požadavkem režimu začal být také vyučován marxismus-leninismus.¹³⁰

5.6 Reorganizace právnických fakult

Samotnými prověrkami v řadách studentů a učitelů či založením nových způsobů pro rychlé vzdělání (či spíše vyškolení) politicky loajálních kádrů však proměna akademické obce ještě nekončila. Dokončením procesu, který chtěl vytvořit vhodné akademické podmínky pro právní vědu v komunistickém pojetí, znamenalo definitivní zastavení činnosti a zrušení právnické fakulty v Brně, které vyplývalo z vládního nařízení č. 81/1950 Sb. "o vysokých školách".¹³¹

5.6.1 Snaha o reorganizaci před únorem 1948

Požadavky o reformaci právnického studia, a to hlavně na UK, se formovaly ale již ve 20. letech. Profesorský sbor naštěstí nebyl příliš zasažen válečnými útrapami a persekcí ze strany nacistických okupantů. Například první poválečný děkan Jan Matějka PrF UK byl vězněn v koncentračním táboře. Snaha o reformaci po květnu 1945 však byla postupně politizována a přerostla v boj mezi levicí a pravicí či mezi demokratickými a nedemokratickými silami. Jedna strana hájila konzervativní a lety praxe prověřené postupy zatímco druhá se snažila zavádět bezhlavé novátorství a osočovala konzervativce ze zpátečnictví, jelikož organizace a úprava způsobu studia pocházela ještě z konce 19. století a během První a Druhé republiky byla pouze částečně novelizována celou řadou zákonů a nařízeních. Z tohoto důvodu lze chápat, že požadavek na reformu byl prvořadou prioritou jak

---

¹³⁰ SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav: *Právní dějiny a brněnská právnická fakulta (1919-2009). K 90. výročí Masarykovi univerzity a její právnické fakulty*. 2010, s. 26

¹³¹ Nařízení vlády ČSR č. 81/1950 Sb. ze dne 27. června 1950, "o vysokých školách" bylo vyhlášeno na konci června 1950 a vstoupilo v platnost ihned po svém vyhlášení.

valné části studentů, tak i učitelů, avšak bylo potřeba najít vhodný kompromis mezi oběma pohledy na věc. Část právnické akademické obce požadovala větší důraz na praxi a to hlavně ve formě praktických cvičení, které se zaměřovaly na analýzu rozsudků a soudních spisů.

5.6.2 Úprava organizace zkoušek skrze nařízení vlády

Výsledek této snahy o reformu pak byl značně pokulhávající návrh zákona o proměně způsobu zkoušení na právnických fakultách, který byl v parlamentu diskutován na počátku roku 1947. Je až zarážející, že iniciátoři byli zástupci všech hlavních politických stran, které byly zastoupeny v tehdejším parlamentu. Nový prvek ve formě rozdělení velkých zkouškových celků na dílčí závěrečné zkoušky však nemohl přinést kýženou změnu, a proto ho zástupci studentů odmítali. I přes rostoucí spory se vláda vedená Gottwaldem rozhodla v únoru 1947 řešit situaci pomocí vládního nařízení č. 14/1947 Sb., a tím fakticky zavedla systém dílčích státních zkoušek.¹³²

Hlavním důvodem, proč především učitelé trvali na zachování způsobu skupinových závěrečných zkoušek, byl fakt, že velká část posluchačů studovala obor práv absenčně a komplexní zkouška měla právě prověřit jejich schopnost orientovat se v celé problematice práva. Diskuse o otázce reformy právnického studia tak probíhaly až do roku 1948. Kromě nevyřešené situace ohledně organizace studia trápil právnické fakulty rovněž nedostatek kvalitní literatury a učebních pomůcek, což plynulo z nemožnosti vydávat právnickou literaturu během okupace a po osvobození fakulty čelily návalu studentů, které nebylo možné zásobit dostatečným množstvím kvalitní literatury.¹³³

---

¹³² Nařízení vlády ČSR č. 14/1947 Sb., ze dne 14. února 1947, "o státních zkouškách a o přísných zkouškách doktorských na fakultách věd právních a státních.", bylo schváleno v polovině února 1947 a vstoupilo v platnost zhruba o týden později.

¹³³ POUŠTA, Zdeněk: Právnická fakulta. Reforma právnického studia. Studium a posluchači. Učitelé a výuka. In HAVRÁNEK, Jan, POUŠTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV 1918-1990*. 1998, s. 375-376

5.7 Sovětizace právnických fakult

Fakulty pak přizpůsobily svůj vědecký záměr oficiální vládní ideologii marxismu-leninismu, který byl užit spíše v té nejtvrděší stalinistické formě. Pro dodržení správného postupu, dle vzoru ze SSSR, bylo nutné přeložit celou řadu sovětských textů a děl. V časopise Právník tak začaly vycházet přílohy, které obsahovaly překlady sovětských právních norem. Celkově bylo přeloženo zhruba 500 děl. Rovněž byla prohloubena spolupráce s akademickými pracovišti v cizině, jako je třeba Ústav práva akademie věd SSSR či s tamními právnickými fakultami. Tato spolupráce se odrazila i na hlavní činnosti akademických pracovišť, které se zabývaly hlavně bádáním nad socialistickou strukturou společnosti, společným vlastnictvím, centrálně řízeným hospodářstvím či nad sousedními socialistickými státy. Kořeny českých právně-historických prací byly hledány nejčastěji v období husitství.¹³⁴ Úroveň většiny těchto prací a studií byla nutně ovlivněna dobovými a ideologickými konotacemi, z čehož vyplývá i nevalný zájem o tyto studie v pozdějších dobách.¹³⁵

Způsob výuky na právnických fakultách v sobě musel nutně odrazit také změnu náplně učiva jako takového. Jedná se nejen o včlenění politické a ideologické indoktrinace coby povinných předmětů v rámci studia,¹³⁶ což bude rozebráno později, ale také o proměny formulace samotných zákonů v ČSR, jejichž analýzu lze považovat za hlavní náplň studia právní vědy. Zákony totiž v sobě obsahovaly četné odkazy na zcela nové formulace v rámci socialistického práva, které československé právo do té doby neznalo. Včlenění těchto nových

---

¹³⁴ Vzor v husitství je patrný i při formulování nových vojenských vzorů Československé armády a posléze i Československé lidové armády v 50. letech.

¹³⁵ MARŠÁLEK, Pavel. Op. cit., s. 38-40

¹³⁶ O povinných politických předmětech v rámci studia na právnických fakultách pojednává subkapitola: 5.8.1 *Marxistické předměty a politická školení.*

formulací bylo realizováno v rámci právní dvouletky v letech 1949-1950. Jednalo se například o socialistickou společnost či vlastnictví nebo lidově demokratické zřízení.¹³⁷

5.7.1 Nový systém organizace studia

Další prvek proměny studia lze označit za sovětizaci právní vědy, což tkvělo v přijetí organizační struktury, která byla užívaná v SSSR. Aby mohlo docházet k lepší indoktrinaci studentů, byl zrušen do té doby osvědčený seminární systém a dle sovětského vzoru nahrazen katedrami. Jednotlivé katedry byly zřizovány a podléhaly dohledu ministra školství. Po přijetí nového vysokoškolského zákona v roce 1950 tak bylo zřízeno mnoho kateder pro výuku ideologického základu v podobě marxismu-leninismu, politické ekonomie v marxistickém pojetí či dějiny sovětského státu a práva. Studentská samospráva v podobě studentských senátů byla rovněž zrušena. Systém studia se pak spíše přiblížil středoškolskému systému. Nově se studovalo ve větších kolektivech, což mělo za cíl potlačení individuality studentů. Rovněž byla bedlivě sledována docházka. Lze říct, že vysoké školství jako takové fakticky ztratilo svou nezávislost na státu. Úprava se nevyhnula ani učebním osnovám. Z úvodních ročníků byla vytlačena výuka římského práva, jež bylo nahrazeno marxismem-leninismem. Tento krok měl vychovat dostatečně „ideologicky zpracované“ studenty, kteří pak pohlíželi na zbytek studia více „lidově a socialisticky“. Různé typy kurzů a předmětů, které měly podobu politického školení, však byly zařazovány do každého semestru.

Reorganizací prošla rovněž Československá akademie věd (ČSAV)¹³⁸, při které byl v roce 1955 zřízen Ústav práva, který byl později přejmenován na Ústav státu a práva ČSAV. V roce 1956 byl do tohoto ústavu přičleněn jednak Kabinet mezinárodního práva a Kabinet státu a práva SSSR.¹³⁹

---

¹³⁷ O proměně charakteru právního řádu v souladu se socialistickým právem a ideu lidově demokratické republiky více pojednává více kapitola 3. *Proměna právního řádu*.

¹³⁸ Československá Akademie Věd (ČSAV) vznikla v roce 1953.

¹³⁹ Historie AV ČR. *Akademie věd České republiky* (online). 23. 11. 2009. Dostupné na URL: http://www.cas.cz/o_avcr/historie/ (citace 12. 11. 2013)

5.8 Perzekuce studentů a učitelů právnických fakult

Čistky na právnických fakultách probíhaly již během konce února 1948 a to hlavně skrze akční výbory. Následující pasáž pojednává hlavně o čistkách, které byly aplikovány na studenty a učitele PrF UK v Praze a to hlavně kvůli tomu, že osud právnické fakulty při Masarykově univerzitě v Brně již po velmi důsledných čistkách směřoval ke svému nevyhnutelnému zániku, respektive ke zrušení na základě rozhodnutí vlády. Na situaci na právnické fakulty v Brně rovněž nelze příliš prezentovat dopady nového zákona o vysokých školách z května 1950, jelikož brněnská fakulta byla zrušena necelý jeden kalendářní měsíc po vstupu zmíněného zákona v platnost, takže se jeho případný efekt nestačil řádně projevit, jako tomu bylo u PrF UK.

Akční výbory na fakultách se zaměřily rovněž na studentské spolky, když ještě 24. února bylo vyměněno vedení důležitého spolku Všehrd. Den poté byli zbaveni funkce a možnosti vyučovat největší odborníci na PrF UK, a to konkrétně rektor UK Karel Engliš či bývalý děkana fakulty Jan Matějka. Místo nich začali přednášet úředníci z různých ministerstev a státních institucí. Mezi nově instalovanými přednášejícími bez patřičných habilitací se ocitl i dřívější člen Gottwaldovy vlády Zdeněk Fierlinger.

Někteří takto jmenovaní učitelé však později prokázali své pedagogické kvality a dokonce i vlastní úsudek proti vůli komunistické strany. Například Otto Fischl,¹⁴⁰ který byl mezi studenty velmi oblíbený, byl popraven během politických procesů se spikleneckým centrem, které bylo vedeno generálním tajemníkem KSČ Slánským. Další část těchto učitelů byla z fakulty či komunistické strany vyloučena za jejich aktivity a názory během Pražského jara v roce 1968.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Otto Fischl (1902-1952) byl právník židovského původu. Po roce 1939 musel přerušit svou advokátní praxi, ale podařilo se mu vyhnout se deportaci do koncentračního tábora. Po roce 1945 vstoupil do KSČ a zastával funkce náměstka ministra financí či velvyslance ve východním Německu. V červnu 1951 byl zatčen a v prosinci 1952 byl, spolu s dalšími údajnými spiklenci, popraven.

¹⁴¹ POUSTA, Zdeněk: Právnická fakulta. Reforma právnického studia. Studium a posluchači. Učitelé a výuka. Op. cit., s. 375-376

5.8.1 Marxistické předměty a politická školení

Od akademického roku 1948/1949 byla zavedena výuka výše zmíněných předmětů, které bychom mohli souhrnně označit jako společenské nauky. Název nenaznačuje nic neobvyklého, to by ovšem nemohly být tyto předměty povinné ve všech ročnících studia a jejich absolvování podmiňovalo připuštění k závěrečné zkoušce. Vyučující či spíše "školitelé" těchto politických školení byli de facto posluchači fakulty, kteří byli zároveň komunisté. Podobná politická výchova se však týkala i učitelů, kteří nebyli členové KSČ. Kurz měl formu intenzivní indoktrinace socialistickou ideologií a to ve své formě typické pro přelom 40. a 50. let. Jednalo se o dvou týdenní internátní politická školení, kde se učitelé museli zúčastnit pro socialismus tak typických masových aktivit, jež se zakládaly na ranní rozcvičce, zpěvu budovatelských písní a následné diskusi nad obsahem stranického periodika Rudé právo.¹⁴²

Průnik marxismu coby povinné součásti studijního plánu se postupem 50. let ještě více rozšiřoval a dále pak přibyly obory jako dialektický materialismus či vědecký komunismus. S přílivem těchto politických předmětů však nutně musely do pozadí ustoupit tradiční předměty, které jsou od právní vědy bezpochyby neodlučitelné. Takovými základy je například římské právo a středověké právo, československé právní dějiny a právní dějiny ostatních právně vyspělých států či církevní právo. Studium jiných právních řádů se zaměřilo hlavně na SSSR či na jiné lidové republiky ze socialistického tábora. Snad nejbizarnějším předmětem, vyučovaným na právnické fakultě, byly od 70. let dějiny KSČ a mezinárodního dělnického hnutí, které s právem jako takovým nemají příliš společného.

Je však sporné, zda tyto povinné aktivity můžeme přímo označit byť za lehkou formu útlaku ze strany režimu, avšak je jisté, že jejich bojkot mohl být dle tehdejší praxe ve stylu libovůle akčních výborů vykládán jako reakční či protistátní aktivita, z čehož mohly plynout vážné důsledky pro učitele i studenty. Pro úspěšné absolvování studia se tedy posluchač

---

¹⁴² POUSTA, Zdeněk: Právnická fakulta. Reforma právnického studia. Studium a posluchači. Učitelé a výuka. Op. cit., s. 377-379

právnícké fakulty nemohl vyhnout politické části studia, jelikož státní závěrečná zkouška se skládala ze souborné zkoušky ze všech marxistických oborů.

5.8.2 Kvantifikace studentů a učitelů na UK

Co je však nesporným dopadem celé reformy právníckého studia, je fakt, že významně poklesl zájem nových uchazečů o studium práv. Do nového akademického roku 1950/1951 se na PrF UK zapsalo pouhých 112 uchazečů. Tento trend o dramatickém propadu počtu uchazečů ještě potrhuje fakt, že plná třetina z této hrstky budoucích studentů byli absolventi dělnických kurzů (ADK). Sekundární vliv na celé klima na fakultě a tím pádem i na další pokles zájmu o studium na PrF UK měl právě vysoký podíl dělnických studentů, jelikož byli zpravidla vyššího věku a byli přímo členy KSČ, což popularitě pražských práv rozhodně nepomohlo. Pokles obliby a atmosféra strachu, zda kolega student vlastně není agentem či udavačem, se týkala jak studentů, tak i učitelů. Zároveň se téměř vytratil kolegiální duch a určitá sounáležitost, což je tak typický prvek pro univerzitní kolektiv studujících.¹⁴³

Univerzita Karlova

Když se podíváme na statistiky celé UK, je patrný značný nárůst počtu studentů již od akademického roku 1945/1946, kdy oproti předchozímu semestru, který započal ještě v období okupace, přibylo více než 7 tisíc studentů, což činí nárůst o bezmála 56%. Počet posluchačů UK pak pomalu rostl až do zimního semestru akademického roku 1947/1948 a poté se začal snižovat, když meziročně se počet studentů snížil o více než 2 tisíce, což činí pokles o více než 11% stavu studentstva. Ve stejném období, tedy v průběhu roku 1948 poklesl celkový počet učitelů na UK o necelých šest set, což v úhrnu znamená propad o necelých 20%. Statistické údaje pro UK jako celek v období 1949-1953 nejsou k dispozici, ale můžeme konstatovat, že za toho období se počet studentů dramaticky propadl o více než 10 tisíc studentů, což znamenalo pokles o více než 65%.

---

¹⁴³ POUSTA, Zdeněk: Právnícká fakulta. Reforma právníckého studia. Studium a posluchači. Učitelé a výuka. Op. cit., s. 381

Propad počtu studentů pokračoval až do akademického roku 1955/1956, kdy se stavy studentů na UK začaly postupně zvedat.¹⁴⁴ Je třeba podotknout, že statistiky na celé UK i v rámci jednotlivých fakult detailně co do pohlaví, národnosti, náboženského vyznání či sociálních poměrů popisují detailně pouze období do roku 1939 pro zkoumané období let 1948 - 1953 jsou bohužel velmi kusé. Vzhledem k tomu je pro kvantifikaci dat použita i odlišná metodologie, která například jinak zohledňuje posluchače pedagogické fakulty při své praxi a jejich řazení mezi ostatní pedagogické pracovníky v rámci učitelského sboru.

Statistika počtu učitelů a jiných pedagogických pracovníků na celé UK pro období od osvobození republiky až do poloviny roku 1947 nejsou k dispozici. Bezprostředně po únoru 1948 se ale jejich stav ztenčil o necelých šest stovek, což znamená pokles stavů o necelých 20%. Vzhledem k metodologickým nedostatkům při sběru dat je ale nutné brát statistiku počtu učitelů s rezervou a proto slouží pouze jako orientační údaj. Zároveň lze určit pouze přibližnou kvantitu pedagogických pracovníků a ne jejich kvalitu, pro jejíž kvantifikaci zde poslouží stupeň postupu skrze žebříček akademických titulů či dosažené vzdělání. Z tohoto důvodu nelze z údajů o počtu učitelů vyvrátit či potvrdit hlavní hypotézu této práce, která pojednává o fenoménu proliferace laiků do všech sfér výkonu a přípravy činnosti bezprostředně souvisejících s právním oborem a praxí.¹⁴⁵

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Co se týče samotné PrF UK, zde počet posluchačů kopíroval trend celé univerzity. Od léta 1945 nejdříve počet studentů vzrostl o necelé 2 tisíce, což znamená přírůstek o 45% během jediného semestru. Trend nárůstu počtu studentů, který lze pozorovat v měřítku celé UK, platil u PrF jen do poloviny roku 1947, když jejich počet začal klesat, čímž se odklonil od tendence v rámci celé UK. Stejně jako na celé UK, tak i v rámci právnické fakulty ale dramatický pokles následoval až v druhé polovině roku 1948, když se počet studentů propadl mezi semestry o více než 2 tisíce, což vyjadřuje o zhruba 42%.

---

¹⁴⁴ Počty učitelů a studentů, struktura studentstva v letech 1918-1990. In HAVRÁNEK, Jan, POUŠTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV 1918-1990*. 1998, s. 618-621

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 618

Fenomén chybějících statistických údajů pro roky 1949-1953 v případě celé UK byl v případě PrF UK ještě rozsáhlejší, jelikož první dostupná data jsou až z akademického roku 1956/1957 kdy pražská práva studovalo 1 020 posluchačů. Oproti počátku roku 1949, tedy po velké vlně fakultních prověrek, to znamenalo dramatický propad o 67% a v porovnání s posledním zcela svobodným semestrem před únorem 1948 je to alarmující pokles až o necelých 80% stavu studentů!¹⁴⁶

5.9 Shrnutí problematiky právního vzdělávání

Pokles stavu učitelů i studentů, který úzce souvisel s masovými prověrkami a požadavky na sledování politické linie komunistického režimu, nutně znamenal velké změny pro právní vzdělávání u nás. Komplexní změna systému výuky i zkoušek, dohromady s průnikem výuky marxistických předmětů, což souviselo se zatlačením výuky tradičních složek práva, jako byla historie práva či římské právo, do pozadí, nutně znamenalo pokles kvality absolventů právnických fakult.

Významný pokles počtu absolventů právnických fakult pak měl vliv na celý justiční aparát, který trpěl nedostatkem kvalifikovaných a vzdělaných právníků. To dohromady s proměnou složení studentů a orientace na posluchače dělnického původu nutně znamenalo dramatické snížení kvality právního prostředí a vypuzení tradičního právního vzdělání a svobod ze všech sfér, které bezprostředně souvisí s právními profesemi. Proto je hypotéza o úplném vypuzení klasického právního vzdělání ze soudních síní na přelomu 40. a 50. let 20. století částečně potvrzena.

---

¹⁴⁶ Počty učitelů a studentů, struktura studentstva v letech 1918-1990. Op. cit., s. 618-621

6. Reforma vedoucí k eliminaci advokacie

Vedle represivních zákonů, které se týkaly všech obyvatel Československa, vznikly i zákonné úpravy, které se zaměřily na represi a selekci důležitých profesí a profesních organizací. Aby byl celý proces justiční reformy zcela kompletní, bylo potřeba upravit i zákony, které specifikují nejen výkon samotné oficiální soudní moci jako takové, ale také upravit strukturu vstupů do celého systému. Takto bychom mohli chápat zákony, které přetváří systém právního vzdělávání a upravují působnost obhájců při soudních líčeních.

Změnu organizace advokacie, která vedla k selekci vhodných a nevhodných advokátů, tedy lze do jisté míry považovat za vyvrcholení celé justiční reformy. Režim postupně upravil jak systém soudů, tak i vzdělávání a organizaci jedinců či odborníků, kteří se účastnili jednotlivých soudních líčení. Podstatné změny, ke kterým došlo v naší společnosti po únoru 1948 lze z hlediska advokacie charakterizovat jako významné období úpadku a stagnace, což se týkalo téměř všech privátních a svobodných sfér lidské práce.

V souladu s výše zmíněným trendem proliferace laiků do soudní moci lze zároveň pozorovat určité tendence o absolutní vypuzení právního vzdělání ze soudních síní, které by na sebe vzalo formu faktického zrušení institutu obhájce obžalovaného. De jure však zákony i nadále hovořily o právech obžalovaných na obhajobu, avšak činnost advokátů musela být v souladu s formulacemi obsaženými v několika důležitých zákonech o advokacii z období po únoru 1948. V celé řadě zákonů a nařízení ministra spravedlnosti tak můžeme nalézt formulace, které ukládají advokátům složit slib ve jménu lidově demokratického zřízení republiky. Později, po přijetí Ústavy 1960, se pak hovoří o socialistické republice a o "upevňování socialistické zákonnosti" (zákon o advokacii z roku 1963). Advokáti dále museli napomáhat státním orgánům, které je snadno mohli zbavit mlčenlivosti, respektive je přinutit tuto neodmyslitelnou součást advokátní praxe zcela opomenout. Proto si tehdejší ministr spravedlnosti Čepička dal za cíl, že by měl výrazně zredukovat advokacii jako takovou.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ BALÍK, Stanislav: Advokacie. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezprávi*. 2009, s. 901

Kromě ryze pragmatické motivace o politizaci a ovládnutí všech sfér justice ze strany tehdejšího totalitárního režimu, můžeme zde nalézt i motivaci spíše emocionálního charakteru. Této snaze totiž nahrává fakt, že sám Čepička se během své předcházející krátké právnické praxe advokátem nikdy nestal a proto vůči svým profesně úspěšnějším kolegům nejspíše cítil i určitou osobní zášť.¹⁴⁸

6.1 Předcházející organizace advokacie v ČSR

Advokacie jako taková a dále i zákony, které určují a limitují její činnost, se měnily několikrát již v období před únorem 1948. Československý právní řád vycházel z legislativy v oblasti advokacie dokonce už ze zákonů z dob Rakousko-Uherska, které byly přijaty recepční normou z října 1918. Samotný právní řád pochází již z druhé poloviny 19. století. Jednalo se konkrétně zákon č. 96/1868 ř. z., jenž potvrzoval právo volného přístupu a práva k obhajobě a umožnil založení stavovské advokátní samosprávy v podobě advokátních komor.¹⁴⁹

6.1.1 Změny organizace advokacie před únorem 1948

V období Druhé republiky byla soukromá advokátní stavovská samospráva v českých zemích organizovaná do dvou advokátních komor. Jedna se nacházela v Praze a druhá v Brně.¹⁵⁰ V období První republiky existovala ještě Slezská advokátní komora v Opavě, ale ta byla zrušena ještě před vypuknutím Druhé světové války, v souladu s právním nařízením

---

¹⁴⁸ Alexej Čepička byl advokátním koncipientem v letech 1937 až 1942. Advokátem jako takovým se však nikdy nestal, jelikož nesložil advokátní zkoušku. Dle poválečného právního řádu, konkrétně zákona č. 201/1946 Sb. "o úpravě některých otázek týkajících se advokacie" byla snížena povinná doba přípravy před připuštěním k právní zkoušce na 5 let a pro uvězněné či perzekuované účastníky národního odboje byla tato doba zkrácena ještě více. Čepička byl tedy oprávněn složit advokátní zkoušku, avšak to se nestalo.

¹⁴⁹ BALÍK, Stanislav: Pokus o unifikaci advokátního řádu v první československé republice. *Masarykova univerzita. Právnická fakulta*. (online). Dostupné na URL: <http://www.law.muni.cz/edicni/dp08/files/pdf/historie/balik.pdf> (citace 22. 10. 2013)

¹⁵⁰ V Praze se nacházela Česká advokátní komora a v Brně se nacházela Moravská advokátní komora, která po roce 1938 zahrnovala i advokáty ze Slezska.

vlády č. 249/1938 Sb., které bylo schváleno na konci října 1938 a vstoupilo v platnost hned druhý den po vyhlášení, tedy dne 26. 10. 1938.

Do té doby platná právní úprava, která vyplývá ze zákona č. 144/1936 Sb.¹⁵¹ "kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech" požadovala, aby čekatel na zápis do seznamu advokátů či absolvování právních zkoušek vykonával odbornou praxi nejméně po dobu 6 let. Předchozí právní úprava z ledna 1922, uvedená v zákoně č. 40/1922 Sb. "kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech" požadovala absolvování pětileté praxe.¹⁵² Zákon z roku 1936 se zároveň dotýká další důležité úpravy, která hrála významnou roli rovněž ve změně právního řádu v roce 1946. Ve svém článku 5 mění totiž počet advokátních komor na území Československa. Úprava se týká hlavně území Slovenska a Podkarpatské Rusi. Z právních úprav přijatých dříve plyne organizace advokátní stavovské správy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi pouze pod komoru v Turčanském Svatém Martině.¹⁵³ Nově pak dochází ke znovuotevření některých dříve existujících advokátních komor na území Slovenska, konkrétně v Bratislavě a Košicích, pod které spadali i advokáti na území Podkarpatské Rusi.¹⁵⁴

6.1.2 Období Třetí republiky

Pro období druhé československé republiky, byl v otázkách advokacie velmi důležitý zákon č. 201/1946 Sb., "o úpravě některých otázek týkajících se advokacie", který byl

---

¹⁵¹ Zákon č. 144/1936 Sb. byl Národním shromážděním ČSR schválen na konci května 1936 a ve sbírce zákonů byl vydán na počátku června téhož roku.

¹⁵² Zákon č. 40/1922Sb. byl Národním shromážděním ČSR schválen na konci ledna 1922 a ve sbírce zákonů byl vydán na počátku února téhož roku.

¹⁵³ Advokátní komora v Turčanském Svatém Martině byla zřízena na základě Nařízení vlády ČSR ze dne 30. prosince 1920, který se provádí zákon ze dne 16. března 1920, č. 167/1920 Sb. , "o prozatímní úpravě činnosti advokátních a notářských komor na Slovensku". Nařízení vlády ČSR vstoupilo v platnost v polovině ledna 1921. Tímto aktem byla zároveň zastavena činnost do té doby aktivních advokátních komor v Bratislavě, Báňské Bystřici, Prešově a Košicích. Dřívější struktura advokátních komor vycházela z koncepce v rámci uherské části Rakousko-Uherska před rokem 1918.

¹⁵⁴ MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2010, s. 329-332

schválen a vydán v polovině října a v platnost vstoupil v polovině listopadu 1946. Zákon změnil definici pro přístup k advokátním zkouškám, když zkrátil povinnou praxi absolventů právnických fakult před přístupem k advokátním zkouškám a do této doby započtl i období během existence Protektorátu Čechy a Morava a zohlednil činnost jednotlivých právníků a advokátů v tomto období.

Zákon zároveň zohledňuje osoby, které participovaly na národním odboji a těm zmírňuje lhůty a požadavky pro absolvování výše zmíněných advokátních zkoušek. Advokátům a čekatelům na přípuštění k advokátním zkouškám či na zápis do seznamu advokátů, kteří byli během války perzekuováni a následně zadrženi, byla zkrácena povinná právní praxe a to až o rok a půl. Zákon rovněž potvrzuje předválečné změny v počtu advokátních komor a hned v prvních odstavcích kodifikuje existenci advokátních komor v Praze a Brně.

6.2 Dopad Druhé světové války na advokacii

Z opakované oscilace délky zákonem požadované právní praxe, která byla nutná pro přístup k advokátním zkouškám, lze vyvodit, že snížení požadované praxe na 4 roky, které přinesl zákon č. 201/1946 Sb. neznamenal významnou změnu pro právní obec. Ke snížení délky požadované právnické praxe došlo shodně v období po obou světových válkách, kdy bylo potřeba vyřešit a stabilizovat změny, kterými prošla československá společnost jako celek, ale i odborná právnická obec. Příčinou těchto změn byl jednak významný úbytek počtu advokátů a absolventů s právnickým vzděláním, jelikož významný počet advokátů byl vždy německého a židovského původu, ale také celospolečenské klima, které požadovalo vyrovnání se s inkorporací Němců a Maďarů do vznikajícího Československa po roce 1918 či vypořádání se s odsunem německého a pokusem o repatriaci maďarského obyvatelstva po roce 1945.¹⁵⁵

Problém inkorporace obyvatel německého a maďarské etnika či určitá míra infiltrace příslušníků zmíněných etnik s vysloveně "proti-československým" smýšlením byl v

---

¹⁵⁵ PEHR, Michal: *Zápas o nové Československo 1939-1946*. 2011. s. 134-135

advokátním prostředí do značné míry eliminován díky požadavkům na československé státní občanství, které bylo podmínkou pro zápis do seznamu advokátů a členství v jedné z komor na území ČSR. Otázka možné "infiltrace" či zahlcení československé advokátní obce ze strany mladých a do jisté míry nových či radikálních advokátů z okolních zemí byla pokryta podmínkou, že čekatelé na zápis do seznamu advokátů, kteří dokončili právnické vzdělání mimo území ČSR a až po jejím vzniku dne 28. října 1918, musejí žádat o schválení zápisu do seznamů přímo od ministra spravedlnosti ČSR.

6.2.1 Selekcce kolaborantů mezi advokáty dle ideje veřejného zájmu

Je potřeba podotknout, že zákon č. 201/1946 Sb. sice přinesl důležité změny do právního prostředí Československa a potvrdil určité selektivní tendence pro registraci advokátů a výkon advokátní praxe, které byly zavedeny na sklonku roku 1938, kdy byla republika v ohrožení. Zákon o advokacii z roku 1946 tak hojně užívá termín "není-li dotčen veřejný zájem", což se v legislativě regulující advokátní činnost na našem území objevilo již v Opatření Stálého výboru Národního shromáždění ČSR č. 284/1938 Sb., "o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie", kde je hojně odkazováno na veřejný zájem.¹⁵⁶ Samotný pojem "veřejný zájem" není v obou výše zmíněných legislativních úpravách přímo definován. Ke zpřesnění pojmu však může posloužit § 3 opatření č. 284/1938 Sb., který vymezuje spíše formu porušení veřejného zájmu, než veřejný zájem jako takový. " Veřejný zájem ve smyslu tohoto opatření je zejména dotčen, jestliže povolením zápisu nebo přesídlení by počet advokátů (kandidátů advokacie) buď v obvodu advokátní komory, nebo na určitém místě byl rozmnožen takovým způsobem, že by to ohrožovalo dosud zapsané advokáty (kandidáty advokacie) na jich slušné výživě a potřebném zaopatření."¹⁵⁷

V opatření Stálého výboru z roku 1938 rovněž zaznívá, že v důležitých orgánech advokátních komor nemůže převýšit počet advokátů cizí národnosti (zde hlavně německé)

---

¹⁵⁶ Opatření Stálého výboru Národního shromáždění ČSR č. 284/1938 Sb., "o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie" bylo schváleno v polovině listopadu 1938 a vstoupilo v platnost jen pár dní po svém schválení.

¹⁵⁷ § 3 opatření Stálého výboru Národního shromáždění ČSR č. 284/1938 Sb., "o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie".

počet advokátů domácího etnika, pokud to neodpovídá konkrétnímu rozložení obyvatelstva v geografické oblasti, pod níž spadá působnost inkriminované advokátní komory. § 5, odstavec 1, říká: "Ve výborech advokátních komor a v kárných radách mohou býti toliko advokáti, kteří mají své sídlo v obvodu advokátní komory, pokud není obsazen cizí mocí; pokud nejsou příslušníky národnosti české, slovenské nebo rusínské (karpatoruské), smí býti jich počet nanejvýše tak veliký, aby odpovídal národnostnímu složení obyvatelstva obvodu advokátní komory."¹⁵⁸

Obě právní směrnice z roku 1938 a 1946 tak spojuje snaha o udržení stability systému právní stavovské samosprávy a počtu advokátů na straně první, a na straně druhé šlo o zájem vyšší, který můžeme chápat jako snahu o udržení celého politického a právní řádu či dokonce ideu existence samotné Československé republiky. Právě skrze výbory v advokátních komorách docházelo již po osvobození republiky v květnu 1945 k selekci těch advokátů, kteří kolaborovali s okupanty.

Zároveň je potřeba zdůraznit, že v období schválení zákona č. 201/1946 Sb., tedy v říjnu 1946, byl ministrem spravedlnosti Dr. Prokop Drtina, což byl člen České strany národně socialistické a post ministra spravedlnosti zastával od počátku listopadu 1945 až do konce února 1948.¹⁵⁹ Tento důležitý resort ve vládě Zdeňka Fierlingera a posléze i ve vládě Klementa Gottwalda připadl demokratické straně, která byla hlavním soupeřem komunistické strany, která se snažila uchvátit moc. Drtinu v pozici ministra spravedlnosti nahradil Alexej Čepička, který realizoval celý faktický proces justiční a právní reformy v ČSR.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ § 5, odst. 1, opatření Stálého výboru Národního shromáždění ČSR č. 284/1938 Sb., "o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie".

¹⁵⁹ Političtí pracovníci 1897-1948 I., NA Praha, fond 1302 Archiv Česká strany národně sociální, Praha (dále Archiv ČSNS), ka 500

¹⁶⁰ Čepička měl právní vzdělání, avšak nebyl advokátem. Na postu ministra spravedlnosti v ČSR zasedal tradičně plně kvalifikovaný advokát. Ve všech vládách ČSR v období První republiky zasedalo velmi mnoho profesních advokátů. Zdroj: BALÍK, Stanislav: Prvorepublikovní ministři – advokáti. In *Bulletin advokacie*. 1994, s. 24-28

6.3 Advokacie po únoru 1948

Po nastínění vývoje advokacie a k tomu příslušných právních směrnic, které upravovaly zejména způsob činnosti, registrace a organizace právní stavovské samosprávy od vzniku ČSR v roce 1918, se můžeme zaměřit na konkrétní proces změn, které vedly k faktické eliminaci privátní sféry advokacie po komunistickém převratu v únoru 1948.

6.3.1 Změny v organizaci advokátních komor

Jak již bylo výše uvedeno, struktura právní stavovské samosprávy ve formě komor, které odvozovaly svou sféru působnosti dle geografických a státoprávních oblastí Československa, se v čase významně měnila. Určitý prvek kontroly a selekce byl v těchto institucích přítomen již dávno a jeho intenzita se dle dobových a národnostně-politických konotací měnila. Cílem těchto regulací byla většinou buď spíše nacionálně orientovaná ochrana idejí československé republiky či naopak ryze pragmaticky a sociálně orientovaná snaha o regulaci počtu advokátů na určitý počet obyvatel. Právní řád bez dostatku kvalifikovaných a nezávislých advokátů by ztrácel svou funkčnost a naopak právní řád, ve kterém by existoval přebytek advokátů, by mohl mít narušenou strukturu a stabilitu přílišnou a nezdravou rivalitou mezi advokáty či by zde mohlo docházet k sociálnímu pnutí v důsledku nedostatku zakázek pro jednotlivé advokáty. Oba faktory by se pak v unikátní společnosti v Československu mohly spojit ve velmi nebezpečnou kombinaci, jelikož velké množství lidí s právním vzděláním bylo německé či židovské národnosti.

6.3.2 Problémy při kvantifikaci počtu advokátů

V důsledku situace vzniklé bezprostředně po Druhé světové válce nezle objektivně zhodnotit, jak velký podíl jedinců německého a židovského původu byl zastoupen mezi lidmi právního vzdělání a registrovaných advokátů u jednotlivých advokátních komor. Advokátní komory v období První, Druhé a Třetí československé republiky neshromažďovaly údaje o rase a původu jednotlivých členů, tak neexistuje věrohodná komparativní základna pro zjištění etnického původu právnické obce. Navíc neexistuje kodifikovaná objektivní podoba jednotlivých etnických menšin, která by se nezakládala pouze na subjektivním cítění jednotlivce. Takové etnické vymezení, zvláště pak u Židů, však vneslo do našeho právního

řádu němečtí okupanti a údaje o rasové příslušnosti jedinců ve veřejné sféře musely, dle nařízení Vlády Protektorátu Čechy a Morava č. 136/1940 Sb., "o právním postavení židů ve veřejném životě", shromažďovat veřejné instituce.¹⁶¹ Avšak stejné nařízení vlády ukládá advokátním komorám, které si de jure podržely formu nezávislé samosprávy, vyškrtnout advokáty a čekatele na zápis do seznamu advokátů židovského původu ze svých stavů.¹⁶²

Ostatní advokáti nežidovského původu, kteří nebyli vyloučeni z řad advokátních komor hned v počátečních letech Druhé světové války, byli rovněž zasaženi represí ze strany okupantů, konkrétně vládním nařízením č. 354/1942 Sb. ze září 1942 Sb., "o kárných opatřeních proti politicky nespolehlivým advokátům a kandidátům advokacie".¹⁶³ Toto nařízení se týkalo advokátů, kteří konali nepřátelské skutky proti Říši (Třetí říše, Nacistické Německo). Těmto osobám mohlo být dočasně či trvale znemožněno vykonávat svou advokátní praxi. Jednalo se o reakci a pomstu okupantů vůči elitě a inteligenci českého národa v období tzv. Heydrichiády (po atentátu na Zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha dne 27. května 1942).

6.3.3 Kvantifikace perzekuovaných advokátů

V rámci snahy režimu o posílení výrobních kapacit došlo k přesunutí části politicky nepohodlných administrativních pracovníků, mezi které můžeme řadit i advokáty, z kanceláří a státních institucí do výrobního procesu v továrnách a industriálních budovách. Důvodem k této akci byla jednak snaha o posílení výkonu průmyslu, ale také snaha o psychologické zlomení lidí, kteří byli komunistickému režimu nepohodlní. Mělo tak dojít k narušení již zažitých vztahů v rámci byrokratických elit národa, které měla nahradit nově vznikající skupina lidových úředníků, kteří byli plně indoktrinováni komunistickými idejemi. Historik Masarykova ústavu a Archivu AV ČR Michal Pehr pro Českou Televizi (ČT) uvedl, že se

---

¹⁶¹ Nařízení Vlády Protektorátu Čechy a Morava ze dne 4. července 1939 č. 136/1940 Sb., "o právním postavení židů ve veřejném životě", bylo schváleno na počátku července 1939 a vstoupilo v platnost na konci dubna 1940.

¹⁶² BALÍK, Stanislav: *Advokacie včera a dnes*. 2000, s. 105-107

¹⁶³ Nařízení Vlády Protektorátu Čechy a Morava ze dne 12. září 1942 č. 354/1942 Sb., "o kárných opatřeních proti politicky nespolehlivým advokátům a kandidátům advokacie". Účinnosti nabylo v polovině října 1942.

celkově jednalo až o 77 tisíc úředníků, kteří byli převedeni do výroby. Úspěch těchto akcí byl však slabý, jelikož kvalifikovaného dělníka nelze rychle nahradit kvalifikovaným úředníkem. O počtu advokátů a justičních pracovníků v této sumě nejsou k dispozici přesnější statistiky.¹⁶⁴

Konkrétní a oficiální čísla ohledně počtu advokátů, kteří byli nějakým způsobem perzekuováni ze strany nacistického či komunistického režimu, tedy advokáti, jimž byla významně omezena či zakázána právní činnost, nejsou v matrice a archivech České advokátní komory (ČAK) v Praze a Brně dostupné. Nachází se zde pouze spíše torza spisů k několika jednotlivým advokátům, než celé konkrétní složky a statistické údaje. Pro orientaci stavu advokátů poslouží statistika matrik advokátních komor před říjnem 1938, tedy před zrušením Advokátní komory ve Slezsku. V Čechách bylo v seznamech zapsáno celkem 2868 advokátů, na Moravě 845 a ve Slezsku 132.¹⁶⁵

6.3.4 Akční výbory advokátních komor

Celý proces persekuce a eliminace soukromé advokacie v roce 1948 byl zahájen zřízením ryze politické organizace, Akčního výboru advokátní komor. Ten selektoval nevhodné advokáty a měl za úkol očistit advokátní komory od osob, které nesouhlasili s nově nastupujícím komunistickým režimem.¹⁶⁶

Akční výbor advokátní komory vznikl, stejně jako většina akčních výborů u příslušných důležitých institucí, velmi rychle a prakticky bezprostředně po změnách ve vládě ČSR, které se odehrály 25. února 1948. Akční výbor při advokátní komoře vznikl ještě tentýž den ve večerních hodinách, když byl založen v bytě advokáta JUDr. Zikmunda Steina. Tato osoba měla blízko k tehdejšímu předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi. Stein se později stal

---

¹⁶⁴ 77.000 do výroby! *Česká televize* (online). 17. února 2011. Dostupné na URL: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/115735-77-000-do-vyroby/> (citace 29. 10. 2013)

¹⁶⁵ KOBER, Jan: *Advokacie v českých zemích v letech 1848-1994*. 1994, s. 78.

¹⁶⁶ ÚAV NF - právní oddělení., NA Praha, fond 357/2 ÚAV NF. Praha. 1948 - 1955, inv. č. 48, ka 101

předsedou Ústřední sdružení advokátů v Praze (v roce 1949). Byl zároveň členem KSČ a jako většina prominentních komunistů židovského původu, kteří se podíleli na represích po únoru 1948, stal se během první poloviny 50. let terčem stranického anti-sionismu a byl uvězněn.¹⁶⁷ Agenda advokátních komor a její výkonný orgán (valná hromada ČAK) tak byla zhruba během jednoho týdne (tedy již počátkem března 1948) přidělena pod Akční výbor a dekretem ministra spravedlnosti ustavenou právní komisí. Tím de facto přišly advokátní komory o svou nezávislost a plně podléhaly politické linii KSČ.¹⁶⁸ Stejný osud jako advokátní komory čekal i ostatní advokátní spolky, nadace či jednoty. Akční výbor advokátní komory zanikl ke konci prosince 1948, spolu se všemi Advokátními komorami na území ČSR. Nahradila je struktura sdružení advokátů, která podléhala přímo pod dikci ministra spravedlnosti.

Selekce nepohodlných advokátů probíhala skrze Akční výbor velmi rychle a to zhruba 10 měsíců v období od konce února do konce prosince 1948. Kromě výše zmíněných čistek a schválení nového zákona o advokacii, měl vliv i nižší počet advokátů v poválečném období, jelikož se válečné útrapy se významně podepsaly na počtu advokátů. Stav a kvalita advokacie v Československu byla značně poznamenána vývojem, kterým prošly všechny složky právního aparátu během Druhé světové války. Značná část prvorepublikových advokátů byla židovského původu a během války byla nacisty perzekuována, mučena a systematicky fyzicky likvidována. Významná část advokátní obce byla rovněž německého původu a po válce byla v souladu s dekrety presidenta republiky odsunuta.

6.3.5 Zákon č. 322/1948 Sb.

V další fázi byla definitivně eliminována soukromá advokacie, když byly v souladu se zákonem č. 322/1948 Sb., "o advokacii (advokátní řád)" zavedeny Ústřední sdružení advokátů v Praze (ÚSA) a Krajská sdružení advokátů (KSA) která nahradila dosavadní advokátní komory v Praze a Brně. Původní počet advokátních komor již nebyl nikdy obnoven, avšak v

---

¹⁶⁷ NA Praha, fond 1801 Stein, Zikmund JUDr.

¹⁶⁸ Počátkem března 1948 již zastával funkci ministra spravedlnosti Alexej Čepička.

souladu se zákonem č. 284/2004 Sb. byla v květnu roku 2006 obnovena moravská pobočka České advokátní komory v Brně.¹⁶⁹

Zákon č. 322/1948 Sb., "o advokacii (advokátní řád)" byl schválen Národním shromážděním na konce prosince 1948 a vstoupil v platnost od počátku ledna 1949. Již při projednávání tohoto zákona vystoupil ministr spravedlnosti Alexej Čepička a široce kritizoval dřívější advokátní praxi, která stála na kapitalistickém modelu a požadoval pokrokovou proměnu advokacie, ale i celého justičního aparátu a právního řádu v souladu s idejemi lidové demokracie. Vznikem advokátních sdružení na krajské ale i celostátní úrovni obhajoval již zmíněnou snahu o rovnoměrné rozložení počtu advokátů ve všech regionech republiky a argumentoval, že práce advokátů bude jednak efektivnější ale také se tím zabrání možnému vykořisťování kvalifikované práce.¹⁷⁰

Přijetí a rychlé vstoupení v platnost zákona č. 322/1948 Sb. znamenalo doposud největší změny v advokacii na našem území. Advokátní činnost mimo výše zmíněná sdružení advokátů nebyla možná a členství v nich bylo podmíněné spoluprací se státním aparátem a loajalitou k režimu a lidově demokratickému zřízení republiky. Statut zachování mlčenlivosti advokátů sice byl v zákoně kodifikován, avšak otázky týkající se věci pro blaho a ochranu lidově demokratické republiky, byly z práva a povinnosti zachovávat mlčenlivost vyjmuty.¹⁷¹ Zákon rovněž řešil pozici právních koncipientů, když je zařadil jako zaměstnance, kteří přímo podléhali (tedy byli zaměstnání) v jednotlivých krajských sdruženích a ta je pak přidělovala k výkonu právní činnosti u jednotlivých advokátů.

---

¹⁶⁹ POLEDNÍK, Petr: Advokacie má konečně pobočku v Brně. In *Bulletin advokacie*. 2006, s. 3-6.

¹⁷⁰ Zlidovění soudnictví: Řeč ministra spravedlnosti Dr. Alexeje Čepičky v Národním shromáždění 22. prosince 1948. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm> (citace 28. 10. 2013)

¹⁷¹ Zde je otázka zachovávat mlčenlivost odvozena od vymezení ochrany lidově demokratické republiky, jak o ní hovoří nechvalně známý zákon č. 231/1948 "na ochranu lidově demokratické republiky", schválený počátkem října a platný od poloviny října 1948.

Faktické zrušení nezávislosti advokacie tkvělo v zařazení nově vzniklých sdružení advokátů přímo pod příslušné sídlo soudů (např. krajských) a tedy i pod ministerstvo spravedlnosti a existencí určité selektivní formule, která určovala, jaký advokát se může účastnit líčení u Státního soudu.¹⁷² Přímá podřízenost advokacie a tím i dohled nad ní byl přímo kodifikován v zákoně, konkrétně v § 21. Co se týče hierarchie mezi jednotlivými sdruženími advokátů, tak dle komunistické ideje centralizace platilo plné podřízení jednotlivých krajských sdružení pod ÚSA v Praze.

Čepička se pokusil zastrašit advokáty, kteří se nechtěli podvolit jeho diktátu, a vyhrožoval jim trestním stíháním. Z těchto důvodů pozastavila celá řada advokátů svou advokátní činnost ještě před přijetím zákona o advokacii z prosince 1948 a to na určitou dobu a doufali, že se doba po čase uklidní a oni budou opět moci svobodně vykonávat svou právní praxi. Někteří z těchto advokátů, společně s advokáty, kteří například vycestovali k pracovním či studijním pobytům mimo republiku, byla trvale vyloučena z řad advokacie.

6.3.6 Další úpravy advokátního řádu

Další důležitá změna byla představena v nařízení ministra spravedlnosti č. 74/1949 Sb., kde byly upraveny požadavky pro přístup k advokátním zkouškám. Zůstal požadavek absolvování právního vzdělání a 5leté právní praxe (jako tomu bylo u předešlého zákona o advokacii z roku 1946), avšak libovolný požadavek (tedy jak požadovaná praxe, tak i vzdělání či oboje) mohl být prominut na základě rozhodnutí ministra spravedlnosti. Tím byl plně otevřen prostor pro úplné zlidovění celé justice a všech složek, které se podílejí na procesu implementace práva.¹⁷³ Další nařízení ministra spravedlnosti, například č. 194/1950 Sb., které

---

¹⁷² Instituty Státního soudu a Státní prokuratury byly zavedeny dne 25. října 1948, po schválení zákona č. 232/1948 Sb. „o Státním soudu“.

¹⁷³ Nařízení ministra spravedlnosti č. 74/1949 Sb., ze dne 21. února 1949, "kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 22. prosince 1948, č. 322/1948 Sb., o advokacii (advokátního řádu)", bylo schváleno na konci února 1949 a vydáno v polovině března 1949. Jeho účinnost však nabývala platnosti zpětně už k 1. lednu 1949.

se týkalo finančních sazeb za advokátní činnost (a k ní odpovídající vyhlášky), však již neměla valný účinek na, v té době již zcela decimovou, advokátní obec v českých zemích.¹⁷⁴

Důležitější však byla opětovná revize zákona o advokacii z roku 1951. Jednalo se konkrétně o zákon č. 114/1951 Sb., "o advokacii" z konce prosince 1951.¹⁷⁵ Ten zavedl zcela novou organizaci advokacie, co se práce i stavovské samosprávy advokátů týče. Na jednu stranu kodifikoval, že advokáti již nebudou vykonávat svou profesi skrze advokátní kanceláře, ale skrze advokátní poradny, jejichž základním stavebním kamenem nebude vedení (jako tomu je u privátní firmy) ale pracovní kolektiv. Tyto advokátní poradny podléhaly Ústředí advokátních poraden (ÚAP), které sídlilo v Praze. Zákon zrušil systém organizace advokátů ve sdruženích advokátů (KSA, ÚSA) a jejich funkci převedl přímo pod ÚAP v Praze. Slovenská část republiky měla svůj oblastní vlastní výbor. Tím byl definitivně proměněn klasický model advokacie, kde byly osoby vykonávající právnické služby sdruženy v advokátních kancelářích, jak to známe dnes. ÚAP mohlo libovolně zřizovat a rušit jednotlivé advokátní poradny, což však bylo de facto možné i pod strukturou KSA, ÚSA dle legislativy z roku 1948.

Zákon o advokacii z roku 1951 zároveň potvrzoval nařízení ministra spravedlnosti z února 1949, konkrétně č. 74/1949 Sb., které umožňovalo, aby se advokátem stal člověk, který de facto nemá žádné právnické vzdělání a praxi. Nařízení požadovalo pouze svolení přímo od ministra spravedlnosti, respektive jeho prominutí zákonem požadovaných podmínek pro zařazení jedince mezi advokáty.

---

¹⁷⁴ Nařízení ministra spravedlnosti č. 194/1950 Sb., ze dne 20. prosince 1950, "o sazbách za advokátské a notářské výkony", bylo schváleno na konci prosince 1950 a vstoupilo v platnost o několik dnů později.

¹⁷⁵ Zákon č. 114/1951 Sb. "o advokacii" byl schválen na konci prosince 1951 a záhy vstoupil v platnost.

6.4 Definitivní eliminace svobodné advokacie

Poslední ranou pro právní stát v oblasti advokacie byl zákon č. 33/1953 Sb., "o právní praxi a odborné zkoušce v oboru justice a prokuratury".¹⁷⁶ Nezasáhl ani tak do svobodných práv na výkon advokátní praxe, které již byla v tu dobu zcela eliminovány, ale potvrdil fenomén proliferace laiků v celé právní oblasti v ČSR. Zákon z dubna 1953 totiž ještě snížil požadavky na právní praxi pro právní koncipienty a právní zaměstnance soudů či prokuratury. Z původních 5 let povinné právní praxe v roce 1946 se zkrátil až na alarmující jeden rok praxe. V reálu však tato změna příliš neznamenal, jelikož požadavky na získání statutu soudce či advokáta mohl zmírnit či zcela prominout ministr spravedlnosti, a to již od roku 1949. Příliš se neprojevila ani skutečnost, že Alexej Čepička opustil v dubnu 1950 funkci ministra spravedlnosti a vydal se "reformovat" armádu coby ministr národní obrany ve funkci generála. Resort obrany přebíral po "skutečném" generálu Ludvíku Svobodovi.¹⁷⁷ Na postu ministra spravedlnosti ho nahradil Štefan Rais a ten byl v září 1953 vystřídán Václavem Škodou.¹⁷⁸

K pomalému zmírňování dohledu nad celou justicí a také advokací u nás docházelo až na přelomu 50. a 60. let 20. století. Pro advokáty byl tak stěžejní zákon č. 57/1963 Sb., "o advokacii", který zmírňuje přísný dohled nad advokáty a ve své rétorice se již nedovolává na lidově demokratické zřízení, ale na socialistickou ideu republiky. Místo ÚAP, které je zrušeno, je pak zřízeno Ústředí československé advokacie a znovu jsou zřízena Krajská sdružení advokátů.¹⁷⁹ Vzhledem k téměř absolutnímu dohledu od státu a komunistického režimu, nelze považovat počet advokátů za příliš směrodatnou proměnou. Složení advokátů se

---

¹⁷⁶ Zákon č. 33/1953 Sb., "o právní praxi a odborné zkoušce v oboru justice a prokuratury" byl schválen na konci dubna 1953 a vstoupil v platnost na počátku května 1953.

¹⁷⁷ ŠACH, Jan: Na konci dubna 1950 začala nejhvězdnější hodina rudohvězdného generála. *Vojenský historický ústav Praha* (online). Dostupné na URL: <http://www.vhu.cz/na-konci-dubna-1950-zacala-nejhvezdnejsi-hodina-rudohvezdneho-generalala/> (citace 1. 11. 2013).

¹⁷⁸ BALÍK, Stanislav. 2009. Op. cit., s. 900

¹⁷⁹ Zákon č. 57/1963 Sb., "o advokacii" byl schválen na počátku července 1963 a vstoupil v platnost po několika dnech.

během přelomu 40. a 50. let značně změnilo a skutečné odborníky nahradila množina laiků z lidu. I přes obtížnou politickou situaci se stavy počtu advokátů začaly postupně zvyšovat, a to již od počátku 50. let. V roce 1951 bylo registrováno 570 advokátů a během dalších 5 let tento počet vzrostl na 817.¹⁸⁰

6.5 Shrnutí problematiky advokacie

Nezávislá soukromá advokacie byla po únoru 1948 eliminována velmi rychle. Nejdříve došlo k selekci nepohodlných advokátů skrze Akční výbory vzniklé hned v únoru 1948 při advokátní komoře. K definitivní eliminaci nezávislé advokacie a kodifikaci dosavadního postupu v zákonné úpravě pak došlo na konci prosince 1948 a to konkrétně v zákoně č. 322/1948 Sb., kde byla advokátní činnost podmíněna členstvím ve státem řízeném sdružení a toto členství vyžadovalo plnou loajalitu advokátů vůči lidově demokratickému zřízení, tedy i k režimu a komunistické straně. Proto je hypotéza o úplném vypuzení klasického právního vzdělání ze soudních síní na přelomu 40. a 50. let 20. století částečně potvrzena.

Skutečnost, že advokátní koncipienti již nebyli zaměstnáváni přímo jednotlivými advokáty, ale spadali přímo pod KSA nahrává spekulaci, že si v nich režim snažil vychovat loajální mladou generaci právníků, kteří si zvyknou být organizováni a vedeni přímo z nejvyšších pater politiky (zde ministerstvo spravedlnosti). Zároveň pak mohli být snadněji indoktrinováni (pokud k tomu již nedošlo během jejich právního vzdělávání), a mohli pak orgánům státní moci sdělovat důležité skutečnosti o advokátech (hlavně těch, kteří působili již na První republice) ke kterým byli jen dočasně přidělováni dle libovůle jednotlivých KSA a necítili k nim tím pádem loajalitu. Tím, že si KSA mohla libovolně určovat, jaké advokátní kanceláře přidělí konkrétní počet koncipientů, mohla tím de facto zvýhodnit či zcela zlikvidovat nepohodlné advokáty, jejichž selekce neproběhla bezprostředně po únoru 1948 skrze Akční výbor advokátní komory či dle požadavků zákona č. 322/1948 Sb., který podmiňoval členství v KSA a tedy i povolení k advokátní činnosti plnou loajalitou a oddaností vůči lidově demokratickému zřízení republiky.

---

¹⁸⁰ BALÍK, Stanislav. 2009. Op. cit., s. 898

Tato situace se změnila přijetím zákona č. 114/1951 Sb., který už koncipienty zařazoval přímo pod jednotlivé advokátní poradny, ty však i nadále podléhaly kontrole režimu. Z vůle ministra spravedlnosti již koncipient nemusel nutně být občanem ČSR, jako to požadovaly dřívější zákony. Finanční zaopatření a přežití jednotlivých kanceláří ale přešlo přímo pod kontrolu režimu skrze ÚAP, když zákon z roku 1951 zakazoval advokátům přijímat za svou činnost finanční či jakékoli jiné prostředky od klientů a financování advokátních poraden bylo zcela v režii ÚAP. Asi nejvýstižnější se pro celý zákon č. 114/1951 Sb. znění jeho § 31: "Soukromý výkon advokacie je vyloučen; nikdo není oprávněn poskytovat právní pomoc výdělečně."

Je potřeba podotknout, že existovali i takový jedinci, kteří se nechtěli smířit s novým pojetím institutu obhájce práv obžalovaného, který komunistický režim viděl spíše jako spolupracovníky soudců a prokurátorů a ne zastánce práv obžalovaných. Mezi takové advokáty, kteří se drželi tradičních zvyklostí patřil například JUDr. Rastislav Váhala,¹⁸¹ který obhajoval generála Heliadora Píku v politickém procesu u Státního soudu, ač byl sám členem KSČ. Proti rozsudku smrti podal dovolání a poté i žádost o omilostnění k prezidentu republiky Klementu Gottwaldovi, avšak obě žádosti byly zamítnuté. Po vykonání rozsudku smrti nad generálem Píkou opustil Váhala řady advokacie a posléze byl vyloučen z KSČ. Během postupného uvolňování represí se značně podílel na rehabilitaci generála Píky.¹⁸²

Snaha komunistů o kontrolu nad advokací však nebyla prvním takovým pokusem v našich novodobých dějinách. Když pomíneme období nacistické okupace, je nutné připomenout i snahy o unifikaci advokátního řádu a organizace advokacie v Československu, ke kterým docházelo již za První republiky. Existovaly zde totiž snahy, aby byla zřízena centrální instituce, která bude nadřízená všem ostatním advokátním komorám. Nejprve se uvažovalo o názvu Vrchní advokátní komora. Tento název však mohl evokovat přílišné nadřazení centra oproti periférii, jelikož sídlo by nejspíš bylo v Praze či rozhodně v českých zemích a proto se později uvažovalo o názvu Stálá delegace advokátních komor. Zřízení této instituce však

---

¹⁸¹ BALÍK, Stanislav. 2009. Op. cit., s. 898-889.

¹⁸² Rastislav Váhala o své úloze a počínání v politickém procesu s generálem Heliodorem Píkou sepsal knihu, která však mohla být vydána až po listopadu 1989. Zdroj: VÁHALA, Rastislav: *Smrt generála*. 1992.

narazilo na odpor ministerstva vnitra a proto k centralizaci advokátní stavovské samosprávy a tím pádem i celého dohledu nad advokací před Druhou světovou válkou nedošlo. Po únoru 1948 však již nebyl prostor k nesouhlasu nějakých zájmových skupin či státních institucí, jelikož všechny byly de facto podřízeny pouze komunistické straně.¹⁸³

---

¹⁸³ BALÍK, Stanislav: Pokus o unifikaci advokátního řádu v první československé republice. *Masarykova univerzita. Právnická fakulta*. (online). Dostupné na URL: <http://www.law.muni.cz/edicni/dp08/files/pdf/historie/balik.pdf> (citace 22. 10. 2013)

Závěr

Cílem této práce byl přínos ve formě nového pohledu na bádání v oblasti proměny právního řádu v ČSR po únoru 1948, který tkví hlavně v důrazu na problematiku podoby právního vzdělání a jeho následnou politizaci. Tento aspekt nebyl v četných pracích, které se zabývají podobným tématem, doposud příliš zdůrazněn. Účelem této práce byla zároveň snaha o vytvoření komplexní analýzy nejen samotné reformy justičního aparátu, ale také právního vzdělávání a advokacie.

Hypotéza o odstranění právního vzdělání ve své klasické formě, tedy bez překroucení pomocí marxistických idejí, byla potvrzena ve dvou případech ze tří. Tento fenomén byl prokázán v oblasti právního vzdělávání a advokacie, ale v rámci soudnictví jako takovém prokázán nebyl. V oblasti soudnictví nebyl zkoumaný jev prokázán hlavně díky zachování značné míry personální kontinuity před a po únoru 1948, co se osob soudců týče. Soudců, kteří byli aktivní jak před, tak i po etablování mocenského monopolu KSČ, bylo téměř 90% a tím dostatečně reprezentují prvek klasického právního vzdělání v rámci celé justice. Základní hypotéza této práce tak byla vyvrácena.

Je však potřeba zdůraznit, že celá justiční reforma v letech 1948 - 1953 nestála pouze na problematice personální kontinuity mezi oběma odlišnými režimy, ale vykazovala i prvky systémové změny, a co je nejdůležitější, i změny celé povahy tehdejší společnosti, která měla být přetvořena dle idejí lidově demokratického a socialistického zřízení, což vyžadovalo komplexní změnu právního řádu, do kterého budou pevně zakotveny ony lidově demokratické ideje. Tohoto úkolu bylo během justiční reformy na přelomu 40. a 50 let 20. století v Československu dosaženo a významnou zásluhu na tomto počínu je třeba přiznat Alexeji Čepičkovi. Kromě přetvoření justice do pozice nástroje pro masovou perzekuci nepohodlných osob a pevného pilíře komunistického režimu, se mu zároveň podařilo učinit významný krok k centralizaci a unifikaci právního řádu v Československu, což lze z pragmatického hlediska vnímat i lehce pozitivně. Tento pozitivní přínos je však doslova převálcován onou justiční

perzekucí, která se dle odhadů historiků mezi roky 1948 - 1955 dotkla bezmála 250 až 280 tisíc lidí.¹⁸⁴

Stav, který trval v ČSR na přelomu 40. a 50. let lze jasně charakterizovat jako totalitární uspořádání společnosti. KSČ a sovětská rozvědka si vybuchovalo síť svých spolupracovníků ve valné většině politických stran, což spolu s tím, že komunisté počítali již v meziválečném období s tajnou ilegální činností, velmi napomohlo k realizaci nekrvavého převratu. Po úspěšném uchvácení moci se strana snažila vytvořit odpovídající a hlavně efektivní represivní aparát, jehož existence by byla založena na právní bázi. Proto byla vytvořena nová ústava, která v sobě zahrnovala jednak nové zdroje a dělení moci, ale zároveň v ní zůstal zachován výčet občanských práv a svobod, které byly téměř ve stejném znění, jako v prvorepublikové ústavě. Další zákony však s sebou přinesly podklad pro tvrdé potrestání protirežimních aktivit a na základě těchto paragrafů bylo odsouzeno velké množství lidí k trestu smrti či k mnohaletému žaláři.

Novému režimu se rovněž podařilo zcela si podmanit či překroutit právní vědu, která vychovávala vyškolené a zcela loajální právníky. Různé fakulty a akademická pracoviště byly rušeny anebo prošly značnou organizační reformou, jež měla za cíl přizpůsobit se sovětskému vzoru. Rovněž došlo k čistkám mezi vyučujícími i mezi studenty. Tím ztratilo vysoké školství svou nezávislost na státu.

Postava Alexeje Čepičky působí na většinu veřejnosti spíše negativním dojmem. Jeho bezohledné prosazování stranické ideologie a potírání všech kritiků a odpůrců komunismu bylo velmi kruté. Jako uvědomělý a radikální komunista se vždy snažil prosadit vůli svých nadřízených za každou cenu. Během své relativně krátké politické kariéry zažil téměř bleskový vzestup, který byl podložen jednak jeho naprostou oddaností a také osobními styky s Klementem Gottwaldem. Jako chráněnce prezidenta si ho nikdo nedovolil osočit. Určité kritiky však měl po celou dobu své kariéry. Ze studenta, který má silné sociální citění, se brzy stal uvědomělý komunista, který se snažil o osvětu ve své rodné Kroměříži. Během války byl vězněn v koncentračním táboře, díky čemuž získal vážnost a celou řadu vlivných konexí. Díky svému právníckému vzdělání obdržel na starost resort spravedlnosti s jasným úkolem:

---

¹⁸⁴ KAPLAN, Karel. 2011. Op. cit., s. 51

přetvořit stávající justici a zavést dostatečný právní podklad pro hegemonizaci pozice KSČ. Do svých zákonů vtiskl nebývalou krutost a radikálnost, která měla dalekosáhlé důsledky. Čistky a kádrování v armádě i v justici znamenalo proliferaci laického živlu v těchto velmi důležitých resortech. Pro špičky KSČ se osvědčil jako precizní a slepý vykonavatel jejich vůle.

Čepičkova justiční reforma znamenala definitivní konec nezávislého soudnictví, jehož důvěra je otřesená možná i dodnes. V dobovém a ideologickém kontextu však byla podobná reforma potřebná, hlavně kvůli lepší centralizaci a kontrole všech složek moci. Jednalo se však pouze o zástěrku totalizující ideologie, která ovládala celou společnost. Existence širokých formulací v zákoně byla jasně úmyslná a měla plnit funkci právní opory pro svévůli represivního aparátu. Vytvoření nových institucí typu soudce z lidu či státního prokurátora znamenalo faktické podřízení justice přímému dohledu státostrany. Podstata zlidovělého soudnictví netkvěla v nutnosti vyškolit kvalifikované právníky a soudce, ale v potřebě získat dostatečně množství politicky naprosto loajálních jedinců, kteří by vykonávali komunistickou vůli na půdě státních orgánů a sledovali pouze linii, kterou vytýčila strana. Tato linie byla často diktována přímo z Moskvy a pomocí poradců či expertů byla bedlivě sledována. Téměř totožná situace byla i v armádních kruzích. Čistky mezi důstojníky a dosazení kádrově vyhovujících náhradníků měly za cíl jasnou politizaci armády dle sovětského vzoru.

Sovětizace tkvěla nejen v přetvoření právních předpisů, ale také v militarizaci celé společnosti. Díky tomu byla společnost zcela podřízená armádě a hospodářství bylo přeorientováno tak, aby mohlo produkovat velké množství válečného materiálu. Toto se dělo v souladu se strategií SSSR, která předpokládala, že si v Československé lidové armádě „vypěstuje“ silného spojence, který by byl ochoten účastnit se v první linii budoucího válečného konfliktu se západem. Vojsko získalo výsadní postavení a vybudovalo si mnoho vlastních institucí, které měly zaručit jeho soběstačnost a nezávislost na zbytku společnosti. Bez pochyby lze označit Čepičku za architekta represivního aparátu revolučního období po únoru 1948. Později mu ostatní straničtí funkcionáři vyčítali, že upřednostňoval armádu před stranou a společností.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- BALÍK, Stanislav: *Advokacie včera a dnes*. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2000.
- BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, ZOLNER, Jan, ŠEDO, Jakub: *Politický systém v Českých zemích 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- BÍLEK, Jiří: *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.
- DÉRER, Ivan: *Antifierlinger I., Politické paměti 1945-1949*. Praha: GTA, 1993.
- DÉRER, Ivan: *Košický vládní program a nová ústava*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a kol.: *Komparace politických systémů I. - Základní modely demokratických systémů*, Praha: Oeconomia, 2003.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Smrt pro tři ministry*. Třebíč: Akcent, 2000.
- FIALA, Petr, HOLZER, Jan, MAREŠ, Miroslav, PŠEJA, Pavel: *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- FIERLINGER, Zdeněk: *Zrada československé buržoazie a jejich spojenců*. Praha: Mír Družstevní práce, 1951.
- FRIEDRICH, Carl, BRZEZINSKI, Zbigniew: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York: Praeger Publishers, 1965.
- GRONSKÝ, Ján: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B (1948-1968)*. Praha: Karolinum, 1999.
- HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945-1950*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003.

- HEYWOOD, Andrew: *Politologie*. Přel. Zdeněk Masopust. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Alexej Čepička - dobová dramata komunistické moci*. Brno: Barrister & Principal, 2011.
- KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993.
- KAPLAN, Karel: *Sovětsí poradci v Československu 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.
- KERECMAN, Peter, MANIK, Rudolf: *História advokacie na Slovensku*. Bratislava: Eurokódex, 2011.
- KOBER, Jan: *Advokacie v českých zemích v letech 1848–1994*, Praha: Česká advokátní komora, 1994.
- KOUTEK Ondřej: *Prokop Drtina. Osud Československého demokrata*. Praha: Vyšehrad, 2011.
- LINZ, Juan: *Totalitarian and Autiritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publishers, 2000.
- LIŠKA, Otakar a kol.: *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006.
- MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Nakladatelství Leges, 2010.
- PEHR, Michal: *Zápas o nové Československo 1939-1946*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.
- PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín: *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Praha: Brána, 2008
- SARTORI, Giovanni: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav: *Právní dějiny a brněnská právnická fakulta (1919-2009). K 90. výročí Masarykovi univerzity a její právnické fakulty*. Ostrava: KEY Publishing, 2010.

TOMEK, Prokop: *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2000

VÁHALA, Rastislav: *Smrt generála*. Praha: Melantrich, 1992.

VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena a kol.: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003.

Sborníky

BALÍK, Stanislav: Advokacie. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

KAPLAN, Karel: Politická perzekuce za komunistického režimu v Československu. In GEBAUER, František: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989. Statistický přehled*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

KRYSTUFEK, Zdeněk: Komunistické právo v Československu. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

KÜHN, Zdeněk: Socialistická justice. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

LITSCH, Karel: Proměny právního studia 1945-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004.

MARŠÁLEK, Pavel: Proměny české právní vědy 1945-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004.

PEŠKA Pavel: Úvahy nad popřením ústavnosti v letech 1948-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004.

Počty učitelů a studentů, struktura studentstva v letech 1918-1990. In HAVRÁNEK, Jan, POUSTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV 1918-1990*. Praha: Karolinum, 1998.

POUSTA, Zdeněk: Právnická fakulta. Reforma právnického studia. Studium a posluchači. Učitelé a výuka. In HAVRÁNEK, Jan, POUSTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV 1918-1990*. Praha: Karolinum, 1998.

POUSTA, Zdeněk: Univerzita Karlova v letech 1947-1953. In HAVRÁNEK, Jan, POUSTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV 1918-1990*. Praha: Karolinum, 1998.

SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona: Vývoj organizace soudnictví v letech 1945-1989. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004.

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina: Fiktivní, nebo reálná ústava. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

VLČEK, Edvard: Vývoj prokuratury v letech 1945-1990. In MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004.

Odborné časopisy

BALÍK, Stanislav: Prvorepublikoví ministři – advokáti. In *Bulletin advokacie*. 1994, č. 4.

LETZT, Róbert: 231. In *Pamäť národa*. 2006, č. 2.

LICHNOVSKÝ, Milan: Bedřich Reicin a Československá Armáda. (1948-1952) In *Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky*. 1995, č. 6

POLEDNÍK, Petr: Advokacie má konečně pobočku v Brně. In *Bulletin advokacie*. 2006, č. 6.

Internetové zdroje

77.000 do výroby! *Česká televize* (online). 17. února 2011. Dostupné na URL: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/115735-77-000-do-vyroby/> (citace 29. 10. 2013)

BALÍK, Stanislav: Pokus o unifikaci advokátního řádu v první československé republice. *Masarykova univerzita. Právnická fakulta.* (online). Dostupné na URL: <http://www.law.muni.cz/edicni/dp08/files/pdf/historie/balik.pdf> (citace 22. 10. 2013)

Historie AV ČR. *Akademie věd České republiky* (online). 23. 11. 2009. Dostupné na URL: http://www.cas.cz/o_avcr/historie/ (citace 12. 11. 2013)

Historie VUT v Brně. *Vysoké učení technické v Brně* (Online). Dostupné na URL: <http://www.vutbr.cz/zivot-na-vut/fakta-o-vut/historie-vut/> (citace 11. 11. 2013)

Masarykova univerzita. Historický přehled. *Masarykova univerzita Česká republika* (online). Dostupné na URL: <http://www.muni.cz/history/summary?lang=cs> (10. 11. 2013)

Politická perzekuce v letech 1945 - 1989. *Ministerstvo obrany České republiky* (online). Dostupné na URL: http://www.veterani.army.cz/htm/3_3.html (citace 10. 10. 2013)

Programové prohlášení vlády ČSR ze dne 10. března 1948. *Vláda České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-2/ppv-1948-gottwald2.pdf> (citace 8. 12. 2013)

Přehled představitelů ČNB a jejich právních předchůdců. *Česká národní banka* (online). Dostupné na URL: http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv_cnb/archiv_cnb_guverneri.html (citace 5. 11. 2013)

RÁZEK, Adolf: 672 hodin vazby pátera Josefa Toufara. *Policie České republiky* (online). Dostupné na URL: www.policie.cz/soubor/672-hodiny-vazby-patera-toufara.aspx (citace 5. 10. 2013)

ŠACH, Jan: Formování velitelského sboru československé armády po roce 1945. In Prezentace na Sympoziu ke Dni válečných veteránů v Plzni dne 10. listopadu 2010.

Ministerstvo obrany České republiky (online). Dostupné na URL:
http://www.veterani.army.cz/dok/ref/velitele45_89.doc (citace 12. 11. 2013)

ŠACH, Jan: Na konci dubna 1950 začala nejhvězdnější hodina rudohvězdného generála. *Vojenský historický ústav Praha* (online). Dostupné na URL: <http://www.vhu.cz/na-konci-dubna-1950-zacala-nejhvezdnejsi-hodina-rudohvezdneho-general/> (citace 1. 11. 2013)

Úmluva Mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci. *Český helsinský výbor* (online). Dostupné na URL: <http://www.helcom.cz/view.php?cislocclanku=2004011901> (citace 8. 9. 2013)

Všehrd. Spolek českých právníků. Historie. *Všehrd. Spolek českých právníků* (online). Dostupné na URL: <http://www.vsehrd.cz/cs/vsehrd/o-nas/> (citace 5. 11. 2013)

Zlidovění soudnictví: Řeč ministra spravedlnosti Dr. Alexeje Čepičky v Národním shromáždění 22. prosince 1948. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm> (citace 28. 10. 2013)

Stenoprotokoly z jednání Národního shromáždění

Stenoprotokol z 90. a 91. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/index.htm> (citace 8. 12. 2013)

Stenoprotokol ze 112. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/112schuz/s112001.htm> (citace 8. 12. 2013)

Stenoprotokol ze 114. schůze Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* (online). Dostupné na URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/114schuz/index.htm> (citace 8. 12. 2013)

Zákony, presidentské dekrety a vládní nařízení

Zákony

č. 96/1868 ř. z., "jímžto se uvádí řád advokátský".

č. 167/ 1920 Sb., "o prozatímní úpravě činnosti advokátních a notářských komor na Slovensku".

č. 40/1922 Sb., "kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech"

č. 50/1923 Sb. "na ochranu republiky".

č. 144/1936 Sb., "kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech".

č. 201/1946 Sb., "o úpravě některých otázek týkajících se advokacie".

č. 33/1948 Sb. "o obnově retribucí".

č. 213/1948 Sb. „o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů“.

č. 231/1948 Sb., "na ochranu lidově demokratické republiky".

č. 232/1948 Sb. "o Státním soudu".

č. 247/1948 Sb., "o táborech nucené práce".

č. 319/1948 Sb. „o zlidovění soudnictví“.

č. 320/1948 Sb. "o územní organizaci krajských a okresních soudů".

č. 322/1948 Sb., "o advokacii (advokátní řád)".

č. 58/1950 Sb., "o vysokých školách".

č. 67/1950 Sb. "o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon)".

č. 86/1950 Sb., "trestní zákoník".

č. 87/1950 Sb. "o trestním řízení soudním (trestní řád)".

č. 114/1951 Sb., "o advokacii".

č. 64/1952 Sb. "o soudech a prokuratuře".

č. 66/1952 Sb. "o organizaci soudů".

č. 33/1953 Sb., "o právní praxi a odborné zkoušce v oboru justice a prokuratury".

č. 36/1957 Sb. "o volbách soudců a soudců z lidu lidových a krajských soudů a o úpravě některých jejich poměrů".

č. 57/1963 Sb., "o advokacii".

č. 65/1965 Sb., "zákoník práce".

č. 284/2004 Sb., "kterým se mění zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony".

Dekrety presidenta republiky

Dekret presidenta republiky "o zatímní úpravě soudnictví v České a Moravskoslezské zemi"
č. 79/1945 Sb.

Dekret presidenta republiky "o Národním soudu" č. 17/1945 Sb.

Nařízení vlády

Nařízení vlády ČSR, kterým se provádí zákon č. 167/1920 Sb. "o prozatímní úpravě činnosti advokátních a notářských komor na Slovensku."

Nařízení vlády ČSR č. 249/1938 Sb. " kterým se mění obvod advokátní komory v Brně."

Nařízení Vlády Protektorátu Čechy a Morava č. 136/1940 Sb. "o právním postavení židů ve veřejném životě".

Nařízení vlády ČSR č. 14/1947 Sb. "o státních zkouškách a o přísných zkouškách doktorských na fakultách věd právních a státních."

Nařízení ministra spravedlnosti č. 74/1949 Sb., "kterým se provádějí některá ustanovení zákona ze dne 22. prosince 1948, č. 322/1948 Sb., o advokacii (advokátního řádu)."

Nařízení vlády ČSR č. 219/1949 Sb. "o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem."

Nařízení vlády ČSR č. 81/1950 Sb. "o vysokých školách."

Nařízení ministra spravedlnosti č. 194/1950 Sb. "o sazbách za advokátské a notářské výkony."

Nařízení vlády ČSR č. 19/1956 Sb. " o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy."

Archiválie

Akční výbory., Národní archiv (NA) Praha, fond 357/2 Ústřední Akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) Praha. 1948 - 1955.

Církevní otázka (OC)., Národní archiv (NA) Praha, fond 357/2 Ústřední Akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) Praha. 1948 - 1955.

Národní archiv (NA) Praha, fond 1801 Stein, Zikmund JUDr.

Političtí pracovníci 1897-1948 I., Národní archiv (NA) Praha, fond 1302 Archiv Česká strany národně sociální, Praha (Archiv ČSNS).

Únor., Národní archiv (NA) Praha, fond 357/2 Ústřední Akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) Praha. 1948 - 1955.

Ústava., Národní archiv (NA) Praha, fond 357/2 Ústřední Akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) Praha. 1948 - 1955.

Ústřední akční výbor., NF Národní archiv (NA) Praha, fond 357/2 Ústřední Akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) Praha. 1948 - 1955.

ÚAV NF - právní oddělení., Národní archiv (NA) Praha, fond 357/2 Ústřední Akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) Praha. 1948 - 1955.